



**ELS PATIS DE LES ESCOLES A L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA:
PROPOSTA DE DIAGNOSI I INTERVENCIÓ PER A LA SEVA TRANSFORMACIÓ EN
ESPAIS D'EDUCACIÓ INTEGRAL**

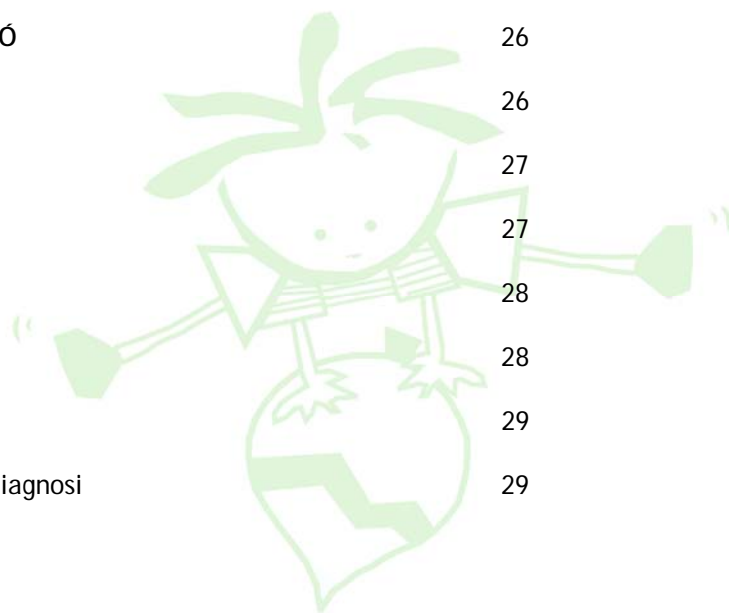
**INFORME FINAL 1a FASE
OCTUBRE 2009**

**IPA España (Associació Internacional pel Dret dels Infants a Jugar)
amb el suport de la Fundació Jaume Bofill**



Índex

	Pàg
CARTA DE LA PRESIDENTA D'IPA I DIRECTORA DEL PROJECTE	5
1. RESUM EXECUTIU	7
2. INTRODUCCIÓ	11
2.1. Què és IPA?	11
2.2. Quines són les raons que ens han portat a realitzar aquest estudi	12
3. PRESENTACIÓ DE L'ESTUDI	14
4. FINANÇAMENT I COL·LABORACIÓ OBTINGUDA	16
5. L'EQUIP DE TREBALL	17
6. PUNT DE PARTIDA: EL PATI DE L'ESCOLA. UN ESPAI EDUCATIU	18
6.1. Aprenent del passat	18
6.2. Hipòtesi: El pati de l'escola SÍ és un espai educatiu	20
6.3. Necessitats lúdiques dels infants en l'Educació Primària en espais a l'aire lliure	22
7. RESUM DADES BÀSIQUES DE L'OBSERVACIÓ	26
7.1. Procedència centres mostra	26
7.2. Titularitat dels centres	27
7.3. Capes socials representades	27
7.4. Grandària dels centres	28
7.5. Percentatges d'immigració	28
7.6. Tipus d'ensenyament	29
7.7. Focalització i instruments utilitzats per la diagnosi	29



8.	L'OBSERVACIÓ	31
8.1.	Descripció dels espais dels patis escolars (morfologia)	33
8.1.1.	Elements de joc	35
8.1.2.	Grandària de l'espai. Entre l'espai ordenat i la limitació de les relacions	37
8.1.3.	Varietat de superfícies	38
8.1.4.	Valoració de l'estat dels espais: les condicions físiques pel joc al pati	40
8.2.	Descripció de les intervencions educatives als patis escolars	41
8.2.1.	Projectes d'intervenció específics del pati	42
8.2.2.	Projectes curriculars amb vinculació al pati	43
8.2.3.	Regulació de l'accés i l'ús dels elements de joc	44
8.2.4.	Regulació de les possibilitats de joc	45
8.2.5.	Valoració intervencions: condicions educatives pel joc als patis	45
8.3.	Caracterització dels patis segons la morfologia i les intervencions educatives	47
8.4.	Descripció des de la perspectiva de l'alumnat. El joc al pati en horari lectiu	49
8.4.1.	Relacions entre l'alumnat: amb qui es juga	49
8.4.2.	Activitats desenvolupades al pati: a què es juga	51
8.4.3.	Valoració de l'estat del pati	57
8.4.4.	Percepció de les possibilitats de canvi en el pati	59
8.4.5.	Percepció de la utilitat de l'esbarjo	61
8.4.6.	Percepció i rol del professorat al pati	63
8.5.	Síntesi de l'Observació	67
8.5.1.	Tipologia de patis escolars: espais, elements i intervencions	67
8.5.2.	Els patis escolars des de la perspectiva de l'alumnat	70
9.	CERCA D'EXPERIÈNCIES SIGNIFICATIVES	74
9.1.	Objectius de la cerca	74
9.2.	Fonts d'informació	74
9.3.	Focalització de la cerca	76
9.3.1.	Focus 1: Experiències educatives amb el pati com escenari d'intervenció	76
9.3.2.	Focus 2: La transformació del pati com a eina per a la millora de la tasca educativa	81
9.3.3.	Focus 3: la incorporació de materials al pati com a reforç dels objectius educatius	83
9.4.	Institucions referents	85
9.5.	Algunes persones referents	90
9.6.	Visita al Regne Unit	94
9.7.	Les constants	95

9.8.	Conclusions sobre la cerca d'experiències significatives	96
10.	CONCLUSIONS DE LA 1A FASE DE L'ESTUDI I PISTES PER A LA SEVA CONTINUACIÓ	97
11.	PUNT I SEGUIT: LA IMPORTÀNCIA DE LA REALITZACIÓ D'EXPERIÈNCIES CONCRETES PER A IMPULSAR EL JOC EN ELS PATIS	115
12.	ANNEXES	117
12.1.	PROJECTE ORIGINAL	
12.2.	CURRÍCULUMS VITAE DE L'EQUIP	
12.3.	INFORME TÈCNIC D'OBSERVACIÓ I DIAGNOSI	
12.4.	BIBLIOGRAFIA	



CARTA DE LA PRESIDENTA D'IPA I DIRECTORA DEL PROJECTE

Benvolguts i benvolgudes,

Des de les meves primeres pràctiques de mestre, allà a finals del anys 70, vaig percebre el pati com un espai de grans oportunitats educatives. Potser perquè ja llavors m'havia picat el cuc del joc i la meva vida professional s'estava encarrilant cap a l'educació en el lleure i el món del joc. Anys més tard, he continuat col·laborant amb escoles, introduint dinàmiques i metodologies lúdiques per incentivar aprenentatges i valors, i participant amb les AMPES en debats i reflexions al voltant de la importància del joc en el desenvolupament dels infants i joves. En totes aquestes col·laboracions, el pati, la seva morfologia, els usos per part de la comunitat educativa, han estat un tema de debat i reflexió constant. El somni de veure transformats els patis en veritables estímuls a la capacitat de jugar dels infants, enriquint la seva educació amb tots els beneficis psicopedagògics que el joc comporta, va anar prenent força en el meu interior fins a esdevenir una necessitat imperiosa.

L'oportunitat es va presentar arran de la constitució d'IPA¹ al nostre país al 2005, entitat que represento. Llavors, un dels primers objectius que ens vàrem plantejar com a Junta va ser precisament el de millorar l'estat i usos dels patis de les escoles. Partiem de la reflexió que els patis escolars, juntament amb els parcs i jardins de les ciutats, són els espais per excel·lència reservats per al joc dels infants. Però a més, els patis resulten privilegiats, perquè són els únics espais concebuts exclusivament per al joc i l'esbarjo dels infants i inclosos dins un projecte educatiu. Llavors, perquè no es pensa que es necessita per desenvolupar un joc ric i creatiu? Perquè estan tan mancats d'intencionalitat educativa?

Ràpidament aquesta preocupació es va transformar en un dels dos² projectes més importants de l'Associació on hem posat bona part de les nostres energies en els darrers dos anys. Ens vam centrar en els patis de primària que és on el joc i la intencionalitat educativa ens semblava que començava a desaparèixer. Calia observar-los i confirmar o desmentir aquesta visió dels patis com a espais desaprofitats i de segon ordre; calia veure quina era la situació en altres ciutats i països; calia, amb aquestes informacions, elaborar un diagnòstic i treure conclusions; calia imaginar la transformació dels patis; calia identificar metodologies, pautes i criteris... De cop, se'ns havia girat molta feina!

La resposta de totes les persones a les quals vàrem presentar el projecte va ser de motivació i recolzament. Especialment pel que fa a la Fundació Jaume Bofill, ja que, sense el seu ajut humà i econòmic, aquest projecte no hagués pogut començar a caminar.

Ha estat un treball fet amb entusiasme i molta il·lusió i també amb la màxima rigurositat. Tots els col·laboradors i col·laboradores dels diferents equips de treball han participat amb la convicció que l'esforç valia la pena; de la mateixa manera, els equips directius dels centres ens han obert les portes dels patis i ens han fet arribar les seves reflexions amb generositat i sinceritat.

Ara doncs, m'omple de satisfacció poder presentar aquesta diagnosi sobre els patis de les escoles a l'àrea metropolitana de Barcelona. Estic convençuda que les seves conclusions ens ajudaran a avançar en la millora de les escoles del nostre país i aprofundir en el dret al joc dels infants reconegut a la Convenció dels Drets de la Infància, de la qual aviat celebrarem el seu 30è aniversari.

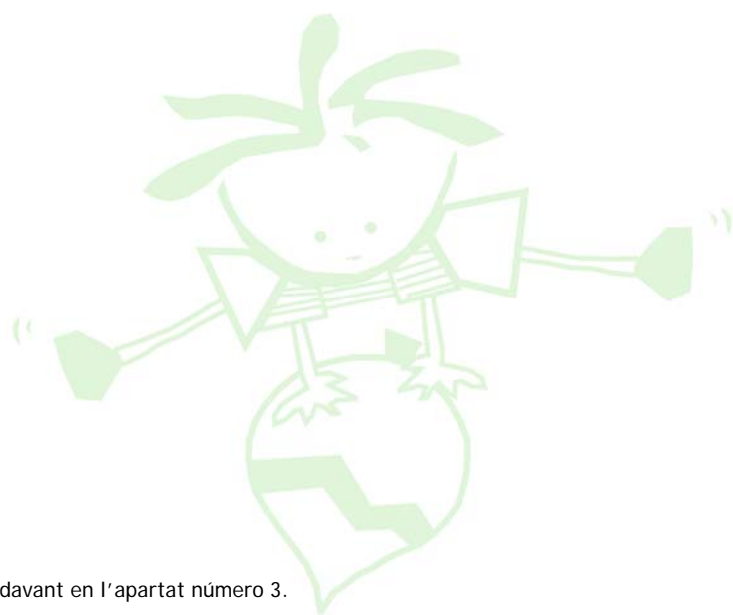
¹ Associació Internacional pel dret dels infants a jugar, a Espanya

² L'altre projecte és la celebració del Dia Internacional del Joc, el darrer diumenge del mes de maig.

Finalitzar aquesta primera fase³ ha estat un pas important no exempt de complexitat per la manca de precedents; hem hagut d'esmerçar més temps de l'inicialment planificat. No dubtem que ha valgut molt la pena i que ara cal continuar.

Confiem, doncs, en continuar somiant per poder concloure tot el projecte amb la intervenció i transformació dels patis de primària del nostre país i poder continuar-ho fent, més endavant, també amb els patis de secundària.

Educació i joc és un binomi irrenunciable, i el pati n'és l'espai natural per excel·lència. Assumir aquest repte, doncs, val la pena!



³ El projecte esta concebut en dues fases com s'explica més endavant en l'apartat número 3.

1. RESUM EXECUTIU

L'informe final de la primera fase de l'estudi *Els patis de les escoles de l'àrea metropolitana de Barcelona: proposta de diagnosi i intervenció per a la seva transformació en espais d'educació integral* s'estructura en deu capítols.

En la seva introducció, en el capítol segon, s'explica què és l'Associació Internacional pel Dret dels Infants a Jugar (IPA), quins son els seus objectius i quin ha estat l'origen d'aquest estudi. Seguidament, es plategen les raons que ens han portat a realitzar aquest estudi i es fixa l'objectiu fonamental del mateix, que podem resumir com:

L'objectiu principal és reflexionar sobre les pràctiques i conceptualitzacions de la comunitat educativa entorn dels usos, espais, activitats i temps de pati escolar en centres educatius de Catalunya, per tal de promoure el debat entorn de la necessitat d'adequar els patis escolars a la seva funció educativa com a espais estimuladors de la capacitat de jugar dels infants i del seu desenvolupament motriu, cognitiu i social mitjançant l'aprenentatge a través del joc.

L'apartat tercer presenta l'estudi explicant l'adopció com a focus del treball dels patis de primària: entenem que els patis d'educació infantil ja estan força integrats en el projecte educatiu. Pel que fa al pati de l'educació secundària, és un repte que esperem incloure en una ampliació d'aquest estudi en el futur proper. Es presenten també en aquest apartat els objectius específics de tot el projecte: analitzar les dades recollides, obtenir una diagnosi, conèixer altres experiències internacionals d'intervenció, intervenir directament en dos patis de dues escoles, dissenyar una metodologia específica i oferir recursos i facilitar eines per al joc al pati.

Així doncs, el projecte s'estructura, per raons pràctiques i econòmiques, en dues fases. La primera, que és l'objecte d'aquest informe, conté els següents punts:

- Diagnosi a partir del resultat i les conclusions de l'anàlisi qualitatiu dels patis de 30 escoles representatives de l'àrea metropolitana de Barcelona.
- Cerca d'experiències internacionals d'intervenció en patis escolars per a la seva recuperació com a espais de joc.
- Conclusions a partir d'aquesta diagnosi i cerca d'experiències, i pautes per a la seva continuació.

L'apartat quart agraeix la contribució, essencial per a la realització d'aquesta primera fase del treball, de la **Fundació Bofill**, així com la col·laboració prestada pel **Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya**.

En el capítol cinquè es presenta l'equip realitzador del projecte, que ha estat encapçalat per Imma Marín com a directora de l'Informe, una Comissió de Seguiment i un Comitè Extern d'Experts. La realització tècnica del projecte ha estat duta a terme per l'empresa Marinva, joc i educació. Finalment, en la part d'observació i anàlisi, cal esmentar la participació de Cris Molins, antropòloga de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Seguidament, l'apartat sisè del treball s'endinsa en la reflexió sobre l'evolució dels patis escolars en les darreres dècades, la seva funció educativa i les necessitats lúdiques dels infants d'educació primària en espais a l'aire lliure. La conclusió d'aquest apartat és contundent: el pati és l'espai més utilitzat, al que se li treu més partit, el més visible, i un dels que acull més hores lectives.

L'apartat setè ens presenta les dades principals de l'observació realitzada, que resumidament són:

- 30 centres d'educació primària de Barcelona (àrea metropolitana), que representen el 70% de la població escolaritzada de Catalunya, amb especificació de la procedència dels centres de la mostra, la seva titularitat i grandària, les capes socials representades i els percentatges d'immigració.
- 30 equips directius d'escoles i 703 alumnes.
- 68 observacions focalitzades al pati, 30 entrevistes als mestres i 703 enquestes a l'alumnat.

El capítol vuitè parteix de la normativa oficial existent sobre les mesures de l'espai reservat per alumne en els espais de joc. Seguidament, s'endinsa en l'observació realitzada: primer mitjançant la taula resum de la caracterització dels patis dels centres segons els seus elements de joc; a continuació, la taula resum de la caracterització dels patis segons les seves condicions físiques; i, finalment, caracteritza els patis segons les seves condicions educatives. Així, combinant tots els eixos d'anàlisi, es presenta el quadre resum de la situació dels patis observats en el seu estat global, que es resumeix en:

- Dels 30 patis observats, només 2 han obtingut qualificacions positives tant en l'aspecte físic com educatiu.
- 5 patis obtenen qualificacions negatives tant pel que fa als aspectes físics com als educatius
- 13 patis obtenen qualificació negativa en un dels dos aspectes
- 12 patis no obtenen cap qualificació negativa, però tampoc sobresurten amb qualificacions positives

En aquest capítol, es descriu també l'activitat que es realitza als patis i la perspectiva que en té l'alumnat, així com les relacions que es donen entre ells. Seguidament, es descriu la percepció que tenen els nois i noies enquestats pel que fa a les possibilitats de canvi en el pati, la seva percepció de la utilitat de l'esbarjo i la percepció i rol del professorat al pati.

Del conjunt d'observacions i resultats que es comentem en aquest apartat és important destacar:

- Les diferències de gènere són les més pronunciades en relació amb els tipus d'activitats realitzades als patis.
- Entre les activitats desenvolupades per grups mixts nombrosos destaquen el futbol, la bola de foc, matar, la corda, jugar a fet i amagar, a agafar, *pitxi*, pi i canviar cromos.
- Les activitats desenvolupades per grups exclusivament formats per noies i per grups mixts són més variades que les desenvolupades per grups només de nois.
- Quan la pilota desapareix, les activitats canvien i es diversifiquen, igual que el tipus de relacions que s'estableixen.
- La pista poliesportiva esdevé l'espai central de l'alumnat durant el temps d'esbarjo (33%).
- Per classe social els comportaments són molt similars.
- La majoria d'activitats observades entre l'alumnat s'han desenvolupat en situacions de col·laboració, negociació i distensió, excepte en 6 observacions de les 68 realitzades, en que s'ha documentat cert nivell d'agressivitat.

L'apartat novè és el dedicat a la cerca d'experiències significatives. La recerca d'informació s'ha realitzat a partir d'entrevistes amb especialistes, lectura d'investigacions, coneixement de projectes realitzats, fonts bibliogràfiques i publicacions especialitzades, cerca a internet i contactes de la xarxa internacional de membres i especialistes d'IPA.

Les conclusions d'aquesta cerca, que ha arribat a més de seixanta projectes i contactes en diversos països, són:

- El pati és viscut com un escenari educatiu curull d'experiència entorn d'aspectes tan importants de l'aprenentatge com la convivència i la resolució positiva de conflictes.
- La proposta morfològica correcta és necessària però no suficient ni definitiva del tipus de joc que es juga al pati.
- A més d'una correcta morfologia, cal imprimir al pati intencionalitat educativa i fer participar la comunitat escolar en la seva transformació.

El capítol deu estructura les principals conclusions d'aquesta primera fase de l'estudi, que resumidament són:

1. No en tenim cap dubte: el pati és, en si mateix, un espai educatiu.
2. Analitzats 30 patis de l'àrea metropolitana de Barcelona, el resultat és decebedor. Els nostres patis estan lluny de ser percebuts com a espais educatius per la comunitat educativa.
3. El joc al pati s'organitza fonamentalment per criteris pràctics i organitzatius de l'escola, amb una important manca d'intencionalitat educativa.
4. Hi ha una gran adaptació dels infants a les possibilitats dels seus patis: són pràctics. Així i tot, la meitat dels nois i noies, en conjunt, els agradaria fer activitats que no fan.
5. S'aprecia una gran desconexió entre el disseny i usos del pati i el projecte curricular d'escola. El pati es concep com un espai que queda inscrit en el recinte escolar però fora de les dependències considerades educatives: les aules.
6. Deixar fer o intervenir, un important dilema, o la fal·làcia del joc lliure: no hi ha coherència entre els discursos del professorat quan es refereixen al joc com a eina educativa i de transmissió cultural i les seves pràctiques reals al pati.
7. La major part de les activitats observades als patis entre l'alumnat s'han desenvolupat en situacions de col·laboració, negociació i distensió: l'estona de pati constitueix, per a molts infants, el temps de joc compartit més intens del dia.
8. Si bé la transformació morfològica dels patis es fa absolutament necessària, cal, sobretot, una aproximació diferent per part de la comunitat educativa, que ha d'atorgar als patis la seva veritable potència educativa.
9. S'ha de transformar el pati de l'escola per tal de conscienciar i fer participar la comunitat educativa.

Finalment, en l'apartat onzè, s'apunta, a partir de la intuïció inicial del treball, cap on cal orientar la segona fase del mateix. Així, es ressalta:

Volem transformar i canviar els patis, la seva concepció, la seva morfologia i el seu ús. Però sobretot, el que desitgem és ajudar a transformar la visió del pati que té la comunitat escolar, i posar sobre la taula la seva potencialitat educativa, precisament, al bell mig de tots els membres que la componen.

I per això, res millor que concebre un procés participatiu del professorat, l'alumnat i els pares i mares, en estret contacte amb professionals, experts i agents socials de l'entorn, per reflexionar l'entorn del pati i el seu paper. D'aquesta manera, en ampli debat, deixant anar la imaginació i la il·lusió, participant, unint en un projecte de la comunitat les diferents visions, vessants i papers que pot jugar el pati en els diferents moments del curs escolar, es pot arribar a concebre un nou pati, que doni cabuda al joc i la seva capacitat educativa, i que permeti trobar noves expressions de vida col·lectiva.

Així, amb l'experiència ja acumulada, la segona fase, per la que cal encara cercar els recursos necessaris, consistiria en:

- La selecció de dues escoles on es puguin realitzar dues experiències de participació de la comunitat educativa per reflexionar i debatre entorn del pati i el seu paper, per arribar a la realització de dos avantprojectes d'intervenció específica en els patis per tal de transformar la seva morfologia d'acord amb el projecte educatiu resultat del procés.
- A partir d'aquestes dues experiències pilot, guiades, observades i monitorades per l'equip d'IPA, s'extraurà una metodologia especialment pensada per realitzar processos de participació a les comunitats educatives per al debat, reflexió i transformació dels patis, amb especial incidència en el joc i la seva capacitat educativa.
- Addicionalment, volem establir també, partint de l'experiència dels dos processos de participació i la confecció dels dos avantprojectes de transformació, un conjunt de pautes i criteris que puguin ésser d'utilitat en els propers dissenys de patis, quan es projectin noves construccions escolars.
- Finalment, es preveu també la realització d'un recull de jocs i activitats especialment pensats per a ésser usats en els patis de les escoles.

L'Associació IPA i els autors del present estudi, per totes les raons exposades anteriorment, consideren vital trobar els recursos per portar a terme la totalitat de la segona fase (que inclou els dos avantprojectes), i els addicionals per a fer els dos projectes i la seva efectiva transformació.

Els annexes de l'informe són els següents:

- Projecte original
- Currículums vitae de l'equip
- Informe tècnic d'observació i diagnosi
- Bibliografia



2. INTRODUCCIÓ

2.1. Què és IPA?

L'Associació Internacional pel Dret dels Infants a Jugar (IPA) és una associació fundada a Dinamarca l'any 1961, reconeguda pel Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides i amb estatus consultiu a UNESCO i UNICEF.

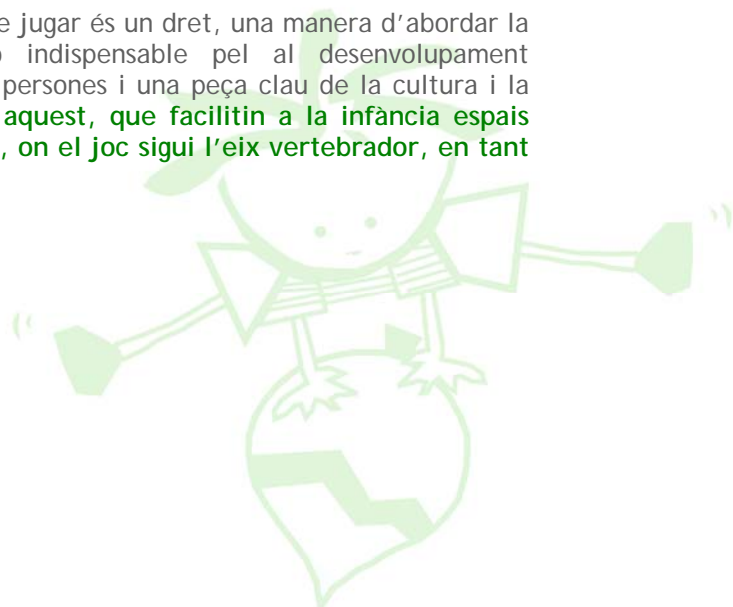
Els seus objectius principals són:

- Preservar, protegir i promoure el dret de tots els infants al joc.
- Establir els mecanismes de comunicació necessaris per la difusió d'aquest dret.
- Ser una eina per l'intercanvi interdisciplinari i d'actuació, mostrant la perspectiva dels infants en les polítiques de desenvolupament.
- Promoure la creació d'entorns socials i físics on els infants puguin tenir un desenvolupament saludable.

A partir de l'any 2005, el que fins aquell moment era la representació de IPA a Espanya es constitueix com a associació, sota el nom de ASOCIACIÓN INTERNACIONAL POR EL DERECHO DE NIÑOS Y NIÑAS A JUGAR de ESPAÑA (IPA ESPAÑA), i l'Imma Marín Santiago n'és escollida presidenta. L'associació comparteix els objectius d'IPA en l'àmbit internacional i s'ha fixat els seus objectius específics propis:

- Donar conèixer IPA a tot el territori espanyol i ampliar el seu àmbit de participació i d'actuació.
- Donar a conèixer la importància del joc mitjançant l'impuls d'experiències i bones pràctiques que permetin fer créixer les activitats de joc i influir en les polítiques socials i educatives.
- Consolidar el projecte d'IPA a Espanya, donant cabuda a diferents professionals, empreses i institucions per tal que hi participin activament.

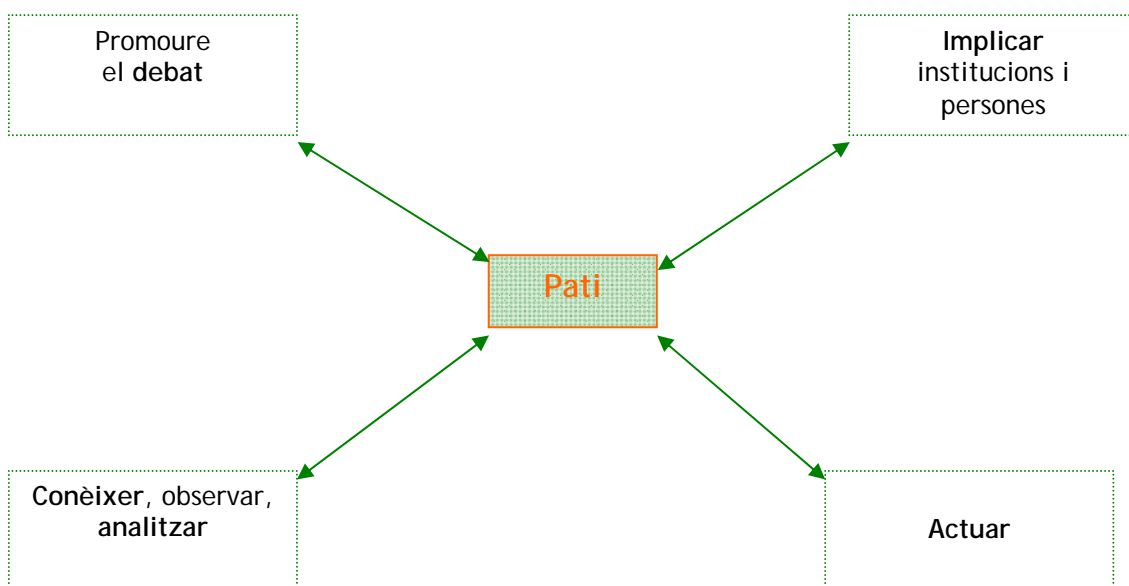
Per tot això i perquè a IPA World i IPA pensem que jugar és un dret, una manera d'abordar la vida, una font d'alegria, plaer i satisfacció indispensable pel al desenvolupament intel·lectual, psicomotriu, afectiu i social de les persones i una peça clau de la cultura i la comunitat, volem **impulsar projectes, com ara aquest, que facilitin a la infància espais adequats i enriquidors per al seu creixement sa, on el joc sigui l'eix vertebrador, en tant que activitat principal de la infància.**



2.2. Quines són les raons que ens han portat a realitzar aquest estudi

D'una banda, dintre dels nostres compromisos com a associació, el que busquem en realitzar aquest estudi és **promoure el debat sobre la necessitat d'adequar els patis escolars a la seva funció educativa** com a espais estimuladors, mitjançant l'aprenentatge a través del joc, de la capacitat de jugar dels infants i del seu desenvolupament motriu, cognitiu i social. Dit d'una altra manera, implicar institucions i persones en una realitat que és prou rellevant com perquè tots els que estem compromesos en l'educació dels nostres infants hi posem l'atenció.

Com a punt de partida, se'ns plantejava un important interrogant sobre el concepte de patis escolars que tenen els equips educatius i també el paper que juguen els patis en el desenvolupament del currículum escolar. Creiem que conèixer o fer una aproximació als usos donats, temps, activitats que s'hi desenvolupen i persones hi participen ens permet diagnosticar la presència real que tenen com a espai educatiu i fer propostes per millorar la seva qualitat i per tant la seva eficàcia com a recurs per als processos d'ensenyament i aprenentatge.



L'objectiu principal d'aquest informe és reflexionar sobre les pràctiques i conceptualitzacions de la comunitat educativa entorn dels usos, espais, activitats i temps de pati escolar en centres educatius de Catalunya.

Aquest objectiu sorgeix a partir de resultats de recerques anteriors sobre la consideració del pati escolar com a espai educatiu. Aquests treballs ens han permès constatar les diferències d'ús del joc a l'escola segons les etapes educatives estudiades: mentre el joc és considerat una estratègia central en el procés d'ensenyament i aprenentatge en l'etapa d'educació infantil, a l'etapa d'educació primària va perdent protagonisme fins pràcticament no ser considerat dins l'àmbit escolar a l'etapa d'educació secundària. Hem constatat també el mal ús i els usos limitats del pati com espai educatiu, amb poc aprofundiment de les possibilitats que els patis de joc ofereixen.

Tot plegat es fonamenta en la creença que el pati és un dels pocs espais, sinó l'únic, pensat exclusivament per al joc i l'esbarjo dels infants i, alhora, és un espai educatiu dintre dels centres escolars. Ambdós factors converteixen al pati, doncs, en un espai privilegiat i amb moltes més possibilitats que les que s'estan portant a terme, en general, a l'actualitat.



3. PRESENTACIÓ DE L'ESTUDI

Dèiem en el seu moment que l'**objectiu principal** de la proposta era promoure el debat sobre la necessitat d'adequar els patis escolars a la seva funció educativa com a espais estimuladors de la capacitat de jugar dels infants i del seu desenvolupament motriu, cognitiu i social, mitjançant l'aprenentatge a través del joc. Val a dir que **vam plantejar aquest estudi en patis escolars d'educació primària**, doncs entenem que els patis d'educació infantil ja estan força integrats en el projecte educatiu. Pel que fa al patis de l'educació secundària, és un repte que esperem incloure en una ampliació d'aquest estudi en el futur proper.

Es tracta doncs de **proporcionar dades fiables, proposar experiències, i provocar reflexions** que suposin un avenç qualitatiu en la millora dels patis, dins el projecte educatiu escolar, explorant així el seu gran potencial.

Aquest objectiu general el desgranem en els següents **objectius específics**:

a) **Obtenir una diagnosi**, aprofundint en el coneixement i l'estat dels patis a l'educació primària a través d'una anàlisi qualitativa mitjançant una mostra de la situació dels patis escolars als centres educatius de l'àrea metropolitana.

b) **Analitzar les dades obtingudes** i treure'n conclusions per tal de veure quines carències i limitacions presenten i com afecta això al creixement i maduració dels infants.

c) **Conèixer altres experiències internacionals d'intervenció** en patis que ens permetin avançar en la nostra reflexió i estudi.

d) **Intervenir directament en dos patis de dues escoles** seleccionades de la mostra, elaborant col·laborativament els avantprojectes que transformin aquest patis d'acord amb els criteris del projecte educatiu de cada una de les escoles.

e) **Dissenyar una metodologia específica** per a promoure la intervenció en els patis d'aquelles escoles que ho desitgin, cercant la participació i l'escalabilitat de l'experiència, i donar nous criteris d'espai i disseny per a les futures construccions escolars.

f) **Oferir recursos i facilitar eines** d'utilització del pati com a espai educatiu (activitats, jocs...), no només per ús intern de l'escola, sinó també com espai lúdic d'ús veïnal.

Dividim la totalitat de l'estudi en dues fases:

Fase 1:

- Diagnosi (a)
- Anàlisi (b)
- Conèixer altres experiències internacionals (c)

Fase 2:

- Intervenció en 2 patis (d)
- Disseny de metodologia (e)
- Recursos (f)

Dit d'una altra manera, els resultats finals de la proposta els distribuïm en les següents fases:

Fase 1:

- Diagnosi que contempla el resultat i les conclusions de l'anàlisi qualitatiu dels patis de 30 escoles representatives de l'àrea metropolitana.
- Cerca d'experiències internacionals d'intervenció en patis escolars per a la seva recuperació com espais de joc.
- Conclusions a partir d'aquesta diagnosi i cerca d'experiències i pautes per a la seva continuació

Fase 2

- Dos avantprojectes d'intervenció en els dos patis de les escoles prèviament seleccionades.
- Metodologia d'intervenció a les escoles per a realitzar processos participatius de transformació dels patis escolars d'acord amb el projecte educatiu de cada escola, que inclourà criteris de disseny i construcció de patis per a noves construccions escolars.
- Recull de recursos de joc per als patis de les escoles.



4. FINANÇAMENT I COL·LABORACIÓ OBTINGUDA

Tal com s'ha explicat anteriorment, l'estudi es desenvoluparà en dues fases. En aquest moments, podem donar per conclosa la primera fase, que consisteix en la conceptualització definitiva del projecte, l'observació i diagnosi, la cerca d'experiències internacionals i les conclusions. **Aquesta primera fase s'ha realitzat amb un pressupost de 32.960€.** Aquesta quantitat ha estat finançada per la Fundació Jaume Bofill (amb l'aportació de 30.000€) i la Associació IPA (amb l'aportació de 2.960€)

Aprofitem per agrair sincerament a la **Fundació Jaume Bofill** el suport i entusiasme des del moment de la presentació del projecte, així com la seva important aportació econòmica, sense la qual aquest projecte no s'hagués pogut dur a terme. Volem fer esment del recolzament i implicació personal del Sr. Jordi Sánchez, director de la Fundació, així com en un primer moment de la Sra. Mercè Chacón, responsable de l'àrea d'Educació, i més recentment de la Sra. Anna Jolonch.

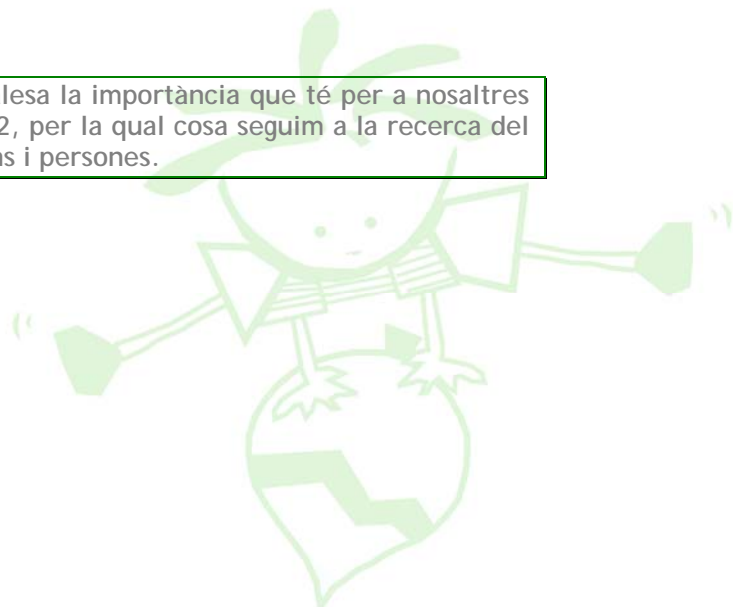
Així mateix, també es va presentar el projecte a diverses institucions per tal d'implicar-les directa o indirectament i també tot pensant en el **finançament de la Fase 2.** Així, hem pogut presentar aquest projecte a:

- Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Direcció General d'Innovació
- Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. Serveis Territorials
- Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Educació

La resposta ha estat sempre molt positiva i engrescadora, i, en aquest sentit, el **Departament d'Educació** ha col·laborat activament en aquesta primera fase. Concretament, la Direcció General d'Innovació va facilitar a IPA una llista de centres d'acord amb els paràmetres proposats i va enviar una carta de presentació i recolzament al projecte a tots els centres implicats. A més a més, Serveis Territorials ha brindat el suport necessari per a dur a terme aquesta inestimable col·laboració amb els centres escollits.

D'altre banda, tant pel que fa a la Fundació Jaume Bofill com al Departament d'Educació, resta oberta la col·laboració per a la segona fase.

No volem concloure aquest apartat sense fer palesa la importància que té per a nosaltres poder concloure l'estudi concretant-ne la Fase 2, per la qual cosa seguim a la recerca del finançament i implicació necessaris d'institucions i persones.



5. L'EQUIP DE TREBALL

Des de l'inici del projecte es va pensar en crear un equip de treball, liderat per IPA, que incorporés persones amb experiència en el sector.

La Direcció del projecte ha corregut a càrrec de la presidenta d' IPA, Imma Marín⁴ i s'ha comptat amb el suport de dues comissions amb diferents tasques però amb un funcionament coordinat i complementari:

- La Comissió de seguiment, que ha vetllat per la realització del projecte i que ha incorporat dos membres d'IPA (Xavier Aragay, tresorer, i Esther Hierro, secretària) i també una persona de l'empresa que ha portat a terme la coordinació general i seguiment de tot el projecte (Maite Martínez, representant de Marinva, joc i educació). Aquestes persones han aportat el seu saber i experiències i s'han responsabilitzat de l'acompliment dels objectius i calendaris previstos, així com de les metodologies adequades per tal d'obtenir les finalitats proposades.
- El Comitè Extern d'Experts, un grup d'especialistes en diferents àmbits que han aportat la seva expertesa i coneixements per tal de reforçar les línies d'anàlisi i reflexió, obrir-ne de noves, preveure situacions, discutir conclusions... Aquest Comitè, juntament amb la Comissió de Seguiment i la Direcció del projecte, s'ha reunit de forma periòdica i ha configurat el cos teòric que sustenta aquest projecte i també la definició i estratègia per a la part operativa. El Comitè ha estat format per:
 - Cris Molins, antropòloga de la Universitat Autònoma de Barcelona
 - Santi Giró, dissenyador industrial
 - Emma Martínez, directora de CEIP a L'Hospitalet de Llobregat
 - Ferran Navarro, arquitecte

Com ja s'ha dit, IPA ha encarregat a **Marinva, joc i educació**, empresa especialitzada en el joc com a eina de desenvolupament, educació, comunicació i també experta en l'àmbit de l'escola i de la infància, la realització tècnica del projecte, amb l'objectiu d'assegurar la correcta coordinació i funcionament del projecte. Les tasques desenvolupades per Marinva, amb la coordinació tècnica de Mireia Jiménez i el suport de Viktor Bautista, han estat:

- Establir contacte, en nom d'IPA, amb totes les escoles i institucions seleccionades
 - Contractació i coordinació de l'equip d'observadors encarregat de fer les visites a les escoles seleccionades.
 - Contractació i coordinació dels tècnics implicats
 - Organització i dinamització de les reunions periòdiques entre el Comitè Extern d'Experts i la Comissió de Seguiment
 - Recerca d'experiències internacionals
 - Elaboració, conjuntament amb la Cris Molins, de l'estratègia de l'Observació i la redacció de conclusions.
- Un tercer grup de treball ha estat l'**Equip d'Observadors**, que ha estat dirigit per Cris Molins, antropòloga del grup EMIGRA de la UAB, sòcia d'IPA i membre del Comitè Extern d'Experts. Ella s'ha encarregat de definir i dirigir l'observació i anàlisi dels 30 patis. Per a dur a terme aquesta observació s'ha comptat amb un equip 5 persones amb experiència i formació per a realitzar aquesta tasca.

Volem agrair a totes les persones participants la seva professionalitat, entusiasme i generositat. Sense elles aquesta primera fase del projecte no hagués estat possible.

⁴ En l'Annex 12.2 s'adjunta el seu currículum vitae i el de totes les persones que han participat en aquesta primera fase.

6. PUNT DE PARTIDA: EL PATI DE L'ESCOLA. UN ESPAI EDUCATIU?

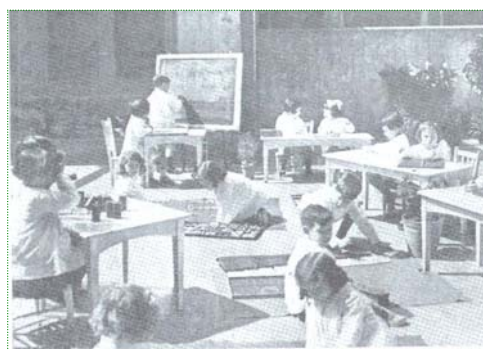
6.1. Aprenent del passat

Quan a IPA ens plantegem aquest estudi, i tenint en compte la importància dels patis escolars com un entorn únic, dins de l'àmbit formal de l'escola, ens qüestionem i reflexionem sobre diferents aspectes, tot fent una mirada encuriosida al passat i en com hem arribat a la situació actual.

En els darrers 90 anys, la societat ha avançat a un ritme frenètic i en consonància a aquest progrés tot ha evolucionat: els habitatges, la tecnologia, les ciutats i, per suposat, les escoles. La qüestió és... si l'escola ha anat evolucionant com a institució, i ha anat creixent i adaptant els continguts curriculars a les necessitats educatives que es derivaven de l'avenç de la societat, els estudis sobre el funcionament del cervell i els processos d'aprenentatge, per què els seus espais es mantenen en el passat? **Més concretament, per què els patis escolars es mantenen pràcticament igual que fa 90 anys?**

Fins i tot, per què encara avui, més de 100 anys després, les teories i experiències de Froebel i Montessori, referides als patis com espais naturals a l'aire lliure, ens poden semblar absolutament innovadores?

Per a aquests dos grans mestres, els patis prenen rellevància educativa com a entorns de joc on entendre l'espai i la seva relació amb el món i on estimular i afavorir els aprenentatges. Per a Montessori, *els adults admiren el seu entorn, poden recordar-lo i pensar-hi, però l'infant l'absorbeix*.



Escola Montessori a principis del segle XX

Tenim importants experiències de l'ús educatiu dels patis de les escoles en la nostra tradició pedagògica i escolar, com ara L'Escola del Bosc, Escola del Parc, l'Escola del Mar, i també brillants pedagogs i arquitectes com Rosa Sensat, Artur Martorell i Pau Vila, que van impulsar la idea que els espais exteriors, d'esbarjo, de comunió amb la natura, eren tan importants com els espais interiors.



Imatges extretes de la exposició actual sobre l'Escoleta de la Sagrada Família, instal·lada a l'edifici de l'antiga escola. Setembre 2009.

Des de l'adveniment del franquisme, el pati sempre ha estat un element secundari en el disseny i construcció de les nostres escoles. En part per manca de projecte educatiu, i en part pel constrenyiment urbanístic general.

Nogensmenys, fins l'important creixement demogràfic dels anys 60 i 70, com a mínim, els patis tenien unes dimensions que els permetia ser una part important de l'escola, atorgant-los una clara funció d'esbarjo dels infants. Des d'aquest punt de vista, tot i que encara que no es percebia tota la seva potencialitat educativa, es prenia en consideració la seva amplitud i comoditat, responent així a la seva funció.



Barcelona, anys 70

Amb el creixement demogràfic, el nombre d'alumnes ha augmentat i per tant l'escola s'ha anat adaptant a aquest creixement, no sempre amb els recursos necessaris. Les escoles han crescut i s'han acollit més infants, però el pati ha anat minvant.

Aquest retrocés ve donat a finals dels 70 i als anys 80, quan les escoles més antigues construeixen noves aules envaint les dimensions dels patis: cada cop hi ha més infants i tenen un espai més petit d'esbarjo. Les superfícies pel joc, el descans i la recreació lúdica a l'aire lliure són petites en comparació a d'altres temps.

Per fer-nos una idea: a principis dels 70, es deia que per aconseguir un bon pati la proporció ideal era de 6 a 10 metres quadrats per infant⁵, mentre que avui dia els documents oficials⁶ parlen de 2 metres quadrats per alumne en espais exteriors. Mirant aquestes dades es comprova que els patis escolars, enlloc d'evolucionar, han retrocedit en el temps tant quantitativament com qualitativa.

Ens trobem actualment amb patis cada cops més precaris en espais, dissenys i equipaments; sovint poc confortables i estimuladors i molt allunyats de la natura, sobretot pel que fa a les grans ciutats. De fet, sembla que el pati poques vegades forma part dels recursos educatius, de l'escola, essent en el millor dels casos, ocupat totalment per les activitats esportives.



Barcelona, actualitat

5 Capalbo: Arquitectura Preescolar. En González Canda Et. Alt./75:19)

6 CNICE. Ministerio de Cultura y Educación de la Nación, 1996. Criteris per a la construcció de nous edificis per a centres docents públics (2007, data de l'última actualització al web de la Generalitat de Catalunya)

6.2. Hipòtesi: El pati de l'escola **SÍ** que és un espai educatiu.

Vist això, anem a incidir en per què, avui dia, en ple segle XXI, afirmem i reafirmem que els patis de les escoles sí que son espais educatius.

Els patis de les escoles juguen un triple paper com a espai:

- Són espais plens de recursos per a l'aprenentatge, relacionats o relacionables amb les diferents àrees curriculars.
- Són espais per a la festa, la celebració, la convivència. És un dels escenaris més visibles de l'escola, de fet és l'espai on acostumen a accedir totes les famílies. Això implica que és també un dels espais que en primer terme informa o ofereix una determinada imatge del centre, transparentant a través de la seva morfologia moltes de les intencions educatives que en ell es contemplen.
- I són espais per al desenvolupament de la capacitat de jugar i, per extensió, els seus beneficis educatius: construcció de l'autoestima, aprendre a afrontar reptes, desenvolupar defenses contra la frustració, aprendre a conviure i a ser respectuosos, apreciar la diversitat de gènere, de cultura...

Aquesta multiplicitat d'usos el converteix no tan sols en un espai d'esbarjo -per contraposició a un espai de treball com podria ser l'aula, la biblioteca o el laboratori- sinó en un espai diferenciats, un dels més utilitzats i aprofitats del centre i amb una important càrrega d'hores lectives.

El temps dedicat a l'esbarjo en els centres educatius és d'una mitjana de 30 minuts al dia en l'etapa d'educació primària. Són moltes hores al cap de tota l'etapa; de fet es tracta de 525 hores, més hores que les que es dediquen a matèries com Educació per a la ciutadania i els Drets Humans, Educació física, Religió (que és voluntària) o Llengua estrangera; i quasi bé amb la mateixa càrrega horària que Llengua i literatura catalana o Llengua i literatura castellana, o exactament les mateixes hores que es dediquen a Educació artística⁷. Tot això sense comptar les hores de pati de menjador, que en molts casos són unes dues hores diàries. Entenem, doncs, que es converteix en un temps molt important en la formació dels infants dins l'àmbit de l'educació formal i una gran oportunitat educativa.

Quant a la influència educativa, hem de tenir present la seva versatilitat que possibilita la creació d'entorns naturals per al gaudi de la natura, l'aire lliure, moltes activitats a més de les esportives. El pati afavoreix no tan sols els moviments plens de vitalitat, sinó també la curiositat, la intimitat i la tranquil·litat (llegir, pintar, comprovar, mesurar...).

Però per destacar una activitat per sobre de totes, cal parar atenció al fet que els patis ens ofereixen la possibilitat de gaudir de l'espai temporal, físic i simbòlic necessari per al desenvolupament del joc.

En aquest sentit, joc i esbarjo s'entenen no només com a descans entre tasca educativa i tasca educativa, sinó que poden ser en si mateixos eines d'educació i creixement cognitiu,

⁷ Extret del DECRET 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària. Annex 3:

"Horaris globals. L'assignació horària global de les àrees de l'educació primària és la següent: Llengua i literatura catalana 420 hores; Llengua i literatura castellana 420 hores; Estructures lingüístiques comunes 245 hores; Llengua estrangera: 420 hores

Coneixement del medi natural, social i cultural: 630 hores Educació artística: 525 hores Educació física: 385 hores Matemàtiques: 665 hores Educació per a la ciutadania i els drets humans: 35 hores Religió (voluntària): 315 hores Esbarjo: 525 hores"

motriu, social i afectiu, si es proporcionen espais estimuladors del joc i de la capacitat de jugar.

Per a molts infants, l'estona de pati constitueix el temps diari de joc compartit més intens, on conviuen infants de diferents edats, amb diferents interessos, provocant moments de convivència, com dèiem, d'alta intensitat. És el moment de l'espontaneïtat i del joc lliure⁸ en què els infants es mostren tal i com són, amb el valor que això suposa en la tasca educativa.

És, en definitiva, un espai que permet incidir en les desigualtats de sexe que es donen en el seu ús, en els jocs i en les actituds de nois i noies. Un espai on es creen les condicions necessàries per donar a tothom l'oportunitat de desenvolupar les seves capacitats i habilitats, on es fomenten les relacions de respecte i confiança i les actituds responsables i de cura dels elements que configuren aquest entorn. I tot des de la seguretat que és l'espai que alberga una de les activitats més significatives per als infants de primària: el joc.

Com hem repetit en més d'una ocasió, el pati és un dels pocs espais, sinó l'únic, pensat exclusivament per al joc i l'esbarjo dels infants de primària.

Cal destacar que l'esbarjo es considera una activitat educativa integrada en l'horari lectiu dels alumnes. Des d'aquesta perspectiva, el temps de joc suposa un inestimable recurs que afavoreix el desenvolupament dels infants i pot esdevenir un important aliat en l'entorn escolar, fent una interessant aportació al desenvolupament respecte competències bàsiques, com són:

- El desenvolupament personal amb repercussions directes en l'autoestima, la gestió emocional, la motivació per la relació i l'entesa amb els altres, la millora en les formes d'organització, cooperació i col·laboració.
- La convivència amb els altres respectant les normes i els hàbits cívics, la participació amb responsabilitat en la presa de decisions, utilitzant el diàleg per arribar a acords, assumint les obligacions i responsabilitats.

Tot i aquestes argumentacions, sembla que en la majoria de patis estudiats no s'han tingut en compte els aspectes que poden resultar estimuladors de la capacitat de jugar. Potser la manca de reconeixement del joc com a activitat educativa ha portat a una manca de dedicació en temps i esforços en els dissenys dels patis com a espais de joc, i per tant de desenvolupament i educació.



⁸ En aquest context, el joc lliure dels infants al pati no s'entén com a sinònim de no-intervenció, poca cura o "passotisme" per part de l'escola. Ben al contrari: el joc lliure el relacionem amb flexibilitat i espontaneïtat, i reflexa l'acció educativa d'autonomia i creativitat.

6.3. Necessitats lúdiques dels infants d'educació primària en espais a l'aire lliure

Hem parlat d'antecedents que ens han ajudat a conèixer els camins que ja han estat explorats i hem parlat d'argumentacions per les que podem afirmar avui i ara per què el pati SÍ que és un espai educatiu.

Però per seguir avançant i concloure aquest apartat, ens cal una tercera mirada que identifiqui **quins són avui els interessos lúdics dels infants en cada etapa** i quines activitats i jocs i joguines acompanyen el desenvolupament d'aquesta important activitat.

Per això, tot seguit destaquem alguns dels aspectes més importants respecte a les característiques i necessitats de joc dels nens i nenes d'educació primària, tot enllaçant-los amb el joc al pati.

El joc entre els 6 i els 8 anys

Els jocs en grup ocupen un important lloc entre les seves activitats. És el moment de **descobrir en profunditat els altres**, valorant la riquesa de compartir experiències jocs i activitats al costat dels companys.

Encara que canvien d'amistats d'una setmana a una altra, els infants d'aquestes edats volen estar sempre envoltats dels que consideren els seus amics, reforçant l'**important sentiment de grup i pertinença**, lligat més a les relacions amb altres infants que no a les relacions amb els adults.

Encara destinen grans estones a jugar a **jocs de ficció**, que són molt més elaborats i propers a la realitat i que perceben i coneixen a través de les seves experiències, de les quals l'escola, els amics i segurament la televisió en són fonts de primer ordre.

La curiositat que en etapes anteriors van sentir pel món que els envoltava ara es transforma en **necessitat i set de coneixements**. Des d'aquest punt de vista, les explicacions sobre el què i el perquè de les coses poden ser altament significatives i nodrir directament els seus guions de joc, ja que aquests requereixen més informacions i idees per jugar que no pas jocs i joguines específics i realistes per a desenvolupar-los -encara que alguns materials sempre ajuden-.

La seva capacitat per **elaborar i pactar normes** els permet gaudir de jocs en grup molt més elaborats. Augmenta l'interès pels jocs de regles i la capacitat d'organitzar jocs senzills sense necessitat d'un adult. Jugar a amagar-se, a perseguir o participar de competicions en equip són algunes de les seves activitats preferides.

Per descomptat, també continuen els jocs en els quals **exercitar simplement una habilitat motora**, com desplaçar-se amb patins o saltar a la corda. En aquest sentit, cal destacar que senten una necessitat imperiosa de demostrar les seves habilitats, així que gaudeixen de la possibilitat de mostrar-les i comparar-les amb els altres.

El joc entre els 9 i els 11 anys

Les relacions amb els altres són molt més estables i apareix la figura de l'amic íntim, amb el qual s'identifiquen i passen llargues estones. Ja no es busca tant l'aprovació i el contacte amb l'adult, si no que la seva força i el seu benestar es troba al costat dels seus amics als quals intenta impressionar, agradar i fins i tot assemblar-s'hi.

A aquesta edat el **joc de regles ocupa el principal paper**. Durant aquesta etapa, evolucionarà fins a adoptar les seves formes més complexes i li permetrà practicar gran part de la totalitat dels jocs existents.

La seva concepció de la regla ha canviat. Les coses ja no són blanques o negres. Ara són capaços d'entendre que les normes ajuden a ordenar, regular i estructurar, però aquestes han d'estar en funció de l'interès dels participants i no els participants en funció de la norma, com s'entenia en l'etapa anterior.

Així, són **capaços d'acordar amb la resta de jugadors**, el canviar una regla o fins i tot saltar-se-la si això millora la dinàmica del joc i el fa més entretingut i dinàmic.

Els infants d'entre 9 i 11 anys se senten fascinats pels elements de creació, tècnica, investigació i per les noves tecnologies.

En definitiva, aquestes característiques del joc dels infants d'entre 6 i 12 anys ens animen a perfilar i suggerir algunes de les condicions que els espais d'esbarjo de les escoles haurien de tenir en compte i que mostrem en el quadre següent:

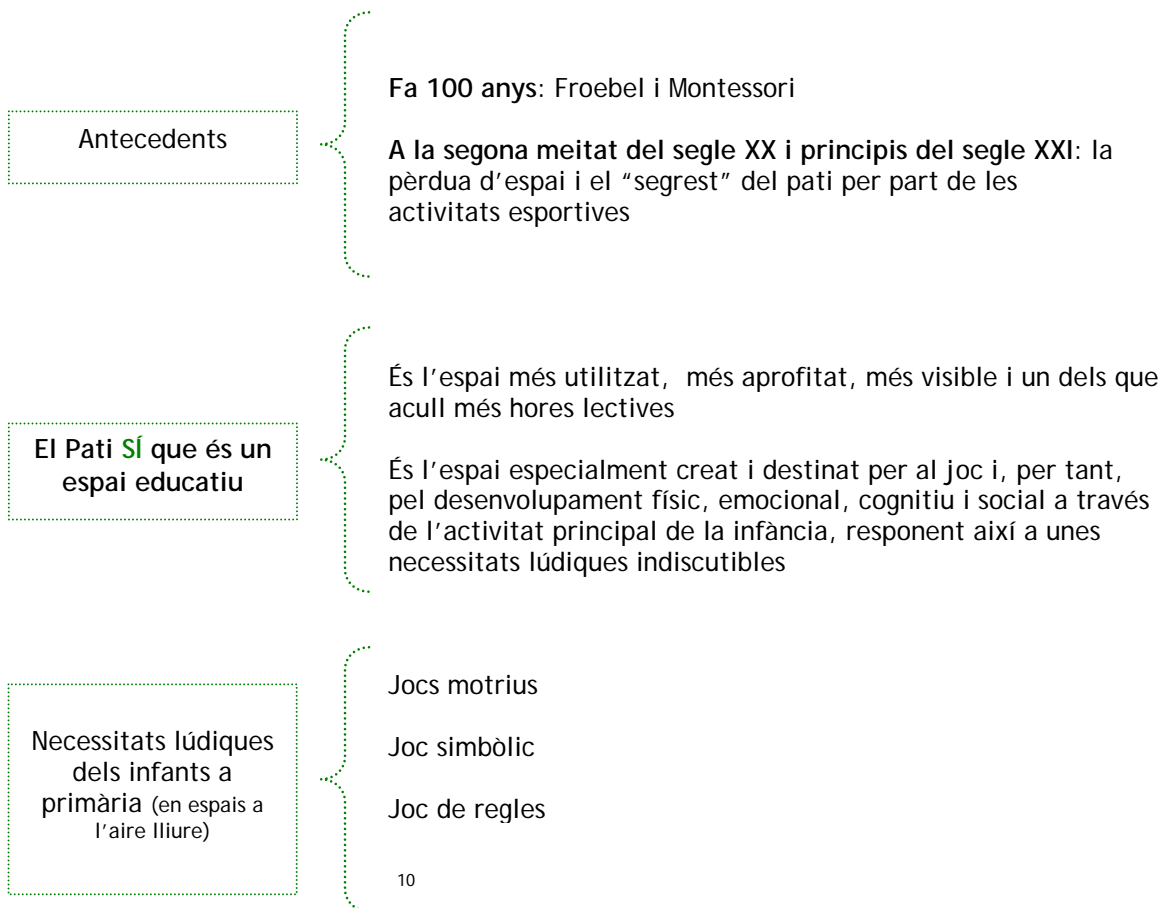


TIPUS DE JOC	EL PAPER DEL PATI
JOC MOTRIUS ⁹	<p>El pati pot ser un fantàstic escenari per a jocs que demanen la posada en marxa d'habilitats concretes. Baldufes, cèrcols i <i>hula-hops</i>, xanques, cordes de saltar i gomes són algunes de les propostes que fan d'aquest assaig de ritme, precisió o agilitat tot un repte.</p> <p>Les joguines amb rodes també desperten el interès i entusiasme: patins, patinets i monopatins poden ser un excel·lents aliats. En tot cas, cal valorar quines són les condicions d'espai necessàries per a desenvolupar-los, així com les mesures de seguretat per a evitar riscos i sorpreses desagradables.</p>
JOC SIMBÒLIC	<p>Encara que en el pati altres jocs van prenent protagonisme, encara són molts els infants que destinen temps i energies per desenvolupar brillants trames de ficció que es nodreixen de totes i cadascuna de les informacions i coneixements que dia a dia atresoren. Els jocs i joguines que ajuden a recrear escenaris són una inestimable font d'ocupació per compartir informacions, parers i coneixements sobre temes específics (la ciutat, els esports, els mitjans de locomoció...). Petits estímuls arquitectònics o naturals es convertiran en aliats de les seves aventures.</p>
JOC DE REGLES	<p><i>Polis</i> i <i>lladres</i>, <i>el bote</i>, el <i>mocador</i>, <i>dobla bandera</i>... seran alguns dels jocs que poden competir amb el futbol. Cal, però, que els espais siguin suggeridors, amb llocs on amagar-se i amb espais per a escapolar-se corrents o muntar competicions entre equips.</p> <p>D'altra banda, taulers d'escacs, petanques, bitlles, bales, xapes... poden ser una altra interessant proposta per organitzar activitats competitives on guanyar i perdre sigui un aprenentatge interessant.</p> <p>El repte, com altres ocasions, raurà en com organitzar, prestar i mantenir el material que disposem per al joc.</p>

⁹ En aquest requadre ens referim exclusivament als jocs motrius que no necessiten regles per ser jugats. D'altra banda, quan parlem de jocs de regles entenem que poden ser motrius (que requereixin que posem en marxa les nostres competències motores) o bé cognitius, com ara els escacs.

D'altra banda, creiem important destacar que aquí s'han fet constar les necessitats lúdiques de **joc lliure** dels infants. Així, no hem inclòs aquí altres activitats relacionades amb determinades àrees del currículum en les quals el pati pot fer aportacions enriquidores, com ara les vinculades amb l'observació de l'entorn i el desenvolupament d'alguns aprenentatges vinculats amb el llenguatge o les matemàtiques.

A mode de resum d'aquest apartat:



Els diferents aspectes tractats ens animen, un cop més, a **defensar la importància de l'espai de pati com a escenari educatiu de primer ordre; i el joc, el joc lliure, com la metodologia d'intervenció pròpia d'aquest espai.**

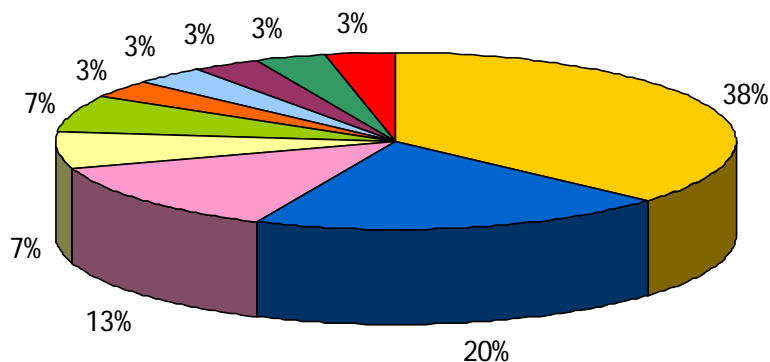
Així mateix, creiem fonamental analitzar les característiques reals d'aquests espais i les de les intervencions que en ells es produeixen. És per aquest motiu que, en els següents apartats, mostrem les seves característiques i detalls.

¹⁰ No parlem en aquest cas de Jocs de Construcció per la seva dificultat de realització en el pati, encara que formen part de les necessitats d'activitat lúdica dels infants d'aquestes edats.

7. RESUM DE DADES FONAMENTALS DE L'OBSERVACIÓ

L'observació s'ha realitzat a partir d'una mostra de **30 centres educatius** de la **Regió Metropolitana de Barcelona**, que acull el 70% de la població escolaritzada de Catalunya. Per obtenir la mostra s'han empleat **tècniques quantitatives i qualitatives**, sobre una base de dades facilitada pel Departament d'Educació, tenint en compte la diversitat present en el territori de la Regió Metropolitana de Barcelona, definida per les variables següents: població, titularitat dels centres educatius, diversitat sociocultural i econòmica i grandària dels centres educatius.

7.1. Procedència dels centres de mostra

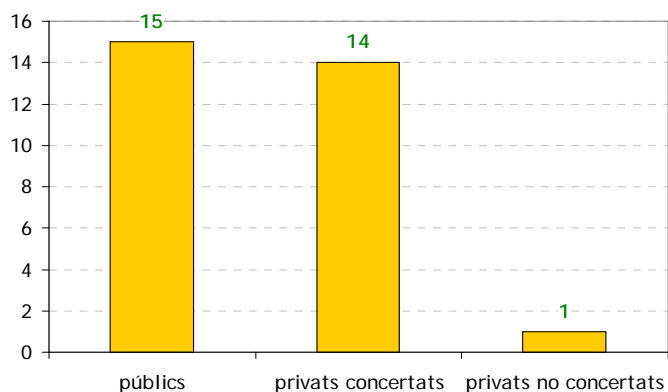


La majoria dels centres són de Barcelona ciutat (38%), seguit de Sant Cugat (20%), L'Hospitalet de Llobregat (13%), Premià de Mar (7%), Bellaterra (7%) i 5 centres representats amb un 3%, situats a les següents poblacions: Ripollet, la Garriga, Badia del Vallès, Gavà i Mataró. En la seva majoria, els centres estan situats a zones on s'havien endegat Plans d'Entorn.

Hi ha una alta representació d'escoles del Vallès, principalment a causa del fet que la política de distribució d'alumnat nouvingut aplicada a Sant Cugat produeix centres amb característiques difícils de trobar altrament.

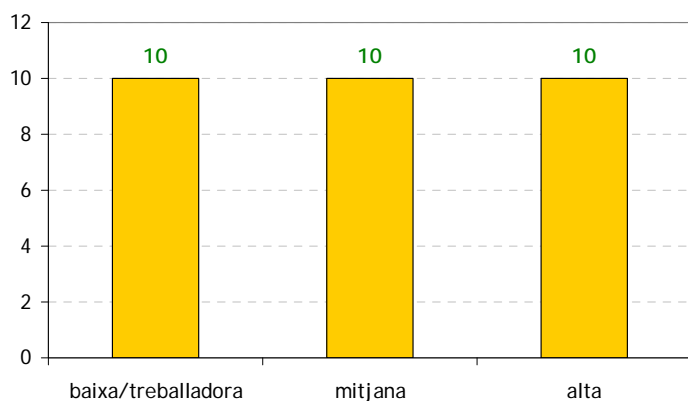


7.2. Titularitat dels centres



La meitat dels centres de la mostra són públics (15), mentre que l'altra meitat dels centres està conté 14 centres privats concertats i 1 centre privat no concertat.

7.3. Capes socials representades

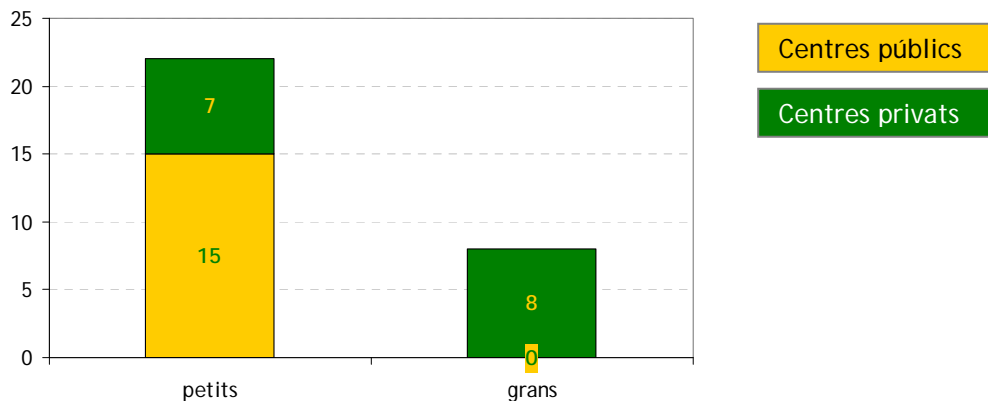


Les classes socials representades pels centres de la mostra estan repartides de manera equilibrada en 10 centres de classe baixa treballadora, 10 de classe mitjana i 10 de classe alta.

Les classificacions sobre classes socials sempre són controvertides, i encara que una anàlisi més aprofundida de la població escolaritzada segurament ens donaria més variacions internes (especialment en el cas de la classe mitjana), la classificació realitzada s'ha basat en la caracterització feta per l'administració educativa segons la situació socioeconòmica de la població majoritària que atén cada centre.

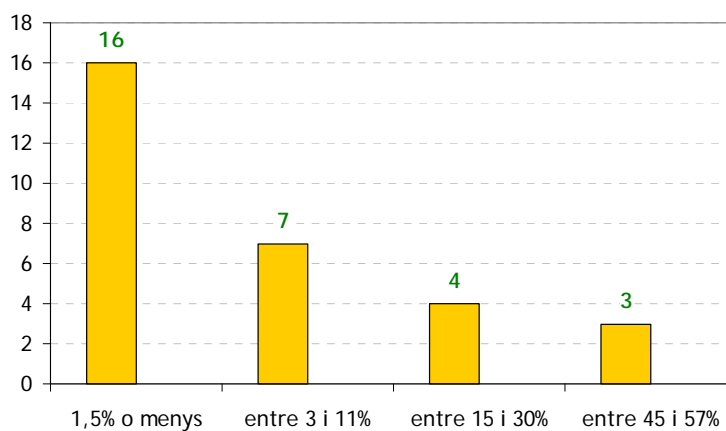
Nogensmenys, havent demanat a l'alumnat enquestat que ens referenciés la feina del pare i de la mare, i havent emprat la feina del pare per a creuar-la amb la categorització de classe social, es perfila la mateixa lògica que la de la classe social atorgada al centre.

7.4. Grandària dels centres



S'han escollit 22 centres petits, d'una o dues línies, i 8 centres grans, de tres o més línies. Pel que fa als centres petits, 7 són concertats i 15 públics. En els centres grans, 8 són concertats (excepte un privat no concertat) i no n'hi ha cap de públic.

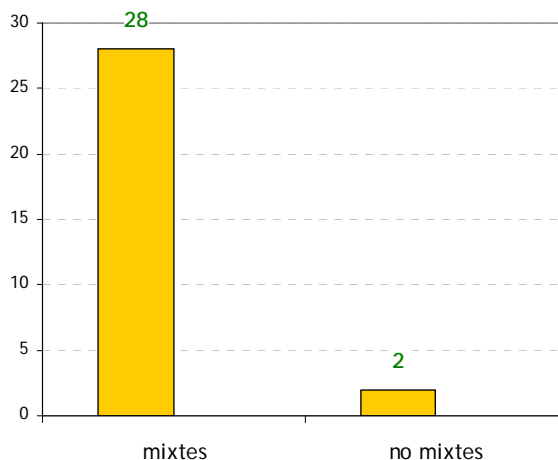
7.5. Percentatges d'immigració



La majoria dels centres de la mostra (23) tenen un percentatge d'immigració per sota del 15%. Els set restants presenten percentatges que van del 15% al 57%.

A tall de resum, considerem 16 centres amb poca o molt poca immigració en relació amb la resta de centres de l'entorn més proper, i 14 amb diferents percentatges d'immigració.

7.6. Tipus d'ensenyament



Només dos dels centres de tota la mostra no són mixts (un de nens i un de nenes i els dos són concertats).

7.7. Focalització i instruments utilitzats per la diagnosi

L'observació s'ha centrat en l'etapa de primària pel que fa als patis per diversos motius, començant pel fet que en el nostre sistema educatiu és la més llarga i la única totalment obligatòria. Hem constatat, a partir d'altres recerques, que és en aquesta etapa que el pati i el joc comença a perdre la importància central a nivell educatiu i global que se li atorga en l'etapa precedent, a l'hora que hem observat limitacions en els usos del pati com a espai educatiu. És a dir, hem constatat el desaprofitement del seu potencial en relació precisament als objectius educatius que es proposa l'etapa. S'ha prioritzat el curs de quart de primària en les observacions etnogràfiques, atès que l'alumnat es troba en un moment de transició madurativa en la qual encara es detecten moltes pràctiques lúdiques inequívocament infantils, però ja en comencen a aparèixer d'altres que estan més associades a l'adolescència.

S'han realitzat **68 observacions focalitzades de patis** (2,26 observacions de mitjana per centre), centrades en els moments d'esbarjo i en les que s'han descrit els espais de pati i els ambients generals del que hi passa, analitzant la gènesi i desenvolupament de l'activitat, els rols desenvolupats, els participants, el tipus d'activitat i la finalitat de la mateixa.

S'han fet **30 entrevistes semiestructurades als membres dels equips directius** dels centres (coordinadors/es pedagògics, directors i directores). Se'ls ha preguntat sobre la presència del pati, l'esbarjo i el joc en el projecte educatiu del centre, i com es recull això en els diferents documents (PEC, RRI i PA) del centre. S'ha parlat dels usos lectius i extraescolars, sobre l'accés als materials, les prohibicions i l'existència o no de projectes específics i comissions de pati.

S'ha aplicat, a més, una enquesta a l'alumnat d'un grup classe de quart de primària de cada centre (703 qüestionaris). En aquests sentit, la combinació de variables independents ens permet obtenir la següent distribució d'enquestes contestades:

- Per classe social: 32% baixa, 34% mitjana i 34% alta
- Per grandària: 47% petit i 53% gran
- Per titularitat: 48% pública i 52% privada concertada
- Per presència d'immigració: 45% amb presència i 55% amb no presència
- Per gènere: 49% noies i 51% nois
- Per edat: 93% nascuts al 1.998 i 6% nascut al 1.997

La recollida de dades s'ha realitzat entre els mesos de setembre del 2007 i gener del 2008. El disseny dels instruments (observació, entrevista semiestructurada i enquesta) es va iniciar a principis del 2007. L'anàlisi de les dades es va iniciar a febrer del 2008 i va durar fins al juny del 2008.



8. L'OBSERVACIÓ

La proposta d'aquest treball ha estat **diagnosticar la situació dels patis** a través d'una mostra de centres educatius de Catalunya representativa de la diversitat física, socioeconòmica i educativa presents en el nostre territori. Ens hem centrat en l'**etapa d'educació primària** atès que, com hem dit abans, hem constatat la pèrdua de valor que ha tingut en l'espai escolar el pati com a **espai específic de joc i esbarjo**, activitats molt presents, en canvi, en la resta d'àmbits de la vida dels infants entre 6 i 12 anys i de gran importància en el desenvolupament dels noies i noies.

Malgrat que la recerca en aquest àmbit temàtic aglutina interessos de diverses disciplines, no hi ha gaires precedents endegats específicament amb l'objectiu de diagnosticar la situació dels patis escolars, ni **mostrar els usos i valoracions** que els diferents agents implicats en el seu ús en tenen.

Tenint en compte aquests criteris, els centres educatius seleccionats queden repartits en la mostra següent:

Taula 1. Característiques dels centres de la mostra

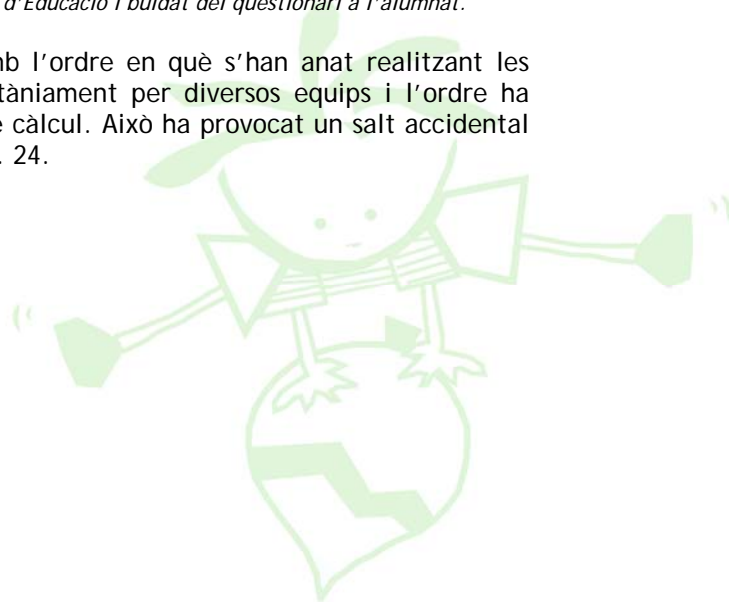
Classe Alta			
	Pública	Concertada	Privada no concertada
No Immigració	12-13	14-15-17	16
Sí Immigració	5-7	18-19	

Classe Mitjana		
No Immigració	3-6-11-20	21-22
Sí Immigració	2-9	23-31

Classe Baixa		
No Immigració	4-25	27-29
Sí Immigració	8-10-28	1-26-30

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació i buidat del qüestionari a l'alumnat.

Les numeracions dels centres es corresponen amb l'ordre en què s'han anat realitzant les observacions. Sovint han estat realitzades simultàniament per diversos equips i l'ordre ha quedat establert pel buidat de dades en el full de càlcul. Això ha provocat un salt accidental en la numeració i que no existeixi cap centre núm. 24.



La fase d'obtenció de dades i els diferents instruments aplicats permeten obtenir i reconstruir informació *representada* sobre els eixos del següent gràfic:

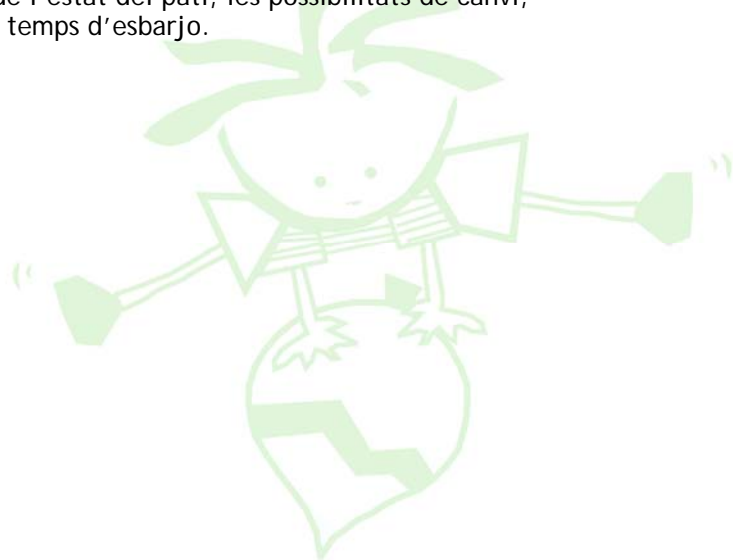


En aquest apartat ens proposem **analitzar la situació dels patis escolars des de tres vessants: la situació física, la situació educativa i les percepcions de l'alumnat**. Dins de cada un d'aquests eixos hem definit diverses dimensions sobre les quals es valoraran les dades obtingudes.

Quan ens referim a la valoració física dels espais (morfologia) dels patis, analitzem, en primer lloc, la presència d'elements de joc. Posteriorment s'analitzarà la grandària del pati i la varietat de superfícies que presenta. D'aquesta manera es configura una classificació dels patis per la seva condició física.

Quan a la situació educativa en els patis a partir dels diferents tipus d'intervenció educativa, s'analitzarà l'accés i ús de jocs i la ocupació per grups, classes i nivells. Això ens dona una classificació dels patis segons el seu ús educatiu.

En el cas de la percepció de l'alumnat, recollim les relacions que es donen entre ells, les activitats que es desenvolupen, la seva valoració de l'estat del pati, les possibilitats de canvi, la percepció del rol del professorat i la utilitat del temps d'esbarjo.



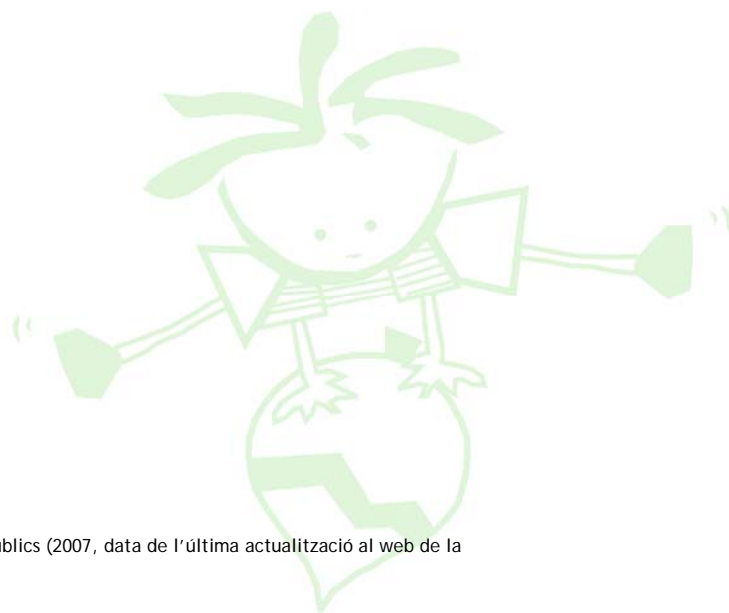
8.1. Descripció dels espais dels patis escolars (morfologia)

La normativa oficial dona indicacions sobre les mesures de l'espai reservat per alumne en els espais de joc¹¹.

En primer lloc, pels CEIP assenyalen dos espais diferenciats: un de jocs infantils i l'altre de jocs de primària. Per l'alumnat d'infantil cal reservar 4m², i pels de primària 2 m². En el cas de l'alumnat d'ESO i Batxillerat l'àrea se situa a 3 m² per alumne. Per totes les tipologies de centres s'assenyala a més la necessitat d'una pista poliesportiva de 32 x 44 metres, que permet el dibuix de dues pistes de bàsquet i una de futbol en la mateixa superfície, i que ha d'incloure dues porteries i quatre cistelles de bàsquet. Fent els càlculs, això representa una zona de jocs per a primària, en una escola d'una única línia, de 300 m², i de 600 m² en les de dues línies. Això es contraposa a la superfície total de la pista poliesportiva, amb 1.408 m² totals. Així, en les escoles d'una línia la pista poliesportiva és més de quatre vegades més gran que la zona de jocs, i en les de dues línies més del doble de gran. La funció oficial de la pista poliesportiva és allotjar activitats esportives a l'aire lliure, no pas ser àrea de joc, però a tots els centres visitats la pista feia funcions de pati.

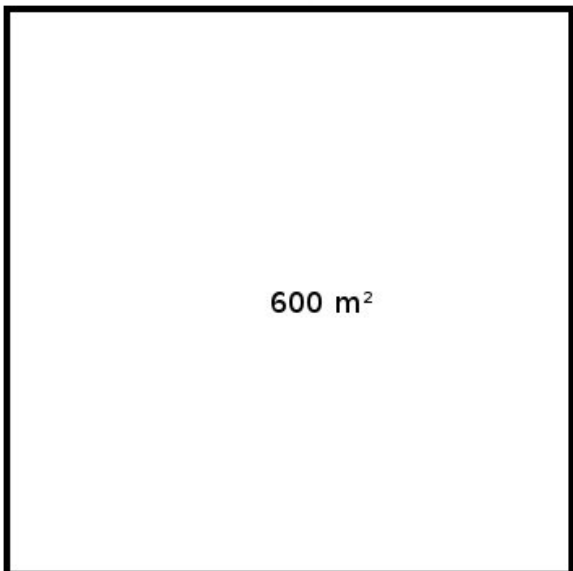
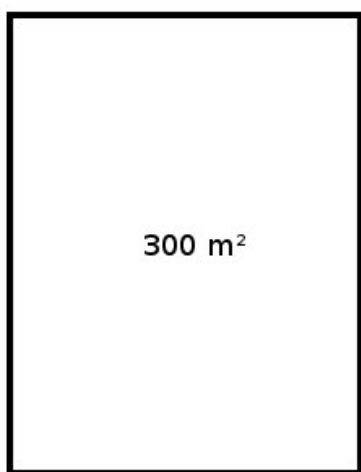
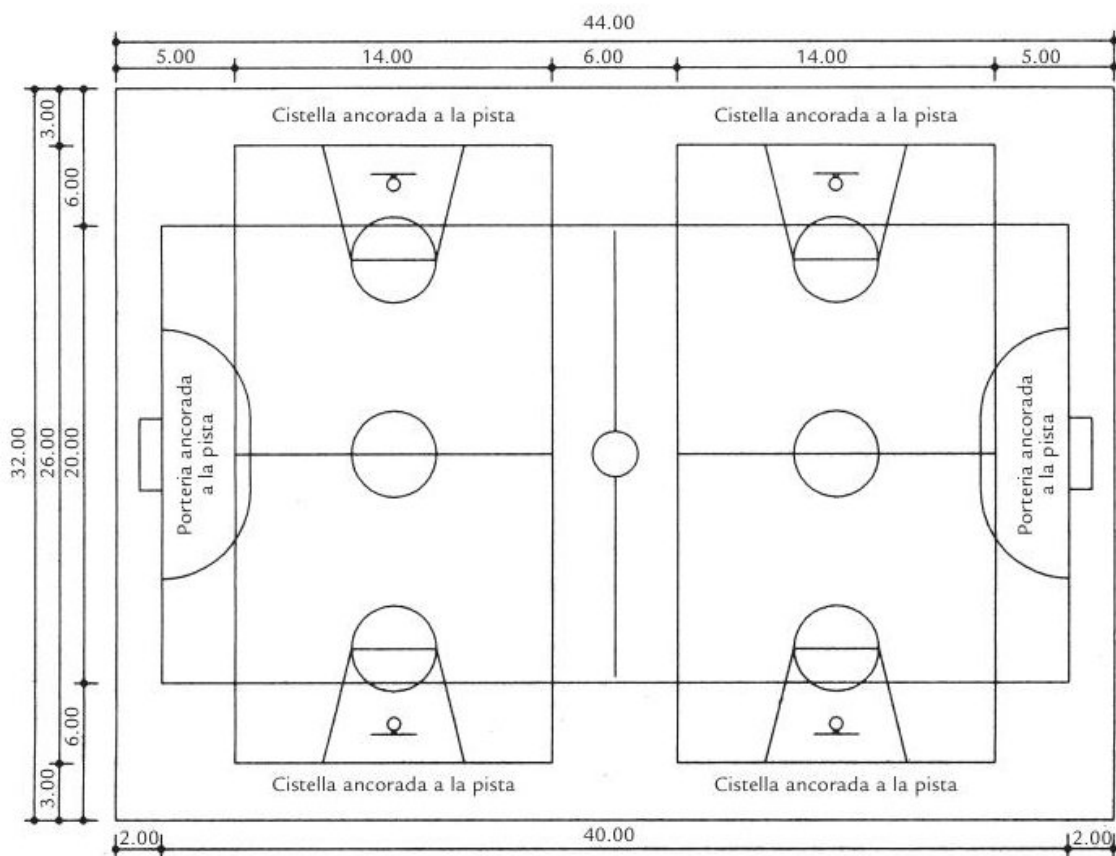
Lògicament, aquesta normativa afecta els centres públics de nova construcció, però no els centres que ja fa anys que estan en funcionament, com en el cas de la mostra que ens ateny i la majoria de centres del país.

A partir de les observacions realitzades en els patis escolars dels centres seleccionats, ens proposem analitzar i realitzar una diagnosi del seu estat general. Hem establert, gràcies a les observacions dels patis i entrevistes amb els equips directius, un seguit de dimensions a analitzar per establir els que es troben en condicions més positives o negatives per facilitar o promocionar el joc i les activitats lúdiques dels infants de l'etapa de primària.



¹¹ Criteris per a la construcció de nous edificis per a centres docents públics (2007, data de l'última actualització al web de la Generalitat de Catalunya).

Gràfic 6. Requeriments a les escoles segons la normativa oficial. Comparativa de les mides de la pista poliesportiva i les zones de joc per a una i dues línies



Font: Elaboració pròpia a partir de la normativa vigent

8.1.1. Elements de joc

Hem dividit els elements de joc trobats al pati en tres grups:

- **Elements lúdics de joc pròpiament dits:** ens referim a aparells o instal·lacions que trobem als patis: tobogans, estructures de fusta, plàstic o metall, jocs pintats...
- **Elements de joc naturals,** sobretot bosc o arbres suficientment sòlids o abundants per poder ser propiciadors de joc.
- **Elements de joc arquitectònics** que, sense ser jocs, el facilitin o l'enriqueixin: per exemple escales, porxos, desnivells...

Elements lúdics	Elements de joc natural	Elements arquitectònics
Hi ha 10 dels 30 centres que no disposen d'elements de joc pròpiament dits en els seus patis	Pel que fa a arbres, 17 dels centres en disposen i 13 no	Només hi ha 5 centres que no en disposen. Dels 25 que en tenen la majoria són porxos (18 casos) seguits d'escales (10) i rampes (8), desnivells (7) i tanques (1)
Els patis es limiten a oferir cistelles de bàsquet i porteries de futbol, que sovint tampoc no estan en situació òptima	La presència de la natura enriqueix molt el joc dels infants. Tenir arbres al pati de l'escola, no només fa bonic sinó que afavoreix moltes possibilitats de joc i aprenentatges: el sol i les ombres, les fulles, les llavors, la observació dels canvis produïts per les estacions, etc	La presència d'elements arquitectònics facilita la diferenciació d'espais, enriquint la diversitat de les possibilitats de joc, fins i tot, més enllà de l'ús primer pel que estan dissenyats
Per exemple, en el centre 22 la porteria de futbol són dos pals pintats de blanc, sense xarxa, i està ubicada just davant de dues portes		
En 8 dels centres només hi ha un únic element de joc, en la meitat dels casos jocs pintats. La resta de centres (12) disposen de més d'un element o d'una estructura prou complexa.	Els espais naturals, encara que tinguin una presència discreta -jardineres, parra o buguenvílies-, dignifiquen l'espai i el fan més amable i acollidor, i són elements també importants per desenvolupar una sana activitat lúdica i relacional	



Taula 2. Caracterització dels patis dels centres pels seus elements de joc:

Centre	Elements propis de joc	Elements naturals	Elements arquitectònics	Global
1	pneumàtics - sorral tancat (en obres)	arbres		
2	tobogan - pneumàtic - caseta	arbres	porxo	
3	sorral - rocòdrom - pneumàtic	arbres	grades - porxo - escales	
4	xarranca - ping pong - estructures	arbres	desnivell	
5	estructura		rampa - porxo	
6	xarranca - estructura - (sense porteries)			
7	estructura complexa	arbres	rampa - porxo	
8			porxo	
9	jocs pintats	arbres	rampa - escales	
10	jocs pintats		porxos	
11	estructures	arbres - bosc	grades - porxo - escales	
12	estructures - troncs - jocs pintats	arbres - muntanyeta	grades - porxo - escales	
13	estructures - troncs - gronxador	arbres - pineda	desnivell	
14	Ping pong	arbres	grades	
15	Ping pong	arbres	desnivell - porxo - escales	
16	estructures - jocs pintats			
17			porxo	
18	Ping pong	arbres - bosc	desnivell - porxo - escales - rampa	
19			desnivell - grades - escales	
20			rampa	
21			porxo	
22	jocs pintats		escales - rampa - porxo	
23	estructura complexa - pneumàtics	arbres	escales - porxo	
25		arbres	desnivell - porxo - rampa	
26				
27		arbres		
28	jocs pintats	arbres	porxos - grades	
29		arbres	desnivell - grades - porxo - escales	
30			tanca de fusta	
31	jocs pintats - pneumàtics		porxo - rampa	

Negatiu: Cap	Negatiu: No n'hi ha	Negatiu: No n'hi ha	Negatiu
Neutre: Un	Positiu: N'hi ha	Positiu: N'hi ha	Neutre
Positiu: Dos o més			Positiu

Font: elaboració pròpia a partir del buidat d'observacions

Resum per tipus de jocs:

Elements de joc	Aparicions
Jocs pintats	9
Estructura	7
Pneumàtics	5
Ping pong	4
Estructura complexa	2
Troncs	2
Sorral	1
Tobogan	1
Caseta	1
Rocòdrom	1
Gronxador	1

Elements naturals	Aparicions
Arbres	17
Bosc	2
Pineda	1

Elements arq.	Aparicions
Porxo	18
Escales	10
Rampa	8
Desnivell	7
Grades	6
Tanca de fusta	1

Les dades recollides després de l'observació són força decebedores: l'element més present són els jocs pintats a terra (9 escoles), sense tenir en compte el seu estat -la major part de vegades denota manca de manteniment-, segueixen les estructures (7 escoles) i els pneumàtics (5 escoles).

8.1.2. Grandària de l'espai. Entre l'espai ordenat i la limitació de les relacions

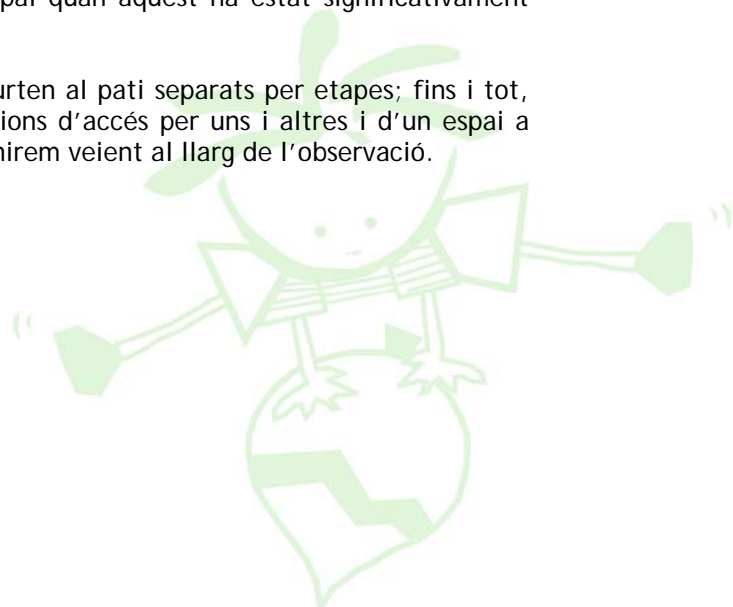
La majoria dels patis de la mostra tenen un espai acceptable en termes de grandària. En aquesta superfície es té en compte tot allò que es fa servir de pati, tant el que en la normativa legal s'anomena "zona de joc" com el que s'anomena "pista poliesportiva".

Cal destacar **un centre, el 22, que disposa d'un pati que no arriba als mínims legals.**

- 8 centres disposen de menys de 5 m² per alumne
- 8 més estan entre el 5 i els 10 m² per alumne
- els 14 restants disposen de 10 o més m² per alumne

És difícil establir les categories per aquesta dimensió, en tant que la casuística és altament variada; la mesura dels patis no atorga una visió clara sobre si són petits o grans, **no serveix com indicador sobre els metres quadrats que correspon a cada alumne**, perquè hi ha diferents torns i repartició d'espais que dificulten molt la comparació d'aquesta característica. Per tant, no discrimina els tipus de patis més enllà de determinar la massiva ocupació d'un espai, o assenyalar la manca d'espai quan aquest ha estat significativament petit.

Cal dir que, en la majoria de casos, els infants surten al pati separats per etapes; fins i tot, disposen d'espais molt diferenciats i amb limitacions d'accés per uns i altres i d'un espai a l'altre limitant així les relacions entre ells, com anirem veient al llarg de l'observació.



8.1.3. Varietat de superfícies.

La normativa vigent en l'actualitat sobre patis no dona informació sobre els materials de construcció ni sobre els tipus de superfície amb què han d'estar construïts els patis educatius, tan sols aporta informació sobre les mides que han de tenir i la presència de pistes esportives, així com les característiques de les mateixes perquè siguin reglamentàries. Això significa que les pistes de bàsquet i futbol han de ser dures, de ciment o formigó.

Superfície	Aparicions
Ciment	28
Sorra	19
Desnivell	6
Rajoles	6
Bosc	3
Llambordes	1
Turó	1
Gespa	1

El més habitual és trobar-nos amb altres tipus de superfície en la resta de l'espai del pati, que van des de la disponibilitat de bosc proper o immediat, fins a la presència variada d'arbres i plantes, terra, sauló, sorra, grava, gespa, o bé tartà (cautxú i materials plàstics), rajola, terratzo, etc. Totes elles, superfícies més o menys toves i amb més o menys possibilitats de joc.

Aquesta dimensió informa sobre la varietat en l'oferta d'espais de diferents característiques, presència de pistes esportives i patis de sorra o bosc (superfícies toves).

- Tots els centres, excepte dos (el 15 i el 30) disposen d'una part o la totalitat del pati de ciment
- Hi ha 9 centres que presenten un únic tipus de superfície
- 13 centres tenen dos tipus de superfícies
- 8 en tenen tres o més

A part del ciment, la superfície més present és la sorra, amb 19 centres que en disposen. La resta de superfícies presenten una incidència molt baixa, amb 6 o menys centres.

El quadre següent distribueix els centres segons les variables independents i les dimensions analitzades a partir de les observacions dels patis:



Taula 3. Caracterització dels patis dels centres per les seves condicions físiques

Centre	m ² per alumne	Varietat de superfícies	Elements de joc	Global
1	15	ciment - sorra - llambordes		
2	4	ciment - sorra		
3	2	ciment - sorra		
4	14	ciment - sorra		
5	9	ciment - sorra		
6	3	ciment - cautxú		
7	13	ciment - sorra		
8	12	ciment - sorra		
9	8	ciment - sorra - desnivell		
10	2	ciment		
11	7	ciment - sorra - desnivell		
12	12	ciment - sorra - turó		
13	19	ciment - sorra - desnivell		
14	5	ciment - sorra - grades		
15	5	sorra - desnivell		
16	12	ciment - sorra - gespa		
17	11	ciment - rajoles		
18	10	ciment - rajoles - sorra - desnivell		
19	12	ciment - rajoles		
20	14	ciment - sorra - rajoles		
21	4	ciment		
22	1	ciment - rajoles		
23	12	ciment - sorra - rajoles		
25	33	ciment - sorra - desnivell		
26	4	ciment		
27	14	ciment		
28	6	ciment - sorra		
29	8	ciment - sorra		
30	8	rajoles		
31	4	ciment - rajoles		

<5	una única superfície (les dures assimilades a ciment)	Negatiu
>=5 <10	dues superfícies	Neutre
>= 10	tres o més superfícies	Positiu

Font: elaboració pròpia a partir del buidat d'observacions i de les entrevistes amb els equips directius.

8.1.4. Valoració de l'estat dels espais: les condicions físiques pel joc al pati

L'alumnat dels centres educatius estudiats s'adapten i acomoden el seu joc a les condicions en què es troba l'espai del centre educatiu al que assisteixen. Els nois i noies fan allò que se'ls deixa fer, als llocs de què disposen, seguint dos principis fonamentals: d'agrupació i expansió. És a dir, tendeixen a agrupar-se entorn dels elements fixos del pati (arquitectònics o elements de joc fix) i a expandir-se, en tant que es reparteixen per tots els elements presents en l'espai.

En les observacions generals dels patis educatius les descripcions d'ocupació de l'espai sempre assenyalen que hi ha concentracions d'alumnat al voltant dels elements dels pati, ja siguin arquitectònics (columnes, escales, grades, fonts, bancs), com elements o infraestructures de joc (la pista poliesportiva, els gronxadors, tobogans, jocs pintats). La dispersió de l'alumnat es troba descrita, també, en nombroses observacions.

Aquesta concentració d'alumnat al voltant d'aquests elements no implica que l'activitat que s'hi desenvolupa sigui aquella per la que va estar dissenyat l'element de joc en qüestió. Com a exemple, en una observació es mostra un grup que munten un circuit de cotxes aixoplugats per una taula de ping-pong.

Queda clara la gran importància que les condicions físiques dels espais i l'oferta present en els patis dels centres educatius té sobre les activitats i les possibilitats d'ús. Això no significa que els nois i noies que es troben en patis en condicions més negatives no puguin fer res al pati, però sí que es desprèn que la riquesa d'activitats, definides per la seva varietat, és major en els patis on hi ha més oferta disponible d'elements. Aquest aspecte l'aprofundirem més endavant on veurem com es distribueix l'alumnat en els patis segons les seves variables socioculturals i educatives amb les quals s'ha configurat la mostra de centres; és a dir, com l'ús i les interaccions en el pati reproduïxen, o no, les jerarquies socials i culturals presents entre l'alumnat.

Hem agrupat els 10 centres amb patis en estat negatiu i els hem caracteritzat segons les variables independents. Així es determina que la majoria de centres amb patis en estat negatiu es corresponen amb centres de titularitat privada (8 envers 2 de titularitat pública).



8.2. Descripció de les intervencions educatives als patis escolars

En aquest apartat s'analitzen les intervencions educatives que es fan al pati, la presència d'aquest en el projecte curricular del centre, l'accés als jocs i joguines i la regulació que es fa de les possibilitats de joc al pati.

El joc no sempre apareix de forma explícita en els documents dels projectes educatius dels centres, segons la informació proporcionada pels membres dels equips directius. A les entrevistes amb els equips directius dels centres educatius s'ha demanat en quins documents apareix el pati i quina informació contenen. Cal dir que no hi ha grans diferències en els discursos associats al pati i què significa dins dels projectes educatius dels centres escolars de la mostra, malgrat la seva diversitat. Sí que hi ha diferències, però, en la conceptualització de l'esbarjo entre etapes.

En els Projectes Educatius de Centre es recull informació sobre els patis en el sentit que s'hi recullen els plànols i la filosofia de fons. Algunes entrevistes fan referència al que representa com a espai d'acollida de les famílies tant a l'arribada diària al centre educatiu com en moments especials, com les festes i celebracions que es produeixen al llarg del curs.

En altres documents consultats, com Plans Anuals i Reglaments de Règim Intern, es recull la normativa del pati, s'hi detallen els espais, la vigilància i les regles que cal seguir a l'hora del pati.

Tres centres no han sabut respondre a la pregunta de com apareix el pati en el projecte educatiu del centre, dos dels quals són centres privats i un és públic.

Hi ha un altre aspecte que cal ressaltar i que està directament relacionat amb el projecte o l'ideari educatiu dels centres: la utilització del pati per a l'oferta dels centres en activitats extraescolars, que estan regulades per les AMPA i els usos fora de l'horari lectiu del centre.

A la gran majoria de centres es desenvolupen al pati les activitats de migdia i activitats extraescolars de tarda, després de l'escola i gestionades per les AMPA. En aquest cas, l'oferta és majoritàriament de caire esportiu: futbol, bàsquet, handbol, voleibol i atletisme. En alguns centres s'ofereix ping-pong i patinatge.

Tan sols dos centres públics obren les portes a la comunitat per realitzar-hi activitats. En un cas, es pot utilitzar fora de l'horari lectiu demanant-t'ho a l'Ajuntament del municipi i; en l'altre, s'hi pot accedir a través de les activitats organitzades durant els caps de setmana i gestionades pel districte. Val a dir que el darrer centre manifestava que es donen problemes i desperfectes esporàdics i que es troben en punt mort negociant qui se'n fa càrrec, així com de la responsabilitat de vigilància fora de l'horari lectiu. En general, es manifesten clares reticències per part dels centres a l'hora obrir els patis a la comunitat.



8.2.1. Projectes d'intervenció específics del pati

La principal intervenció en el joc en el pati (i la que té més èxit), per bé que pràcticament inconscient i no mencionada en les entrevistes com a tal, és la promoció del futbol. Aquesta promoció es dona per dues bandes (a part de la pressió mediàtica i social externa a l'escola). Per un costat, hi ha l'obligació, per llei, de disposar d'una pista amb porteries i línies de futbol, que se sol usar com a pati; i per un altre, ens trobem amb el fet que tots els centres, tret de dos (el 15 i el 21), ofereixen als infants pilotes de futbol (de goma o escuma), sovint una per grup classe.

Fins i tot en els dos únics centres que no ofereixen pilotes els alumnes les poden dur de casa. La pista poliesportiva esdevé l'espai central en la majoria de patis i és sobre la que més intervencions es realitzen. Fonamentalment, es tracta d'ordenar l'ocupació "natural" que es regeix pels factors d'edat i sexe: els més grans i nois tenen preferència sobre ella. De tota manera, cal remarcar que les intervencions dels equips docents se centren en establir un ordre en raó d'edat, de manera que tan sols queda estipulat quin grup classe o curs ocupa l'espai quin dia.

La gran majoria del centres estudiats (24 de 30) separen els espais i els horaris d'esbarjo de l'alumnat per edats, així es trobem estones de joc que impossibiliten el joc (i, per tant, la transmissió de continguts) entre nois i noies de diferents edats; tanmateix, al mateix temps, s'eviten així agressions dels més grans cap els més petits. Com a conseqüència, s'obté una limitació de les possibilitats de relacions entre iguals a la mateixa generació. El que més sovint passa és que es trobin compartint un mateix espai nois i noies de dos o tres nivells consecutius, per la qual cosa, la interacció entre iguals, entesa com a interacció entre nois i noies de diferents edats, i que es troba en altres agrupacions fora de l'àmbit d'educació formal, queda molt limitada.

Els entrevistats han donat tres possibles respostes a aquesta problemàtica:

- La presència explícita de projectes d'intervenció sobre el pati i directament vinculats al joc
- Altres projectes d'intervenció explicitats però no directament vinculats al joc al pati
- Finalment, la no presència de projectes en el pati.

Com que la pregunta ha estat directament formulada en les entrevistes, queden fora les intervencions que tots els centres fan sobre el pati en el sentit de regulació de quins grups, cicles i etapes ocupen l'espai i en quin horari.

Respecte al primer punt, a la presència explícita de projectes d'intervenció sobre el pati i directament vinculats al joc, de tots els centres educatius tan sols hi ha notícia de 8 centres que intervenen sobre les activitats de joc del pati: principalment es tracta d'estipular "el dia sense pilotes" o "el dia amb...".

Es posa en evidència, per tant, la poca presència de pràctiques d'intervenció educativa en el pati escolar. De les observacions realitzades es constata que, precisament durant aquestes dies en què es programa una intervenció específica, les activitats en el pati, especialment les pistes esportives, es diversifiquen. Aquesta és l'única forma de fer desaparèixer el sempre present futbol per deixar aflorar altres jocs de caire actiu.

És el cas del centre 11, que desenvolupa un projecte de recollida de jocs d'arreu del món, tot i que no se n'ha observat directament el desenvolupament. Aquest projecte es troba també lligat a activitats dins de l'aula i fora d'ella, a través del recull d'informació de les famílies.

Pel que fa a la segona categoria, en la que es recullen projectes d'intervenció explicitats però no directament vinculats al joc al pati, en 6 centres dels 30 de la mostra apareixen altres projectes vinculats a l'activitat al pati sense relació directa amb el joc: es tracta de projectes de reciclatge (centres 5, 26 i 31), jardí i hort (centre 4), estudi dels arbres del pati (centre 7) i en un de públic comenten un projecte lingüístic vinculat a l'ús del català al pati (centre 4). Aquests projectes lligats a l'escola verda i a la presència d'horts en els patis no els considerem activitat lúdica en tant que està prohibit accedir a aquests espais en el temps d'esbarjo i que les activitats que s'hi desenvolupen són estrictament curriculars. Es tracta doncs d'un ús del pati per activitats educatives formals i no només pel joc o l'educació informal.

I, per últim, pel que fa referència a la tercera categoria esmentada, la no presència de projectes al pati, s'han obtingut respostes del tipus: existeix consciència que cal endegar-los ben aviat (centre 1), o que s'ho han plantejat i han conclòs "que no cal regular-ho tot", tot i que en el moment que tindran acabat de construir el pati tenen la intenció d'introduir alguna innovació, com per exemple un "Bibliopati" (centre 5).

8.2.2. Projectes curriculars amb vinculació al pati

Hi ha diverses àrees curriculars en què es vincula algun tipus d'activitat realitzada al pati. Les àrees que apareixen són l'educació física, les ciències naturals, les matemàtiques i la plàstica i música.

La totalitat dels centres anomenen l'Educació Física com l'àrea directament vinculada al pati, i és assenyalada sovint com l'assignatura que més limita l'ús d'altres àrees perquè acapara l'horari lectiu.

- En segon lloc, s'hi vinculen les activitats relacionades amb la natura i l'hort escolar (14 dels 30 centres)
- En tercer lloc, es mencionen els usos puntuals, com ara les festes a l'escola, les representacions teatrals o de dansa (11 centres)
- En quart lloc apareix l'àrea de matemàtiques assenyalada com una que desenvolupa activitats en el pati (7 centres)
- En els darrers llocs apareixen l'educació plàstica (6 centres) i la música (2 centres) com dues àrees més que usen el pati.

És possible, per tant, que l'ús del pati estigui quedant relegat a l'àrea d'Educació Física perquè es veu com un espai esportiu i no simplement un espai on es puguin fer tant experiments amb física com pintures a l'aire lliure, o resoldre problemes de matemàtiques, practicar llengües estrangeres, i fer classes de llengua. **Hi ha una forta associació de l'aprenentatge a l'espai tancat i reglat i de l'esport a l'espai obert, quan podrien estar més connectats.**

La majoria de centres associen alguna altra àrea curricular a l'espai pati, a part de l'educació física i de les ocasions puntuals vinculades a les festes de l'escola (18 de 30).

Si només hi ha vinculades dues àrees, la segona inequívocament acostuma a ser la de Ciències Naturals, amb el treball de l'hort o l'aplicació de l'Agenda 21 (4 de 30). La resta de centres (13 de 30) tenen vinculades tres o més àrees curriculars al pati: en la majoria de casos es tracta de l'àrea de matemàtiques, plàstica o música. Hi ha 3 centres que vinculen el pati a 4 i 5 àrees.

8.2.3. Regulació de l'accés i l'ús dels elements de joc

En aquest apartat s'analitza la regulació més o menys explícita de l'accés als elements de joc i el seu ús. Les escoles disposen de material de joc i en regulen l'accés: què està permès de portar a l'escola i què no, o si el centre posa a disposició dels nois i noies elements de joc i en quines condicions.

Jocs casa	Aparicions
Jocs petits	6
Joguines petites	3
Cordes	3
Després de reis	3
Jocs de moda	2
Gomes	2
Col·lectius	2
Pilotes	1
Tot	1
Radiocasset	1
Cromos	1
Cartes	1

Jocs escola	Aparicions
pilotes	28
cordes	18
gomes	4
<i>pitxi</i>	1
patins	1
CD	1
galledes	1
pales	1
jocs taula	1
mànegues d'aigua	1
cons	1
matalassos	1
xanques	1

Prohibicions	Aparicions
electrònics	11
pilotes de cuir	7
ídem fora de pista	1
violents	6
pegar-se	2
bèl·lics	2
individuals	2
jugar a la vegetació	2
lluita	2
perillosos	2
pactades per classe	1
obsessius	1
quedar-se a l'aula	1
sobre la marxa	1
induits per TV	1
compra-venda	1
cromos violents	1
fer els deures	1
portar joguines	1
mòbils	1
Tazos (patacons)	1
cromos	1
jugar abans d'esmorzar	1

En general, es prefereix comptar amb el material que l'escola proporciona per tal d'evitar conflictes.

La majoria dels objectes oferts estan lligats a l'àrea d'educació física (7 dels 13): pilotes, cordes, xanques, etc. Aquestes darrers només surten en ocasions especials.

Alguns centres, un parell de privats, també tenen jocs de taula per jugar a l'exterior. Cal recordar, com ja s'ha dit abans, que l'objecte ofert amb més freqüència per les escoles són les pilotes.

Els centres també permeten que els nois i noies portin elements de joc de casa (20 dels 30). S'accepta que es duï aquests objectes de casa complint un seguit de normes amb arguments de foment del joc cooperatiu.

Hi ha dos centres que no ofereixen elements de joc des de l'escola (centres 15 i 21) i quatre centres en els quals aquests elements de joc no es troben a l'aula sinó que depenen directament d'educació física, el que suposa una major dificultat d'accés a aquests.

Altres centres, durant certes festivitats, permeten portar les joguines de casa. Per exemple, tres centres (16, 18 i 28) coincideixen en assenyalar que després del dia de Reis es permet que cada infant porti una joguina.

La situació més habitual compartida per tots els centres és permetre altres elements de joc, sobretot jocs petits i joguines, com cromos o jocs que s'hagin posat de moda, del tipus io-ios, diàbolos, baldufes.

8.2.4. Regulació de les possibilitats de joc

En aquest apartat s'analitza l'existència de normes explícites de prohibicions de realització de jocs i activitats en el pati dels centres educatius. La majoria de centres (22 dels 30) expliciten prohibicions d'activitats als patis. És sorprenent, però, que molts centres que comencen les respostes per un "No hi ha prohibicions", a continuació ofereixen un llistat d'activitats prohibides (7 dels 30) i tan sols 1 centre manifesta que no hi ha prohibicions i no n'apareix cap al llarg de l'entrevista (centre 6). Els jocs de lluita i les baralles en si són els destacats com a prohibits i castigats.

Han aparegut prohibicions molt específiques, relacionades sempre amb l'ús d'elements o jocs electrònics. Els arguments esgrimits són variats: alguns fan referència a la llei de protecció de dades, d'altres no mencionen cap argument, i sovint la justificació prové del fet de ser jocs individuals. També apareixen arguments amb contradictoris, com prohibir els jocs electrònics per individuals i permetre, en canvi, llegir llibres (centre 3).

8.2.5. Valoració intervencions: condicions educatives pel joc als patis

Els quatre paràmetres analitzats fins al moment porten a diferenciar:

- Els centres que realitzen algun tipus d'intervenció educativa sobre joc en el pati
- Les àrees curriculars que realitzen activitats en el pati
- La normativa d'accés als elements de joc dels nois i noies per desenvolupar activitats de joc al pati
- La regulació de les possibilitats de joc, és a dir, l'explicitació de les prohibicions al pati

Al quadre següent s'observa la distribució dels centres segons les variables independents i els paràmetres analitzats sobre la situació educativa dels patis. El codi de colors és el mateix per totes les columnes, tot i que amb significats lleugerament diferents, tal com s'aclareix a continuació, seguint els criteris següents:

- **Sobre les intervencions educatives al pati**, la lectura dels codis de colors indica aquells centres que expliciten intervencions directament relacionades amb el joc al pati (en verd), i els que no expliciten intervencions al pati en hora d'esbarjo (en vermell).
- **Quant a l'accés i ús de jocs**, deixant de banda les pilotes de futbol, diferenciem els centres que no ofereixen jocs ni joguines, ni permeten que els alumnes en portin de casa (vermell), els que n'ofereixen i permeten que els alumnes en portin (verd) i els que o bé n'ofereixen o bé permeten portar-ne de casa (groc).
- Finalment, **l'ocupació** assenyalava els centres disposen de grans patis però no permeten la barreja d'alumnes de més de 2 cursos o disposen de patis petits i surten 3 o més cursos alhora (vermell), els que tenen patis grans i permeten la barreja o els tenen petits i fan torns (verd) i aquells en què el pati és de mida mitjana (groc).
- El resultat global és una mitjana de la primera i la segona columnes (on negatiu més neutre dona negatiu). En cas de positiu més neutre s'usa la columna d'ocupació com a factor de desempat. En tots els casos en què s'ha donat aquesta situació, l'ocupació era positiva, de manera que el global també ha estat.

Taula 4. Caracterització dels patis dels centres per les seves condicions educatives

Centre	Intervenció educativa	Accés i ús de jocs	Ocupació per grups, classes i nivell	Global
1		cordes -	cicle inicial arbres, resta pista	
2	un dia a la setmana sense pilota. Intervenció en hora de menjador	cordes, gomes només després Nadal, i joc de moda	per cicles	
3		cordes jocs petits	Per torns, 1-3 / 4-6	
4		cordes -	1-2, 3-6, amb espais prioritaris	
5	futbol, bàsquet i volei per torns. Dv sense pilota	cordes, gomes -	tots junts	
5		Pitxi, cordes, patins, CD només poden els petits	ahora, en espais separats 1-3, 4-6	
7		- jocs de moda	ahora, espais per cicles	
3		corda jocs petits	ahora, 1-3, 4-6	
9		galledes, pales... (1r-4t), cordes joc de moda	ahora, amb accés als espais per curs, cicle...	
10	Catifa per llegir un cop per setmana	cordes, altres jocs petits	tots junts	
11	recuperar jocs dels pares	cordes, gomes -	Per torns, 1-3 / Secundària / 4-6	
12		cordes, jocs taula, mànegues d'aigua sí, si són comunitaris	Alhora, separats 1-3, 4-6	
13		- no en diuen res	tots junts	
14		cordes, cons, matalassos... col·lectius	tots junts	
15		res (ni pilotes) el que vulguin	per cicles	
16		cordes, xanques, altres després de Reis, jocs petits	tots junts amb infantil, ESO i batxillerat	
17	dia setmanal sense pilotes	- cordes, cartes, cromos	tots junts	
18	dia sense pilota, per curs	- jocs petits, radiocassette, grosses després de Reis	ahora, separats per cicles, tret del bosc, comú	
19	partits de volei setmanals des d'educació física	cordes jocs petits	tots alhora i junts, però de fet cicle inicial + noies versus. la resta	
20	Divendres sense pilota	sembla que sí, no diuen què joguines i jocs petits	tots junts	
21		res (ni pilotes) pilotes, gomes cordes i joguines petites	ahora, separats per espais (1r-3er / 4rt-6è)	
22		- -	Torns: p3-2n / 3r-1rESO	
23		- -	Cicle inicial + Cicle mitjà	
25		cordes -	Tots junts	
26		- joguines petites	3er i 4rt comparteixen espai	
27		cordes -	Tots junts	
28		cordes jocs petits, grosses per Reis	Tots junts	
29		- sí, però no ho fan	ahora, espai per curs	
30		cordes, gomes cordes, gomes	3 torns (infantil / CI + CM / CS)	
31		- -	Torns: CI / CM / 5è / 6è	
	Negatiu: No n'hi ha	Negatiu: Ni escola ni casa	Barreja de cursos amb poc espai / no barreja amb molt d'espai	Negatiu
	Positiu: N'hi ha	Neutre: O escola o casa	Altres	Neutre
		Positiu: Escola i casa	Barreja de cursos amb molt d'espai / no barreja amb poc espai	Positiu

tenen accés i ús de joc, abans de la barra, oferts per l'escola (pilotes sobreenteses), després de la barra, portats de casa

Font: Elaboració pròpia a partir del buidat de les entrevistes als equips directius

8.3. Caracterització dels patis segons la morfologia i les intervencions educatives

Combinant els dos eixos d'anàlisi, la situació física i la situació educativa dels patis escolars dels centres de la mostra, es pot veure el següent:

Taula 5. Caracterització dels patis dels centres pel seu estat global

Centre	Immigració	Classe Social	Titularitat	Global físic	Global educatiu
1	Sí	Treballadora	Privada	Yellow	Red
2	Sí	Mitjana	Pública	Yellow	Green
3	No	Mitjana	Pública	Yellow	Yellow
4	No	Treballadora	Pública	Green	Red
5	Sí	Alta	Pública	Yellow	Green
6	No	Mitjana	Pública	Red	Yellow
7	Sí	Alta	Pública	Green	Red
8	Sí	Treballadora	Pública	Yellow	Yellow
9	Sí	Mitjana	Pública	Yellow	Yellow
10	Sí	Treballadora	Pública	Red	Green
11	No	Mitjana	Pública	Green	Green
12	No	Alta	Pública	Green	Yellow
13	No	Alta	Pública	Green	Red
14	No	Alta	Privada	Yellow	Yellow
15	No	Alta	Privada	Yellow	Red
16	No	Alta	Privada	Green	Yellow
17	No	Alta	Privada	Red	Green
18	Sí	Alta	Privada	Green	Green
19	Sí	Alta	Privada	Red	Green
20	No	Mitjana	Pública	Yellow	Green
21	No	Mitjana	Privada	Red	Red
22	No	Mitjana	Privada	Red	Red
23	Sí	Mitjana	Privada	Green	Red
25	No	Treballadora	Pública	Green	Red
26	Sí	Treballadora	Privada	Red	Red
27	No	Treballadora	Privada	Red	Red
28	Sí	Treballadora	Pública	Yellow	Yellow
29	No	Treballadora	Privada	Yellow	Red
30	Sí	Treballadora	Privada	Red	Yellow
31	Sí	Mitjana	Privada	Red	Red

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació i dels resultats propis



Dels centres de la mostra, 5 tenen patis amb qualificació negativa pel que fa a condicions físiques i també educatives. Tots 5 són centres privats, dos d'ells de classe treballadora o baixa i 3 de classe mitjana.

Centres que hagin rebut una qualificació negativa només en algun dels dos casos n'hi ha 13, 7 de privats (3 de classe baixa, 1 de mitjana i 3 d'alta) i 6 de públics (1 de classe baixa, 3 de mitjana i 2 d'alta).

Centres en què cap de les dues característiques sigui negativa n'hi ha 12, 3 de privats (tots 3 de classe alta) i 9 de públics (2 de classe baixa, 5 de classe mitjana i 2 de classe alta).

D'aquests n'hi ha 2, 1 de públic (classe mitjana) i 1 de privat (classe alta), que disposen de patis en condicions positives en tots dos paràmetres.

Des de la classe social de l'alumnat, dels 10 centres que atenen classes baixes o treballadores només n'hi ha 2, tots dos públics, en què cap característica és negativa, i n'hi ha també 2, tots dos privats, en què totes dues característiques ho són.

En els 10 de classe mitjana, 3 (tots ells privats) tenen totes dues característiques negatives, 5 (tots ells públics) no en tenen cap i 2 (un de públic i un de privat) en tenen una de negativa. Un dels públics les té les dues en positiu.

Pel que fa als centres de classe alta, cap no té dos negatius, la meitat (5 dels 10) en té un (3 de privats i 2 de públics) i 1 de privat ho té tot en positiu.



8.4. Descripció des de la perspectiva de l'alumnat. El joc al pati en l'horari lectiu.

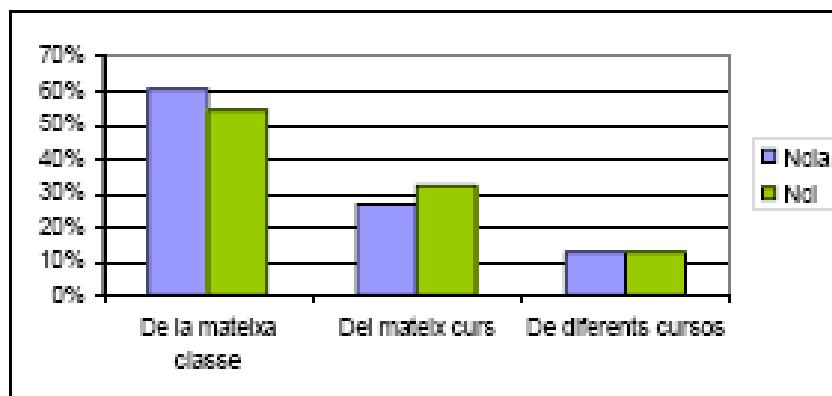
En aquest apartat s'analitzen diversos aspectes a partir de les percepcions de l'alumnat mitjançant el qüestionari. Aquesta eina els ha obligat recordar la darrera estona de pati de què han gaudit, per tal d'aconseguir "refrescar" la memòria i lligar el seu pensament a un lloc i un moment concret i proper.

En aquest qüestionari se'ls preguntava per coses que pensaven i coses que feien. Val a dir que en referència a les coses que fan i que passen als patis, la informació que apareix a continuació està ampliada i contextualitzada per les observacions *in situ* que es van portar a terme.

8.4.1. Relacions entre l'alumnat: amb qui es juga

En un principi, com ja dèiem, es dona la separació per edats, marcada pel mateix centre. Hi ha 19 dels 30 centres que separen, bé per espais, bé per horaris, l'alumnat per edats en l'hora de l'esbarjo. Així, es dificulta quan no s'impossibilita el joc entre infants de diferents edats, i d'aquesta manera la transmissió de continguts entre iguals. Sovint les agrupacions contemplen alumnes de dos nivells consecutius. Així, la interacció entre iguals que es dona en altres agrupacions fora de l'àmbit de l'educació formal queda molt limitada, també en el pati.

Gràfic 7. Amb qui has estat al pati, per sexe



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

Com es pot veure al gràfic, gairebé un 90% de nois i noies han estat amb altres alumnes del mateix curs, i només un terç d'aquests amb alumnes d'altres grups classe.

D'altra banda, l'anàlisi dels resultats sobre què es fa al pati (quines activitats, distribucions per zones, grups i tipus d'activitats) mostra que hi ha **una ocupació diferenciada dels espais i activitats realitzades segons el gènere**.

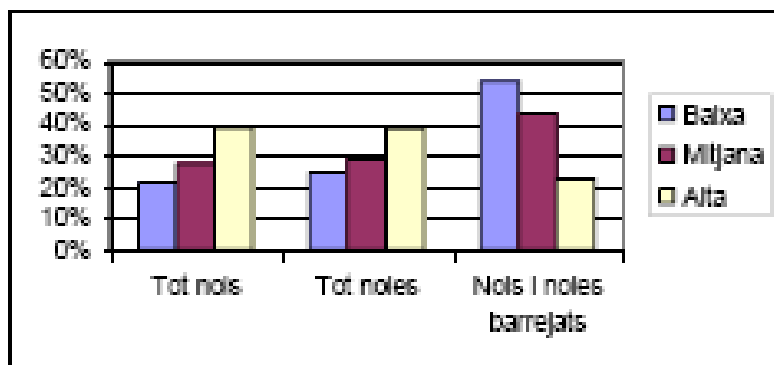
Hem demanat als nois i noies que assenyalin amb qui han estat al pati i si eren altres nois i noies de la mateixa classe, del mateix curs o d'altres cursos. Com veiem i, coincidint amb les respostes sobre ocupació dels espais dels patis dels centres educatius, la majoria de nois i noies, quasi dues terceres parts, estan amb companys de classe, sense que hi hagi massa diferències per gènere, com mostra la següent taula.

Aprofundint en les característiques dels grups al pati, la majoria (dues terceres parts) es troben amb grups monogenèrics, de tot nois (29%) o de tot noies (30%). Ara bé, la classe social assignada als centres revela comportaments d'agrupació al pati molt diferenciats entre la classe social baixa i la mitjana per una banda i classe social alta per l'altra.

Com es pot observar en la següent taula, la meitat de l'alumnat de classe social baixa es relaciona en grups monogenèrics i l'altra meitat en grups que són mixts. En canvi, entre la classe social alta aproximadament el 80% dels grups són grups monogenèrics i només una mica més del 20% de l'alumnat es troba amb l'altre sexe en les agrupacions al pati. Bona part d'aquest fet es dona a les escoles privades, ja que entre les públiques de classe alta un 40% dels grups són mixts. De les 6 privades de classe alta 2 no són mixts i només en una de les altres quatre hi ha un percentatge significatiu (72%) de grups mixts. En les altres no arriba al 15%.

Aquest fenomen té rellevant importància, atès que la recerca mostra que els tipus de joc varien segons si els grups són d'iguals del mateix sexe o no (Colwell i Lindsey, 2005).

Gràfic 8. Qui formava els grups per classe social.



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

La majoria d'activitats observades entre l'alumnat s'han desenvolupat en situacions de col·laboració, negociació i distensió, excepte 6 observacions de les 68, en què s'ha documentat cert nivell d'agressivitat. Entenem per agressivitat aquelles situacions en les quals algun o alguns dels participants de l'activitat mostren físicament o verbalment estar enfadats, dirigint algun tipus d'acció agressiva verbal o física cap a algun o més membres del grup de joc o presents en l'activitat realitzada.

En quatre de les observacions d'activitat en què s'han produït accions agressives, els participants eren majoria o tots nois: cartes de futbol (4 nois), lluites (8 nois), xutar a porteria (10 nois) i matar corrents (13 nois - 6 noies). En un parell d'activitats en què la majoria o totes són noies també s'ha documentat certa agressivitat: bàsquet (4 noies) i joc de corda (12 noies i 2 nois).

Les situacions d'agressivitat documentades són variades: van des de quan es perd la partida de cartes passar-les a l'altre company llençant-les al terra, fins a propinar una puntada de peu al company de joc mentre s'estan xutant pilotes a la porteria. El grau d'agressivitat en les accions és molt variat, i només en una es documenta contacte físic, en els altres casos les accions documentades són: escridassar i renyar els companys de joc perquè aquest ha hagut d'aturar-se. Exemples d'això serien el moment en què la corda s'enganxa i s'atura el joc; quan un grup de nois i noies està jugant a tocar i parar però amb la possibilitat de dir una paraula, quedar paralitzat i poder ser salvat, i tots els qui poden ser tocats, decideixen posar-se en situació de paràlisi i, necessàriament, el joc s'atura; o bé la situació en què una de les noies que juga a pilota decideix endur-se-la i atura el joc.

Cap d'aquestes situacions d'agressivitat no ha motivat cap intervenció del professorat, excepte per la del cop de peu que ha continuat en una discussió a la fila mentre es pujava a l'aula i el desordre de la discussió ha motivat la intervenció de la tutora.

Si bé el comportament en les agrupacions és diferenciat per classe social, és molt semblant per titularitat i mida dels centres, i no hi ha diferències significatives en el comportament tenint en compte aquestes variables.

A més de la meitat (55%) de l'alumnat ja els està bé amb qui estan, tot i que quasi bé la mateixa proporció (44%) assenyalava noms concrets de persones, nois i noies, amb qui segur que no volen estar al pati.

8.4.2. Activitats desenvolupades al pati: a què es juga

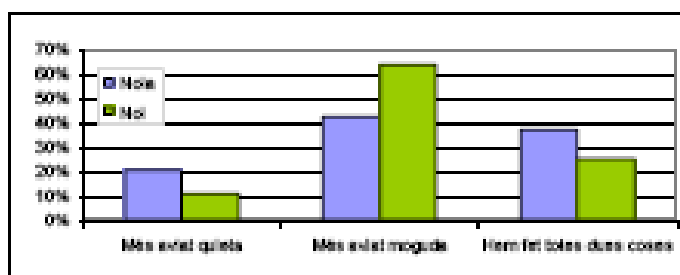
Els hem demanat que qualifiquin les activitats realitzades segons si han estat més aviat quietes, mogudes o les han combinat totes dues.

En general, més de la meitat de l'alumnat ha desenvolupat activitats mogudes i només un 15% les ha classificat com més aviat quietes.

Les diferències que dona sexe de l'alumnat enquestat es tornen a posar de manifest segons els tipus d'activitats realitzades. Així, s'observa clarament que els nois diuen que han realitzat en un 60% activitats mogudes per contraposició al 40% de les noies que han combinat activitats mogudes i més aviat mogudes en més ocasions que els seus companys. Quant a les activitats més aviat quietes, sobresurten les noies (un 20%) el doble que els nois.

Aparentment, aquestes diferències de gènere en el tipus d'activitats realitzades als patis són importants en l'establiment de pronòstics sobre les activitats físiques al llarg de la vida. Giuliano (2000) va poder observar que les noies que juguen de petites en grups mixts i a jocs de nois practiquen esports amb més freqüència en la vida adulta i tenen més probabilitats de ser atletes, aplicant un qüestionari a joves atletes i joves no atletes per reconstruir les seves pràctiques de joc infantil.

Gràfic 9. Tipus d'activitat per sexe



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

Els nostres resultats concorden amb els obtinguts en altres estudis en què es documenten els tipus d'activitats realitzades per l'alumnat com els de Blatchford (1998) o Boyle et al. (2003).

El comportament segons els tipus d'activitats realitzades als patis entre nois i noies és similar per classe social i per titularitat dels centres. Les observacions realitzades i les respostes de l'alumnat al qüestionari conflueixen en la mateixa distribució dels patis: la pista poliesportiva, present en els patis de tots els centres educatius de la mostra, esdevé l'espai central de l'alumnat durant el temps d'esbarjo (33%).

En segon lloc, assenyalen un racó (29%) i en tercer lloc, que s'han mogut per tot el pati (27%). Considerant el sexe de l'alumnat, la majoria relativa de nois s'ubiquen a la pista, després assenyalen tot el pati i, en tercer lloc s'ubiquen en un racó. Aquest darrer espai, el racó, és significativament el més important per a les noies, en segon lloc es mouen per tot el pati i en tercer lloc s'ubiquen a la pista. Altres espais apareixen amb percentatges molt baixos, sobretot mencionats per les noies: el banc, a prop de la porta i a la font.

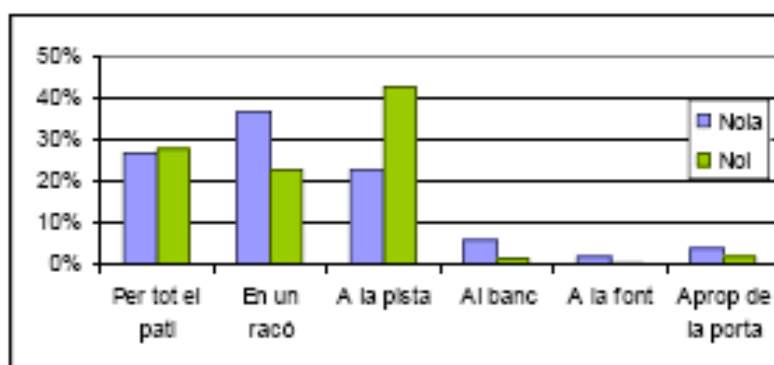
Les respostes referides al "racó" assenyalen un espai que no és central sinó marginal en els patis escolars. Aquests nois i noies s'ubiquen en espais que es troben allunyats de les portes d'entrada i sortida, ni a prop de la font, ni en la pista poliesportiva. En aquests espais els nois i noies diuen que han realitzat activitats més aviat quietes en més de la meitat dels casos. Aquestes descripcions es repeteixen al llarg de les observacions realitzades en tots els patis de la mostra:

"No hi ha cap mena d'ocupació de l'espai segons edat ja que tots els alumnes són de la mateixa classe. No obstant això, sí que n'hi ha per raó de sexe: la zona de la pista, és utilitzada exclusivament per nois que juguen a futbol, i en una de les cistelles de bàsquet situades a la perifèria hi ha un grup de tres nois jugant a bàsquet. Les noies tenen major presència a la zona de porxos, que juntament amb uns quants nois aprofiten per jugar a la bola de foc (matar). Hi ha també altres grups disseminats: un grup de nois jugant amb les cartes de bola de drac; un de noies que assaja una coreografia al ritme de "Wish you a merry Christmas"; i un de mixt que va variant la seva activitat i se situa a la zona de la pista prop d'unes escales."
Observació del centre 31.

Aquesta altra descripció informa, així mateix, sobre la distribució d'activitats en els diferents espais:

"Igual que a l'anterior observació, a la pista es juga a futbol (joc de regles), hi ha uns 3 partits simultanis. La resta d'activitats es produeixen a la perifèria de la pista o es juga a diferents tipus de jocs: pilla-pilla, tocar i parar, pintar, intercanvi d'enganxines, contes, polseres, carreres o cartes, etc".
Observació del centre 17

Gràfic 10. Ocupació de l'espai per sexe



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

La separació per sexes al pati i la manca de visibilitat de les activitats diferents al futbol, majoritàries en les noies, és, doncs, evident.

Com s'ha apuntat anteriorment, altres estudis sobre patis conclouen que les diferències de gènere són les més importants, per davant de les socials, ètniques o culturals, en relació amb les activitats desenvolupades als patis escolars (Blatchford, 1998). Els resultats obtinguts en el present estudi ho recolzen, i es constata que es produeix una manca de visibilitat de les activitats de les noies als patis, perquè queden recloses als marges; mentre que els espais centrals de joc queden ocupats per la pista de joc i el futbol, activitat majoritàriament realitzada per nois. Quan la pilota desapareix les activitats canvien, es diversifiquen, igual que els tipus de relacions que s'estableixen entre l'alumnat, ja que apareixen més grups mixts.

“És molt diferent el pati on hi ha pilota del pati on, per motius de normativa del centre, no es pot treure la pilota. Quan no es pot utilitzar, al principi del pati costa que els alumnes facin altres activitats que no sigui parlar entre ells: ells se situen a la pista fent petits grups, mentre les noies estan situades a la zona d'estructures. Al cap de deu minuts, hi ha diversos jocs en marxa, especialment tipus tocar i parar, fet i amagar o jocs simbòlics. Si el futbol fomenta un joc entre classes, el dia que no hi ha pilota, fomenta que hi hagi un major contacte entre nois i noies de la mateixa classe.”

Observacions centre 2

Aquesta manca de visibilitat encara és més extrema quan es documenten alguns grups formats per noies d'origen estranger que queden també segregades de la resta de companyes, mentre que els nois d'origen estranger s'incorporen a les activitats del grup de nois a través del futbol més sovint:

“L'espai s'ocupa desigualment. Hi ha una concentració d'alumnes a la pista i a la zona de joc de l'espai de sorra. També s'agrupen al llarg de les zones amb ciment que recorren tota l'escola. Hi ha un grup de noies d'origen estranger que s'agrupen, però hi ha altres alumnes que juguen junts tot i ser de procedència diversa. (...) Per tot el pati hi ha nens i nenes barrejats, en menor o major quantitat, no hi ha reserves segons sexe ni orígens familiars, si bé hi ha dos grups formats només per alumnes amb orígens familiars estrangers (un de cicle inicial i un de mitjà).”

Observació centre 7

“Val a dir que durant els dies d'observació sí que s'ha observat que els grups de joc són bastant estables, la distribució per edats i jocs que hi ha al centre de la pista i a la perifèria (gomes i el 21), hi ha un parell de grups de nenes d'origen filipí que té tendència jugar entre elles (diferents edats) i s'expressen en tagàlog; en algun moment han interaccionat amb altres noies de la seva classe, perquè se'ls va trencar la goma amb la qual jugaven.”

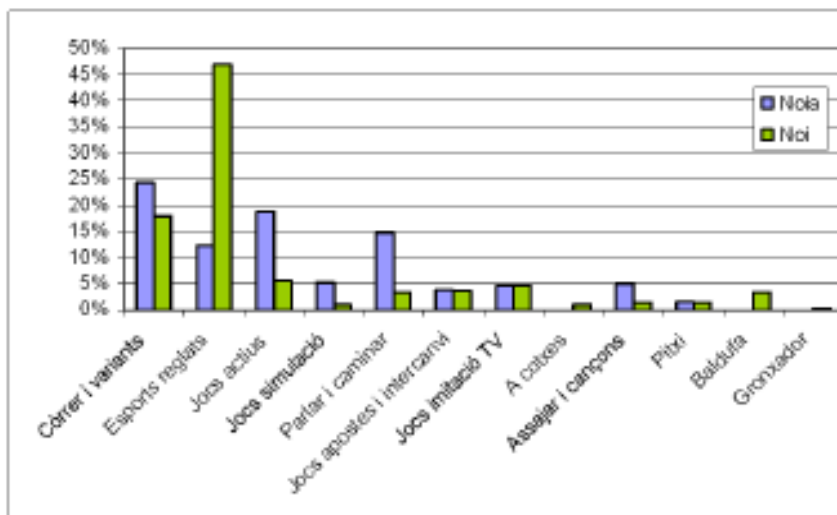
Observació centre 1



Continuant amb l'anàlisi de les activitats desenvolupades, es va demanar a l'alumnat que assenyalessin l'activitat realitzada al pati (pregunta de resposta oberta). Hem classificat les respostes obtingudes per tipus d'activitats en les següents categories:

1. Esports reglats (30%): Futbol, voleibol, bàsquet, rugbi, handbol...
2. Córrer i variants (21%): Curses, indis, córrer, amagar, matar, a agafar mort, tallar fils, policies, espies, matar bolets...
3. Jocs actius (12%): Estop, cadena, corda, pesta alta, xarranca, tres en ratlla, *twister*, arrencar cebes, goma, jocs de mans...
4. Parlar i caminar (9%): Parlar, caminar, nuvis, música, dibuixar...
5. Jocs de "fer com si" d'imitació TV (5%): Harry Potter, Age of Empire, Bola de Foc, Naruto, 3 germanes...
6. Jocs d'apostes i d'intercanvi (4%): Pokémon, patacons, cromos, adhesius...
7. Jocs de "fer com si" inventats -simulació-(3%): pares i mares, "senyos", gossos i invàlids, buscar pistes, inventar-nos...
8. Assaig i cançó (3%)
9. Baldufa (2%)
10. Cotxes (1%)
11. Pitxi (1%)
12. Gronxador (0%)
13. Altres (9%)

Gràfic 11. Activitats realitzades per sexe



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

Normalment, les diferències de gènere són altre cop les més acusades quant a les activitats realitzades. Les noies realitzen activitats de córrer; en segon lloc, fan jocs actius i, en tercer lloc, es dediquen a parlar i caminar. Els nois, en canvi, situen els esports reglats al primer lloc (sobretot el futbol), a força distància mencionen córrer i variants, per passar a percentatges molt baixos distribuïts en altres tipus d'activitats.

Aquests resultats coincideixen perfectament amb els d'altres estudis, com el de Swain (2000), en què s'estableix que el "futbol actua com a model per als nois, i usen el joc com a via de construcció, negociació, i representació de la seva masculinitat" i que "la masculinitat hegemònica (és) reflectida a través d'aquesta pràctica esportiva". En el cas que ell va estudiar, es va mostrar que "hi ha algunes noies que, tot i voler jugar a futbol, els seus intents de desafiament de la dominació hegemònica dels nois va resultar infructuosa" (Swain, 2000: 95 i 108).

Ara bé, les activitats de les noies són molt més variades que les dels nois i es distribueixen amb percentatges similars entre córrer i variants, jocs actius, parlar i caminar i esports reglats.

En aquest mateix sentit, sobre les observacions d'activitats de pati, hem de dir que de les 68 observacions documentades, 38 són desenvolupades per grups amb presència exclusivament de nois (24) o de noies (14). Malgrat que de les activitats en què participen nois i noies hi ha nombrosos exemples on un dels dos sexes representa una minoria en el grup, això vol dir que hi ha agrupacions on només és una persona la representant de l'altre sexe (5 agrupacions en que hi ha un sol noi i 5 més en què hi ha una única noia).

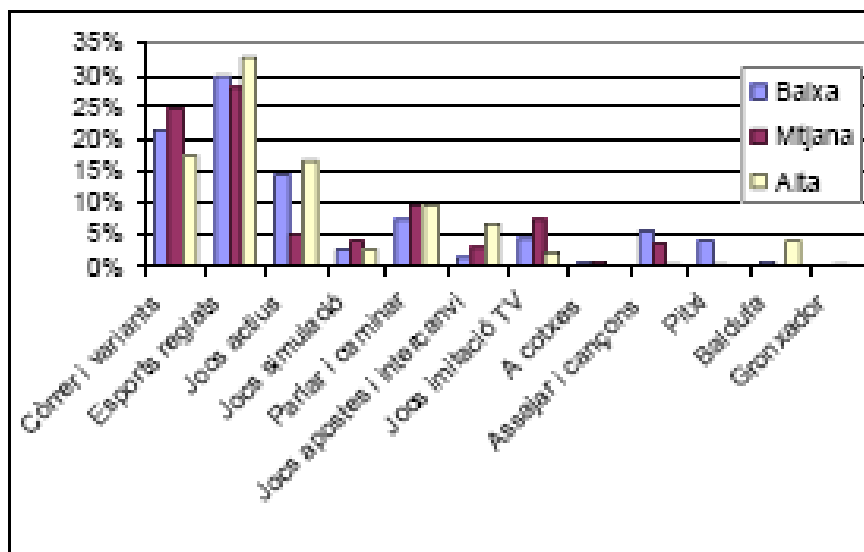
Les activitats documentades en què només participen nois són: futbol o xutar a la porteria (7 centres i amb gran nombre de participants), circuit de cotxes, baldufa, lluites, volar avions (en grups més petits, uns 8-10), i a bales, cartes, (joc d'estratègia i futbol), i xerrar (en parelles o grups de 4).

Les activitats documentades en què només participen noies són: a agafar, saltar a corda, escoltar música, animadores, jugar a cromos i a fet i amagar; com les activitats desenvolupades per grups més grans (entre 6 i 8 noies), a gomes, coreografies, tombarelles, bàsquet, cartes, xerrar, pica paret, al pi, pesta alta, a amagar i frontó en grups més petits (3 a 6 noies). Només tenim documentada una activitat duta a terme per dues noies i és relacionada amb la gimnàstica.

Entre les activitats desenvolupades per grups mixtos més nombrosos (de 8 a 30 individus) destaquen el futbol, bola de foc, matar, a corda, a fet i amagar, a agafar, *pitxi*, pi i canviar cromos. Els grups mixtos menys nombrosos (entre 5 i 8 individus) juguen a arrencar cebes, xarranca, bàsquet, *steps* amb neumàtics, bales, pilota de goma petita, a agafar i cordes, natació a la sorra, canviar cromos.

Tornem a confirmar que les activitats desenvolupades per grups exclusivament formats per noies i per grups mixtos són més variades que les desenvolupades per grups de només nois. Els grups mixtos tenen un nombre més gran d'individus que els monogenèrics, que són en canvi més freqüents.

Gràfic 12. Activitats per classe social

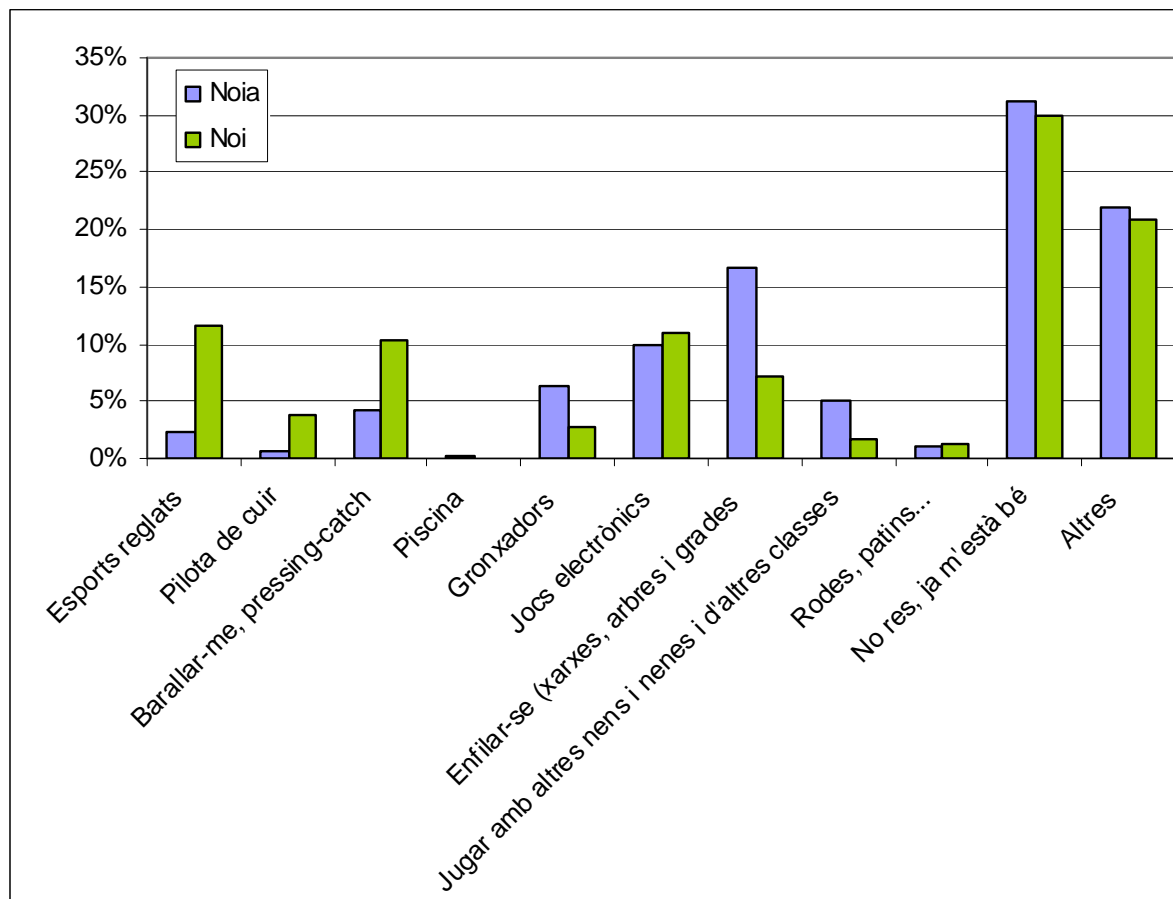


Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

Per classe social, els comportaments són molt similars, tot i que la classe alta presenta menys activitats de córrer i la mitjana molts menys jocs actius.

La classe alta presenta també una presència més elevada de jocs d'apostes i d'intercanvi i menor influència de jocs o activitats que imiten programes de televisió. El mateix passa amb l'assaig de festivals i cançons, que també apareix més a la classe social baixa i mitjana, per la influència dels mitjans de comunicació (cinema, DVDs, televisió), amb pel·lícules com High School Musical i altres programes televisius de gran acceptació entre els menors.

Gràfic 13. Què els agradaria fer i no poden, per sexe.



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

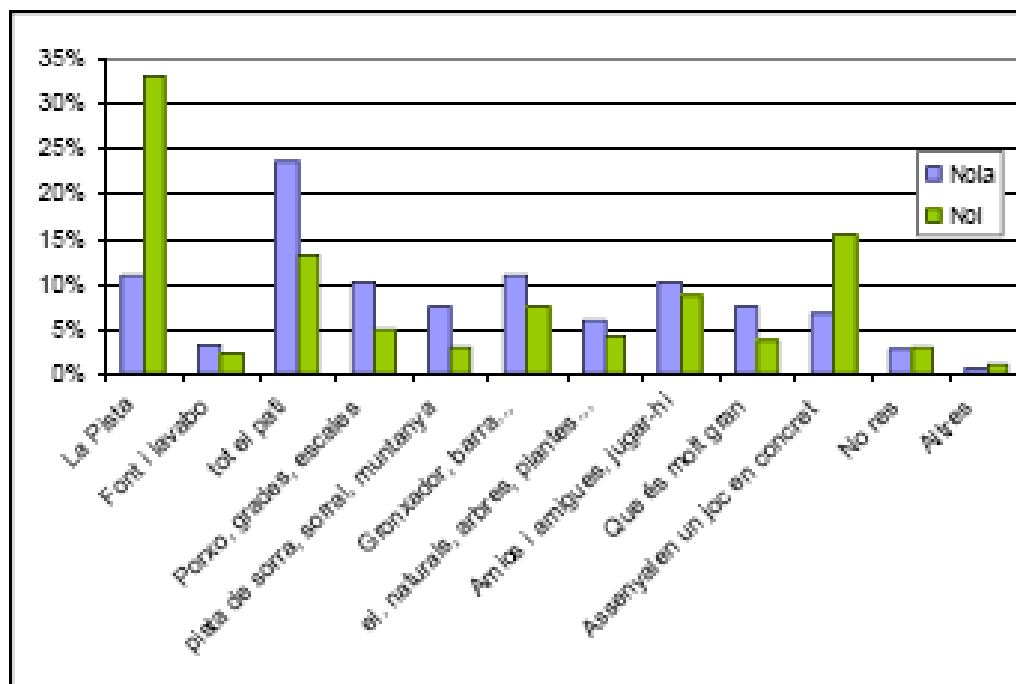
Davant la pregunta de quines coses els agradaria fer i no poden i perquè, responen el següent: gairebé la meitat voldria fer altres activitats. Els agradaria jugar amb jocs electrònics, en percentatges similars per ambdós sexes; a moltes noies els agradaria enfilat-se a xarxes, arbres i grades; i a molts nois els agradaria jugar més a esports reglats. Aquesta darrera informació remet a les distribucions i organitzacions temporals que es fan en molts centres sobre l'ús de les pistes.

A una tercera part ja els està bé el que fan i sense massa diferències per sexes. Un 10% dels nois i noies que voldrien fer altres activitats assenyalen que els motius perquè que no les fan és que són perilloses i/o estan prohibides. Cal fer esment que els nois responen amb més freqüència que les noies que els agradaria jugar amb pilotes de cuir i a *pressing catch*.

8.4.3. Valoració de l'estat del pati

Davant la pregunta oberta sobre què és el que més els agrada del pati, hem codificat el conjunt de respostes en les següents categories mostrades a la representació gràfica.

Gràfic 14. El que més els agrada del pati per sexe.

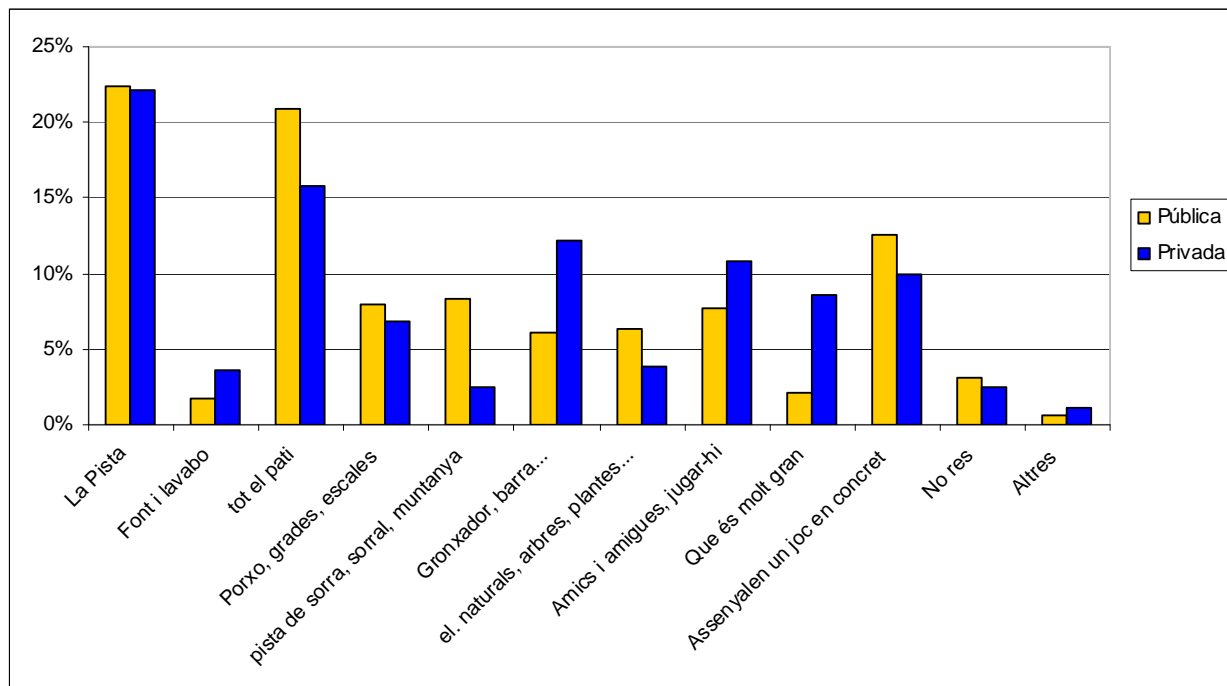


Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

En l'anàlisi realitzada tenint en compte la variable gènere apareix la següent informació: els nois es decanten en primer lloc per la pista poliesportiva com allò que més agrada, després assenyalen alguna activitat, en la majoria dels casos jocs i, en tercer, lloc responen que tot el pati en general. Les noies, en canvi, responen que els agrada tot el pati en general en el primer lloc, repartint les següents respostes en percentatges molt similars. Les coses que més els agraden del pati a elles són espais com el porxo, grades, escales, el gronxador o la barra, la pista i, és clar, els amics i amigues.

Les respostes de nois i noies sobre el que més els agrada del pati es relacionen directament amb com han ocupat els espais del pati. Les noies assenyalen que han estat en altres elements fixos del pati a més de la pista, que ja sabem que és la més ocupada pels nois. Sembla que la visió de les noies del pati, en general, va més enllà de la pista, afirmació que queda plenament recolzada per les observacions realitzades. La pista poliesportiva ocupa un espai central d'activitat en el pati focalitzada en el futbol, activitat majoritàriament realitzada per nois.

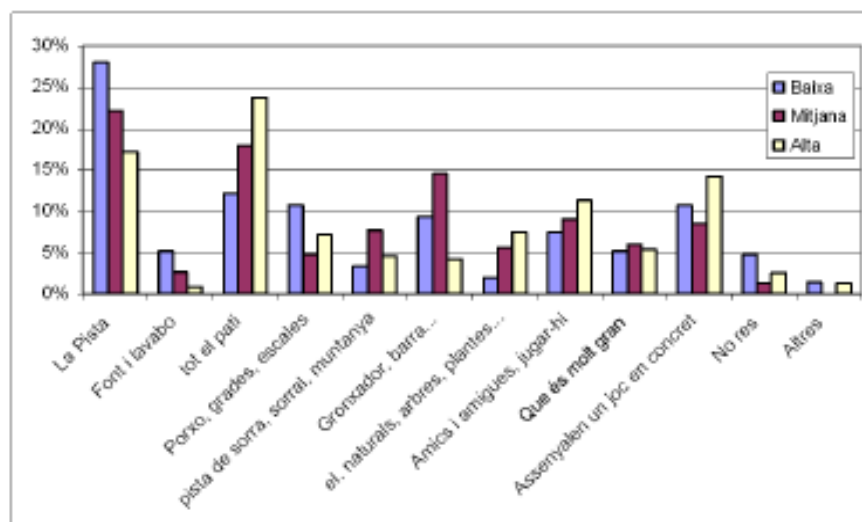
Gràfic 15.- El que més agrada del pati per titularitat del centre



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

No hi ha diferències en la preferència per la pista segons titularitat del centre, és un altre cop la primera resposta assenyalada per l'alumnat dels dos tipus de centres. Aparentment, a l'alumnat de centres públics els agrada més tot el pati en general que al dels centres privats. Les dades mostren que la pista és més valorada per l'alumnat de centres de classe treballadora que pels de classe alta.

Gràfic 16. El que més els agrada del pati per classe social



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

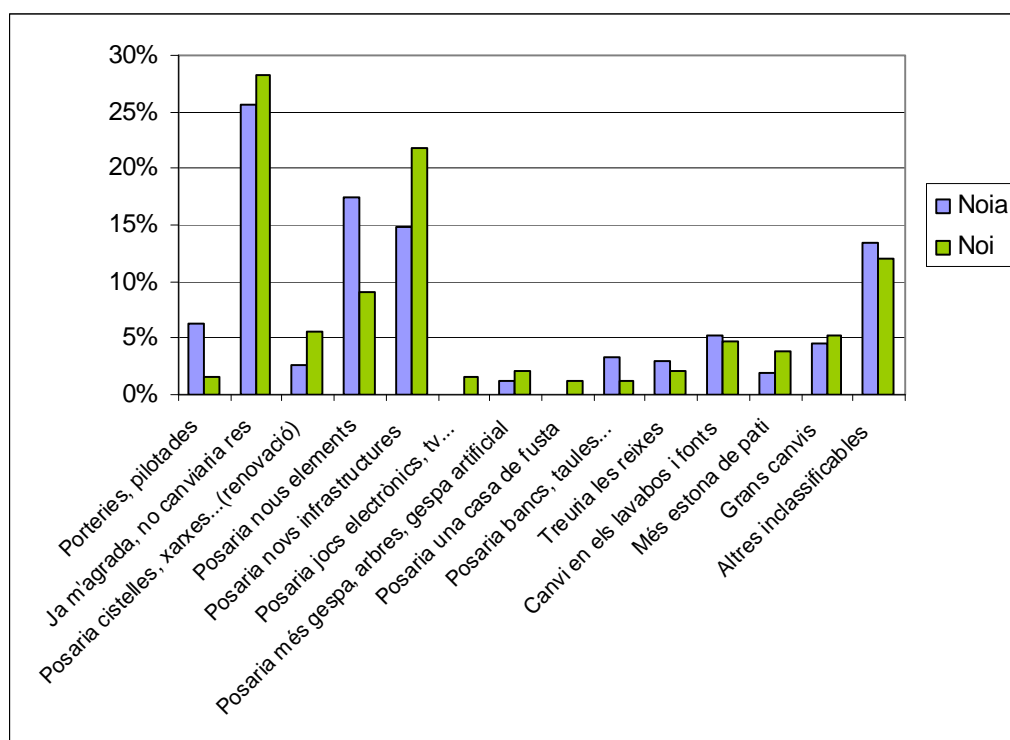
8.4.4. Percepció de les possibilitats de canvi en el pati

Malgrat no reconèixer els processos necessaris a endegar i la enorme adaptació demostrada als espais de què disposen arran de l'anàlisi de les activitats realitzades als patis, es va demanar a l'alumnat quines coses no els agradaven o voldrien canviar.

Les respostes obertes van ser codificades en les categories que apareixen al gràfic. La resposta va ser **majoritàriament de satisfacció tant per nois com per noies**: ja els està bé com està el pati del centre. Hi ha diferència per sexe en les respostes que suggereixen posar més elements de joc o noves infraestructures en els patis de joc: **les noies demanen la incorporació de més elements de joc que els nois** (amb 10 punts de diferència). Les noies volen incorporar elements de joc com gronxadors, aparells, estructures i llits elàstics. Per altra banda, els nois demanen la incorporació de noves infraestructures més que les noies (amb 7 punts de diferència). Els nois volen incorporar en els patis de joc elements com piscines, pista de gel i pistes de *skate*.

Les primeres columnes del gràfic fan referència a la insatisfacció sobre la presència de les porteries als patis, en aquest cas molesta significativament més a les noies que als nois la presència d'aquests elements, però en tots dos casos la proporció és molt baixa. Podem suposar que es tracta del grup de nois i noies que pateix les pilotades mentre desenvolupen la seva activitat al pati.

Gràfic 17. El que no els agrada i/o canviarien per sexes

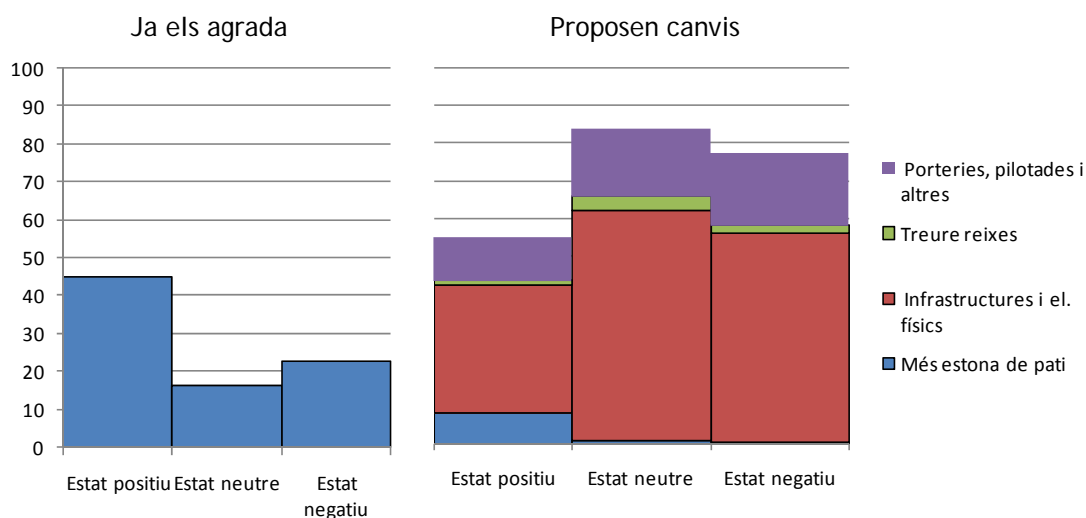


Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

Es denota una clara correlació entre les respostes de l'alumnat sobre quines coses no els agraden dels seus patis i les demandes de canvi que fan amb les dues tipologies de patis de centres, agrupades entre patis amb qualificació negativa i neutra per una banda, i positiva per una altra.

En general, la resposta majoritària és la de proposar canvis en els patis: **es proposa la incorporació de nous elements i infraestructures de joc**. Així, en els patis que havien obtingut qualificacions neutres i negatives s'observa una major presència de suggeriments de canvis que en els centres amb valoració positiva. Passa a la inversa si la resposta és que ja els està bé el pati com està i que no volen canviar res: **l'alumnat que diu que vol passar més estona al pati acostuma a gaudir dels patis en millors condicions**. Si se sumessin els alumnes que demanen més estona de pati als que ja els agrada el pati, es veuria que, en els patis amb valoració positiva se superen els que demanen canvis.

Gràfic 18. Distribució de propostes de canvi i què no els agrada als alumnes del pati per condicions físiques dels patis



Font: Elaboració pròpia

Es reiteren les demandes de gronxadors, tobogans i estructures també en els patis que més diversitat ofereixen. Amb tot, l'alumnat que està en patis en millors condicions expressa, en primer lloc, que ja està satisfet amb el pati que gaudeix, mentre que els que estan en patis en pitjors condicions fan aquesta afirmació en tercer lloc, per darrera d'expressar el seu desig de canvis en la infraestructura i en elements de joc.

Proposen fer canvis per millorar, que consisteixen en demanar, per exemple, més estona de pati; es queixen de les porteries i les pilotades; i esmenten, finalment, que caldria treure reixes, entre altres propostes. **La meitat dels nois i noies, en conjunt, proposen fer canvis.**

L'alumnat dels centres privats té una lleugera tendència més alta que l'alumnat dels públics a estar satisfets amb els espais que tenen. També hi ha diferències en altres respostes de l'alumnat segons la titularitat dels centres educatius, però a la inversa: l'alumnat dels centres públics vol més estona de pati que l'alumnat dels centres privats i quan expressa els canvis que vol, aquests són més importants.

L'alumnat de classes treballadores fa més propostes de canvi per millorar els patis que l'alumnat de classes socials altes, a la inversa del que passa quan manifesten el seu grau de satisfacció i que no canviarien res dels patis o en la demanda de més estona de pati, tot i que les diferències entre els extrems no sobrepassen mai els 10 punts.

8.4.5. Percepció de la utilitat de l'esbarjo

Ens hem interessat pels discursos que l'alumnat reproduceix sobre l'esbarjo, sobre quin és el seu objectiu i perquè serveix, i en aquest apartat fem un repàs a les informacions obtingudes a partir de les seves respostes al qüestionari.

La pregunta perquè serveix l'estona de pati permetia respostes obertes i múltiples, amb la següent agrupació de categories:

L'estona de pati serveix per: (*resposta múltiple*)

1. Divertir-se, jugar i passar-ho bé (74%)
2. Per descansar i tranquil·litzar-se (41%)
3. Per esmorzar (19%)
4. Per xerrar (7%)

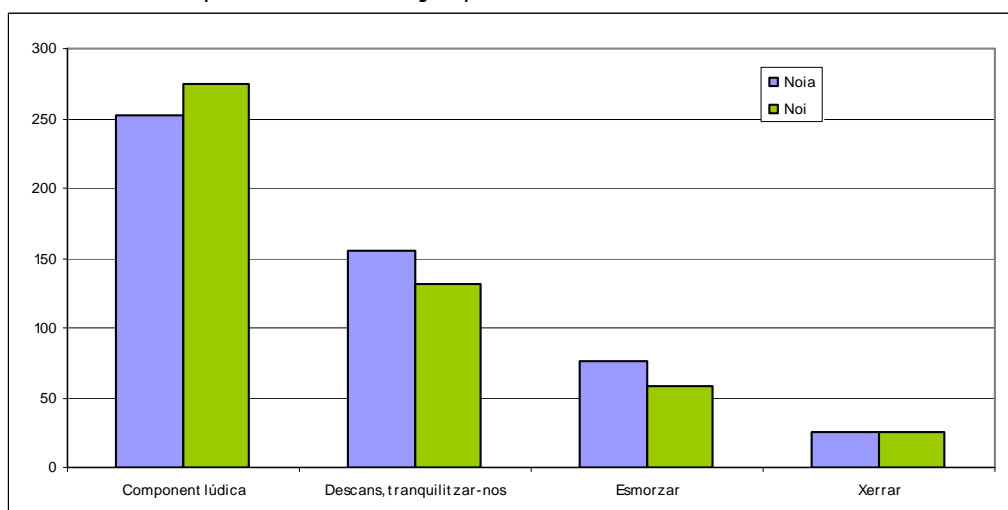
La coincidència entre els discursos del professorat i dels membres dels equips directius dels centres i els de l'alumnat en relació a la conceptualització de l'estona d'esbarjo, com ja hem vist en apartats precedents de l'informe, és molt gran. El 85% dels alumnes creuen que es poden aprendre coses jugant, un 37% assenyalava els continguts lligats a la activitat (regles de joc, esports, exercici, activitat) i el mateix percentatge es decanta per assenyalava els valors positius de les activitats realitzades als patis, com per exemple la convivència, la companyonia, compartir, estimar, fer amics, jugar en equip, no barallar-se, ser solidari, etc.

Hi ha una clara influència dels discursos dels adults sobre els discursos dels nois i noies de 9 anys, segurament a causa del treball continuat en les assemblees i tutories de classe, tot i que sovint els temes relacionats amb el pati es refereixen a resoldre els conflictes sorgits entre alumnes. Segurament per aquest motiu, la idea de canvi o de les possibilitats de canvi percebudes pels nois i noies és molt baixa: només un 24% de l'alumnat afirma que pot fer canvis al pati de l'escola i d'aquest, només un 5% assenyalava que caldria parlar amb la direcció de l'escola.

Les vies de participació de l'alumnat a l'escola no estan gens clares pels nois i noies de quart de primària, ni tampoc tenen consciència de la capacitat de transformació de l'espai de pati escolar.

No hi ha diferències significatives en les valoracions de la utilitat de l'esbarjo a l'escola entre nois i noies: ells sobresurten en assenyalava el component lúdic i elles en el de descansar, tranquil·litzar-se i esmorzar.

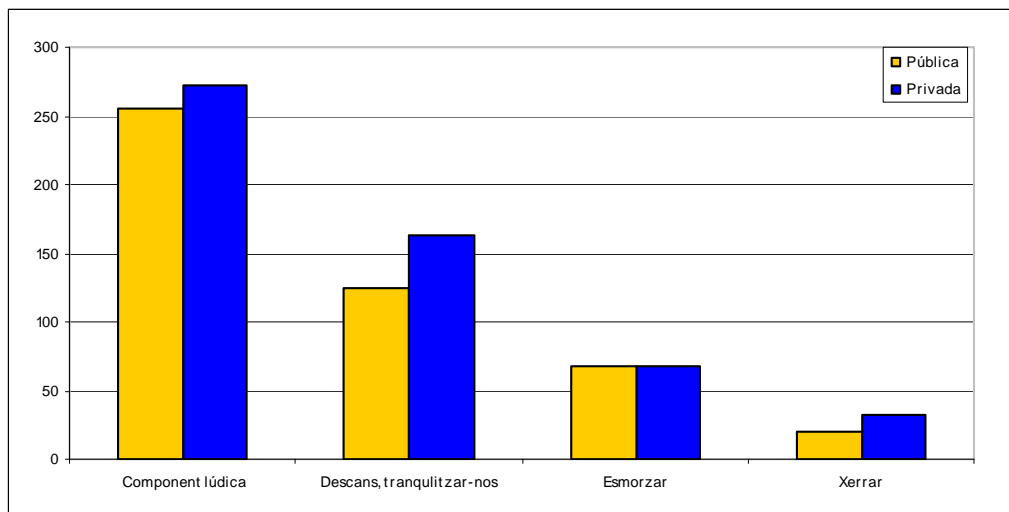
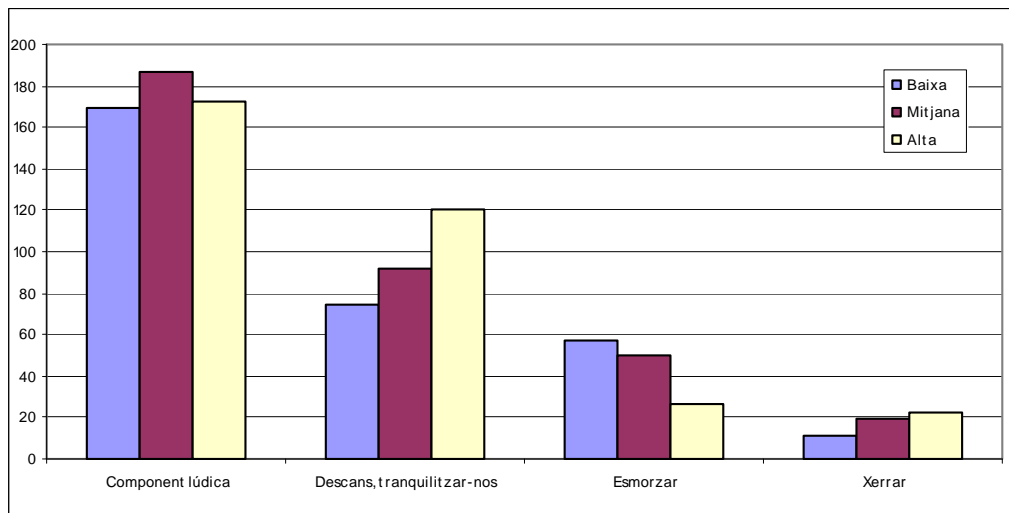
Gràfic 19. Per a què serveix l'esbarjo, per sexes



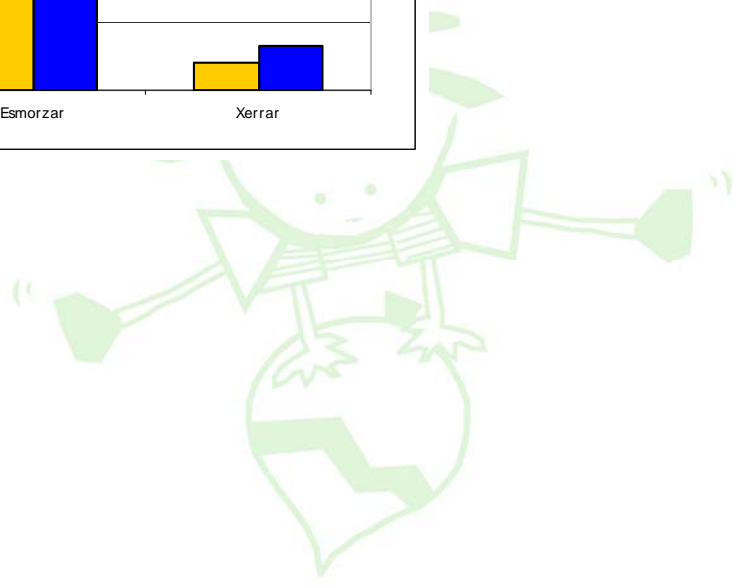
Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

Les respostes de nois i noies per classe social i titularitat dels centres educatius són similars, amb diferències poc importants: els nois i noies de classe social alta manifesten més sovint que els nois i noies classes socials mitjana i baixa que l'esbarjo serveix per descansar i tranquil·litzar-se. En el següent apartat tractarem d'establir alguna relació amb la percepció del professorat i aquest tipus de discurs de l'alumnat.

Gràfics 20 i 21. Per a què serveix l'esbarjo, per classe social i titularitat dels centres educatius



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes



8.4.6. Percepció i rol del professorat al pati

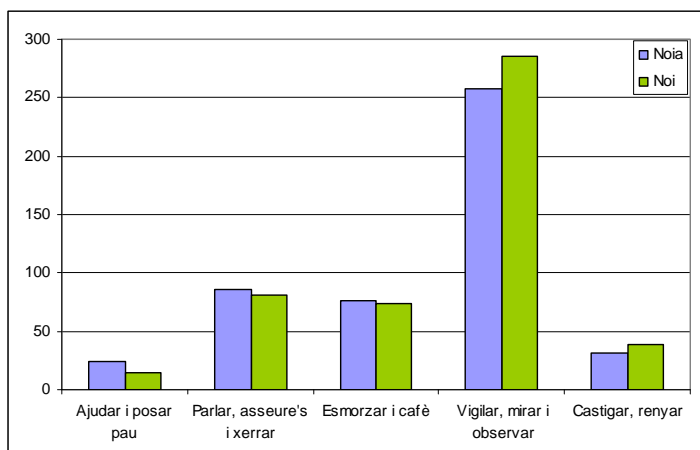
Ens hem interessat per conèixer quina és la percepció que té l'alumnat sobre el professorat al pati, ja que són els agents que es troben als patis dels centres educatius i s'erigeixen com a responsables del que hi passa. Hem demanat a l'alumnat que expliqui què fan els i les mestres al pati, i hem agrupat les respostes obtingudes en les categories mostrades a continuació:

1. Vigilar, mirar i observar (72.6 %)
2. Parlar, asseure's i xerrar (21.5%)
3. Esmorzar i prendre cafè (17.3%)
4. Castigar i renyar (9.6%)
5. Ajudar i posar pau (5%)

Hem separat les respostes en aquests dues darreres categories per intentar copsar el component més punitiu o menys neutre en l'apreciació del comportament del professorat al pati.

Si bé la resposta majoritària de l'alumnat ha estat assenyalar que el professorat vigila, mira i observa el que succeeix al pati, més d'una tercera part de l'alumnat respon que el professorat es limita a actituds més passives com asseure's, xerrar i esmorzar. Una proporció menor d'alumnes atribueixen actituds amb connotacions actives, en positiu o en negatiu, al paper desenvolupat pel professorat al pati: ajudar i posar pau, per una banda, i castigar i renyar, per l'altra, que són menys mencionades que altres possibilitats. La percepció és molt poc diferent entre nois i noies.

Gràfic 22. Què fa al professorat, per sexe de l'alumnat

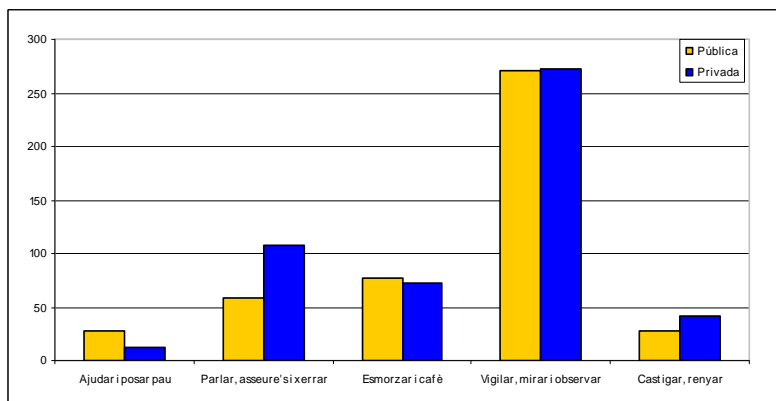
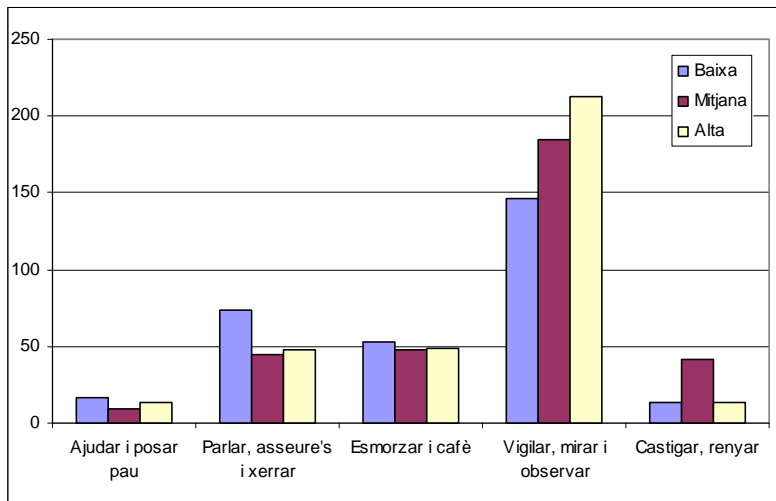


Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

És important destacar que, a partir de les respostes de l'alumnat, s'estableix una relació directa entre classe social, titularitat i mida dels centres educatius i nombre de professorat que vigila els patis, que també es reforça per les observacions realitzades. Els centres privats de tres o més línies són els que més professorat tenen al pati (de 3 a 12) i a continuació se situen els centres privats d'una o dues línies (de 2 a 11). En el cas dels centres públics, els centres de dues línies tenen entre 1 i 4 mestres als patis, i en els petits s'han arribat a observar esbarjos sense presència de mestres, tot i que el més habitual és trobar-ne entre 1 i 4.

La mitjana de professorat observat als patis és el doble als centres de classe alta (6) que als de classe mitjana i baixa (3). De les valoracions fetes pels nois i noies d'aquests centres es desprèn que on hi ha més presència de professorat als patis es percep que la seva actitud és més activa, però també lleugerament més punitiva, que als centres on hi ha una menor presència de professorat al pati.

Gràfics 23 i 24. Què fa el professorat al pati per classe social i titularitat dels centres educatius



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes



Aquestes percepcions de l'alumnat que entén que el rol principal del professorat al pati és vigilar coincideixen amb els discursos dels equips directius: el pati és percebut com un espai de conflicte potencial des dels diferents punts de vista, per si mateix i pel tipus d'activitats que s'hi fan:

"El pati és el principal espai de generació de conflictes (no solen haver molts conflictes però, quan hi ha, normalment són a l'hora del pati). Es treballa un cop per setmana."
Centre 28

El pati també és concebut com espai de conflicte pels accidents que s'hi produeixen i per la mateixa configuració de l'espai. Cinc centres destaquen espais de conflicte en el seu pati pel tipus de materials emprats en la seva construcció i les conseqüències sobre possibles ferides en l'alumnat:

"Llocs estrictament conflictius no n'hi ha, ja que el pati és molt nou i molt planer. Però el fet que la pista sigui asfaltada provoca moltes cremades i rellisca, saben que no s'hi poden fer res, ja que és d'aquest material perquè han d'estar homologades per quan el pati estigui obert a la comunitat i s'hi facin competicions o lligues d'esports."
Centre 5

"No hi ha llocs conflictius, ja que s'intenta preveure llocs on es puguin fer mal. La única cosa que es destaca és el terra d'una de les pistes, tot i que ja es va solucionar, era d'un material que tenia la roba i la pell de color vermell. A més, s'afirma que quan hi ha tant d'espai i són relativament pocs nens hi ha menys conflictes."
Centre 4

"Hi ha llocs conflictius on el mestre ha de parar especial atenció. Per una banda, hi ha racons, i els racons no agraden perquè s'han de vigilar massa; i per altra banda, hi ha llocs on a causa de les condicions del terreny, o bé perquè és zona ombrívola o perquè surten les arrels dels arbres, cal posar atenció perquè l'alumne no si faci mal"
Centre 15

El conflicte en els discursos dels equips directius s'associa a l'evidència de sang com a fruit de caigudes o ferides, així com al conflicte físic obert, explícit i evident. Els llocs conflictius són, segons els professorat, aquells que queden arraconats, els que no són planers, els que s'han de vigilar, i són entesos com potencialment perillosos, encara que recerques internacionals ho desmenteixen, com es veurà més endavant.

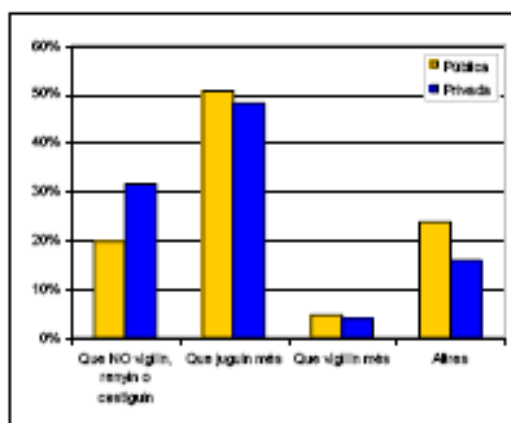
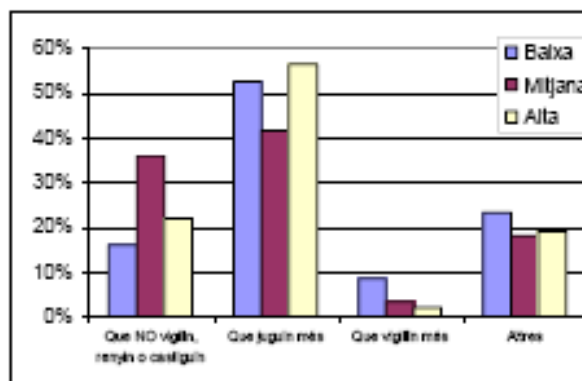
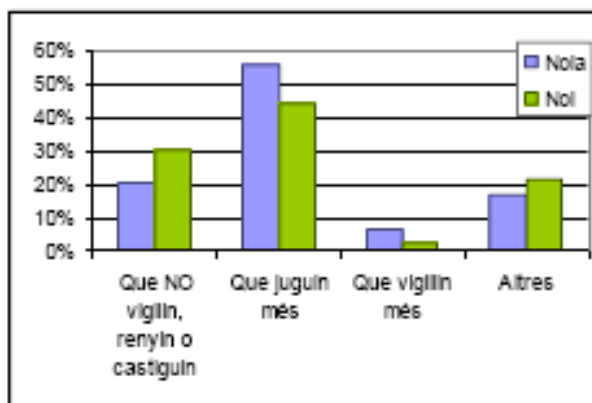
En el mateix sentit, quan hem demanat a l'alumnat sobre si els agradaria que el professorat fes alguna altra cosa, a la majoria de nois i noies (54%) ja li està bé el què fan, mentre que un 44% preferiria que fes altres coses. Els hem demanat que responguessin quines coses preferirien que fessin i les respostes han estat molt variades:

De l'alumnat que respon que voldria que el professorat fes una altra cosa, un 50% voldria que juguessin més, un 26% que no es dediquessin a vigilar, ni renyar, i un 4% demana tot just el contrari, però sense mencionar les sancions. Els nois demanen més que les noies que el professorat deixi de renyar i castigar mentre que les noies demanen més que els nois que el professorat jugui més.

Aquestes respostes podrien assenyalar algun tipus d'acció diferencial per sexe del professorat en relació a les seves intervencions en els patis escolars segons si es dirigeixen a nois o noies. Per altra banda, també podria estar indicant que les accions i activitats de nois i de noies són diferents en els patis i unes requereixen més atenció que les altres: les activitats més mogudes dels nois, generalment centrals en el pati, generarien una percepció més alta de conflicte per part del professorat que les més tranquil·les i marginals, quant a ocupació de l'espai del pati, de les noies. En canvi, les noies reclamen més participació del professorat en el joc.

En aquest sentit, els resultats altra vegada confirmen tendències assenyalades en estudis anteriors pel que fa a la **demanda de més joc compartit amb adults**, tant pares com professorat. Aquest joc compartit resulta beneficiós per nois i noies i també permet l'adquisició d'habilitats i actituds com aprendre a enfrontar-se i resoldre problemes. (Meyerhoff, 2001)

Gràfics 25, 26 i 27. Sobre què voldrien que fes el professorat al pati per sexe, classe social i titularitat dels centres.



Font: elaboració pròpia a partir del buidat de les enquestes

8.5. Síntesi de l'Observació

8.5.1. Tipologia de patis escolars: espais, elements i intervencions

L'estat dels espais: les condicions físiques pel joc al pati

- La dimensió grandària del pati no serveix per si sola per valorar els tipus de patis, tan sols ho fa en el sentit negatiu, quan l'espai és molt petit. Quant a la resta de característiques, **la més important és la d'oferir varietat d'espais**, en tant que observem l'oferta d'espais durs i tous, pistes esportives i patis de sauló o bosc, 9 centres dels 30 tan sols ofereixen un espai de superfície dura: pista de ciment o terrat.
- La majoria dels centres educatius de la mostra no disposen d'elements propis de joc en els seus patis (10 centres) o només disposen de jocs pintats (4) o d'una taula de ping-pong (2). Els patis es limiten a oferir cistelles de bàsquet i porteries de futbol que sovint tampoc no estan en situació òptima.
- Sempre que trobem elements de joc ho fem en centres en que hi ha diversitat d'espais en el pati, així els elements de joc s'ubiquen en les parts "toves" dels patis, habitualment sobre el terra de sauló. No passa al contrari, és a dir, que hi hagi diversitat d'espais no significa que hi hagi elements de joc al pati.
- La majoria de centres no aprofiten les superfícies dures per pintar jocs al terra i enriquir l'oferta lúdica. Val a dir que, quan ho fan, sovint l'estat d'aquestes pintures deixa molt que desitjar. Així mateix, l'ús d'aquests jocs és molt escàs o tendeix a ser nul durant l'esbarjo. Possiblement se'n faci ús en hora d'educació física, però no ho sabem.

Les intervencions: les condicions educatives pel joc als patis

- No hi ha grans diferències en els discursos associats al pati i què significa dins dels projectes educatius dels centres escolars de la mostra, malgrat la seva diversitat. No hem trobat diferències en els discursos associats als patis per part dels equips directius dels centres educatius per titularitat, mida o classe social de la població atesa. En els projectes educatius de centre segons el professorat entrevistat es recull informació sobre els patis en el sentit que s'hi recullen els plànols i la filosofia de fons. Algunes entrevistes fan referència al que representa com espai d'acollida de les famílies en les entrades i sortides i les festes que s'hi celebren al llarg del curs. Fonamentalment, en els altres documents, Plans Anuals i Reglaments de Règim Intern es recull la normativa del pati, s'hi detallen els espais, la vigilància i les regles que cal seguir a l'hora del pati.
- La pista poliesportiva esdevé l'espai central en la majoria de patis i és sobre la que més intervencions educatives es realitzen. Principalment, es tracta d'ordenar l'ocupació *natural* que es regeix pels factors d'edat i sexe: els més grans i nois tenen preferència sobre ella. Les intervencions dels equips docents se centren en establir un ordre en raó d'edat, de manera que tan sols queda estipulat quin grup classe o curs ocupa l'espai quin dia.

- Quant a la separació per edats, hi ha 19 dels 30 centres que, a l'hora del pati, separen l'alumnat per edats, bé per espais, bé per horaris. Aquesta organització dificulta quan no s'impossibilita el joc entre infants de diferents edats, i d'aquesta manera la transmissió de continguts entre iguals. Sovint les agrupacions contemplen, com a màxim, alumnes de dos nivells consecutius.
- De tots els centres educatius tan sols tenim notícia de tres centres que intervenen en algun altre sentit sobre les activitats de joc del pati: es tracta d'estipular "el dia sense pilotes" o "el dia amb...". De les observacions realitzades, constatem que aquests dies les activitats sobre el pati i, principalment sobre les pistes esportives, es diversifiquen: desapareix l'omnipresent futbol per deixar aflorar altres jocs de caire actiu.
- La totalitat dels centres esmenten l'Educació Física com a l'àrea directament vinculada al pati, i és assenyalada sovint com l'activitat que més limita l'ús d'altres àrees, perquè acapara l'horari lectiu. En segon lloc, s'hi vinculen les activitats relacionades amb la natura i l'hort escolar; en tercer lloc, es mencionen els usos puntuals, com ara les festes a l'escola, amb les representacions teatrals o de dansa. En quart lloc, apareix l'àrea de matemàtiques assenyalada com una que desenvolupa activitats en el pati i en els darrers llocs apareixen l'educació plàstica i la música com les dues àrees més que usen el pati.
- La majoria de centres associen alguna altra àrea curricular a l'espai pati, a part de l'educació física i de les ocasions puntuals vinculades a les festes de l'escola. Si aquestes només hi tenen vinculades dues àrees, la segona inequívocament acostuma a ser la de ciències naturals, amb el treball de l'hort o l'aplicació de l'Agenda 21. La resta de centres tenen vinculades tres o més àrees curriculars al pati: en la majoria de casos es tracta de l'àrea de matemàtiques, plàstica o música. Hi ha 3 centres que vinculen el pati a 4 i 5 àrees curriculars.
- La regulació en l'accés i l'ús dels elements de joc a les escoles és divers. En general, es prefereix comptar amb el material que l'escola proporciona per tal d'evitar conflictes. La majoria dels objectes oferts estan lligats a l'àrea d'educació física: pilotes, cordes, xanques, etc. Aquestes darreres només surten en ocasions especials. Alguns centres, un parell de privats, també tenen jocs de taula per jugar a l'exterior. Cal assenyalar que l'objecte ofert amb més freqüència per les escoles són les pilotes de futbol, en aquest mateix sentit és l'element de joc més permès de portar de casa tot i que té regulades les condicions sobre les seves característiques: no han de ser de cuir i poden ser de plàstic o d'escuma.
- Els objectes portats de casa queden exempts de la responsabilitat de l'escola i, segons els discursos recollits, han d'acomplir un seguit de criteris: han de fomentar el joc cooperatiu, la comunicació i fugir de l'individualisme i el materialisme. Es prohibeixen, en la gran majoria de centres, els jocs electrònics i es permeten els petits, com per exemple: cromos, bales, io-ios...
- Hi ha dos centres que no ofereixen elements de joc des de l'escola, i quatre centres en els quals aquests elements de joc no es troben a l'aula sinó que depenen directament d'educació física, cosa que suposa una major dificultat d'accés als elements de joc.
- La majoria de centres expliciten prohibicions d'activitats als patis: els jocs de lluita i les baralles en si són els primers destacats com a prohibits i castigats. Hi ha prohibicions molt específiques, relacionades sempre amb l'ús d'elements o jocs electrònics i els arguments esgrimits són variats.

Els patis dels centres pel seu estat global: estat físic i estat educatiu

- Combinant els dos eixos d'anàlisi, la situació física i la situació educativa dels patis escolars dels centres de la mostra, per acumulació de valoracions, obtenim que dels centres de la mostra, **cinc tenen patis amb qualificacions negatives** tant pel que fa a condicions físiques com pel que fa a condicions educatives. Tots cinc són centres privats, dos d'ells de classe baixa i tres de classe mitjana. **Tan sols hi ha dos centres, un de públic (classe mitjana) i un de privat (classe alta), que disposen de patis en condicions positives** en totes dues característiques. De la resta de centres, **tretze tenen patis negatius en algun dels dos aspectes** (set de privats per sis de públics) i deu no tenen cap aspecte negatiu (dos de privats i vuit de públics).
- **Hi ha una correlació inversa entre els resultats de la valoració de l'estat del pati pel que fa al seu estat físic i pel que fa a la satisfacció expressada per l'alumnat.**
 - L'alumnat amb patis en estat positiu formula una menor demanda de canvi i es mostra més satisfet, en general, i demana més estona de pati.
 - L'alumnat amb patis en estat negatiu formula una major demanda de canvi (sobretot dels elements físics i d'infraestructures) i es mostra menys satisfet (expressa més queixes, en especial per les pilotades i les porteries) i decreix la demanda de tenir més temps de pati.
 - En relació al gènere, tant les noies com els nois valoren de manera molt semblant els seus patis.
- Finalment, cal assenyalar que el primer eix d'anàlisi, **les condicions físiques del pati, ha resultat molt més significatiu a l'hora d'establir diferències de valoració de l'alumnat que no pas l'eix construït a partir del que hem anomenat les condicions educatives del pati.** No hi ha correlació entre els resultats de la valoració de l'estat del pati en l'àmbit educatiu i en el de la satisfacció expressada per l'alumnat. Aquest resultat està molt lligat al fet que la situació d'intervencions educatives sobre els patis és molt semblant en tots els centres educatius: és molt pobra i discrimina molt poc sobre el que passa en general als centres educatius en la seva globalitat. Val a dir que, en els centres on es produeix algun tipus d'intervenció, els resultats difereixen molt d'aquells centres on s'intervé poc, i això permet diferenciar molt bé els centres ubicats en els dos extrems.



8.5.2. El pati des de la perspectiva de l'alumnat

El que en pensen

- **Les respostes de nois i noies sobre el que més els agrada del pati es relacionen directament amb com han ocupat els espais del pati.** Les noies assenyalen que han estat en altres elements fixos del pati a més de la pista, que ja sabem que és la més ocupada pels nois. Sembla que la visió de les noies del pati, en general, va més enllà de la pista, afirmació que queda plenament recolzada per les observacions realitzades. La pista poliesportiva ocupa un espai central d'activitat en el pati focalitzada en el futbol, activitat majoritàriament realitzada per nois.

Davant la pregunta de quines coses els agradaria fer i no poden i perquè, responen el següent: **gairebé la meitat voldria fer altres activitats.** A moltes noies els agradaria enfilar-se a xarxes, arbres i grades, i a molts nois els agradaria jugar més a esports reglats.

- **Valoració de l'estat del pati.** Els nois es decanten en primer lloc per assenyalar la pista poliesportiva com la que més agrada, després assenyalen alguna activitat, en la majoria dels casos jocs i, en tercer lloc responen que tot el pati en general. Les noies, en canvi, responen que els agrada tot el pati en general en el primer lloc, repartint les següents respostes en percentatges molt similars. Espais com el porxo, grades, escales, el gronxador o la barra, la pista i els amics i amigues són les següents coses que més els agraden del pati.

Les respostes de nois i noies sobre el que més els agrada del pati es relaciona directament amb com han ocupat els espais del pati. Les noies assenyalen que han estat en altres elements fixos del pati a excepció de la pista, que ja sabem que és la més ocupada pels nois.

La resposta va ser majoritàriament de satisfacció tant per nois com per noies i que ja els està bé com està el pati del centre. Hi ha diferència per sexe en les respostes que suggereixen posar més elements de joc o noves infraestructures de joc als patis: **les noies demanen la incorporació de més elements de joc que els nois** (amb 10 punts de diferència). Les noies volen incorporar elements de joc com gronxadors, aparells, estructures i llits elàstics. Per altra banda, els nois demanen la incorporació de noves infraestructures més que les noies (amb 7 punts de diferència). Els nois volen incorporar en els patis de joc elements com piscines, pista de gel i pistes de *skate*. En general, però, a la majoria relativa d'alumnes (al voltant d'un quart) ja els agrada com està el seu pati i no volen canviar res. En segon lloc, proposen fer canvis per millorar, que consisteixen en demanar, per exemple, més estona de pati; es queixen de les porteries i les pilotades i esmenten, finalment, que caldria treure reixes, entre altres propostes. **La meitat dels nois i noies, en conjunt, proposen fer canvis.**

L'alumnat dels centres privats té una tendència més alta que l'alumnat dels públics a estar satisfets amb els espais que tenen. També hi ha diferències en altres respostes de l'alumnat segons la titularitat dels centres educatius, però a la inversa: l'alumnat dels centres públics vol més estona de pati que l'alumnat dels centres privats i quan expressa els canvis que vol, aquests són més importants.

Hi ha un índex de satisfacció sobre el pati escolar en general més elevat entre l'alumnat de centres grans que el de centres petits.

Les dades mostren que la pista és més valorada per l'alumnat de centres de classe treballadora que pels de classe alta.

- **Percepció de la utilitat de l'esbarjo.** La coincidència entre els discursos del professorat i dels membres dels equips directius dels centres i els de l'alumnat en relació a la conceptualització de l'estona d'esbarjo, com ja hem vist en apartats precedents de l'informe, és molt gran. El 85% dels alumnes creuen que es poden aprendre coses jugant, un 37% assenyala els continguts lligats a l'activitat (regles de joc, esports, exercici, activitat) i el mateix percentatge es decanta per assenyalar els valors positius lligats a les activitats realitzades als patis, com per exemple la convivència, la companyonia, compartir, estimar, fer amics, jugar en equip, no barallar-se, ser solidari, etc. Hi ha una clara influència dels discursos dels adults sobre els discursos dels nois i noies de 9 anys, segurament a causa del treball continuat en les assemblees i tutories de classe, tot i que sovint els temes relacionats amb el pati es refereixen a resoldre els conflictes sorgits entre alumnes. Segurament per aquest motiu, la idea de canvi o de les possibilitats de canvi percebudes pels nois i noies és molt baixa: només un 24% de l'alumnat afirma que pot fer canvis al pati de l'escola i d'aquest, només un 5% assenyala que caldria parlar amb la direcció de l'escola. I tampoc les vies de participació de l'alumnat a l'escola no estan gens clares pels nois i noies de quart de primària.
- **Què fan els mestres al pati i què voldrien els infants que fessin.** De l'alumnat que respon que voldria que el professorat fes una altra cosa, un 50% voldria que juguessin més, un 26% que no es dediquessin a vigilar ni renyar, i un 4% demana tot just el contrari, però sense mencionar les sancions. Els nois demanen més que les noies que el professorat deixi de renyar i castigar mentre que les noies demanen més que els nois que el professorat jugui més. En aquest sentit, els resultats altra vegada confirmen tendències assenyalades en estudis anteriors pel que fa a la demanda de més joc compartit amb adults, tant pares com professorat. Aquest joc compartit resulta beneficiós per nois i noies i també permet l'adquisició d'habilitats i actituds com aprendre a enfrontar-se i aprendre a resoldre problemes. (Meyerhoff, 2001)

Si bé la resposta majoritària de l'alumnat ha estat assenyalar que el professorat vigila, mira i observa el que succeeix al pati, més d'una tercera part de l'alumnat respon que el professorat es limita a actituds més passives com asseure's, xerrar i esmorzar. Una proporció menor d'alumnes atribueixen actituds amb connotacions actives, en positiu o en negatiu, al paper desenvolupat pel professorat al pati: ajudar i posar pau, per una banda, i castigar i renyar, per l'altra. Són menys mencionades altres possibilitats. Aquestes percepcions de l'alumnat que entén que el rol principal del professorat al pati és vigilar coincideix amb els discursos dels equips directius: el pati és percebut com un espai de conflicte potencial des dels diferents punts de vista, per sí mateix i pel tipus d'activitats que s'hi fan.

És important destacar que, a partir de les respostes de l'alumnat, s'estableix una relació directa entre classe social, titularitat i mida dels centres educatius i nombre de professorat que vigila els patis, que també es reforça per les observacions realitzades. Els centres privats de tres o més línies són els que més professorat tenen al pati (de 3 a 12) i a continuació se situen els centres privats d'una o dues línies (de 2 a 11). En el cas dels centres públics, els centres de dues línies tenen entre 1 i 4 mestres als patis, i en els petits s'han arribat a observar esbarjos sense presència de mestres, tot i que el més habitual és trobar-ne entre 1 i 4.

La mitjana de professorat observat als patis és el doble als centres de classe alta (6) que als de classe mitjana i baixa (3). De les valoracions fetes pels nois i noies d'aquests centres es desprèn que on hi ha més presència de professorat als patis es percep que la seva actitud és més activa, però també lleugerament més punitiva, que als centres on hi ha una menor presència de professorat al pati.

El pati també és concebut com **espai de conflicte pels accidents que s'hi produeixen** i per la mateixa configuració de l'espai. Cinc centres destaquen espais de conflicte en el seu pati pel tipus de materials emprats en la seva construcció i les conseqüències sobre possibles ferides en l'alumnat:

Com i amb qui es juga

- Les diferències de gènere són les més significatives en relació amb els tipus d'activitats realitzades als patis. Les noies realitzen activitats de córrer, en segon lloc, fan jocs actius i en tercer lloc, es dediquen a parlar i caminar. Els nois, en canvi, situen els esports reglats al primer lloc (sobretot futbol), a força distància mencionen córrer i variants, per passar a percentatges molt baixos distribuïts en altres tipus d'activitats.

D'alta banda, l'anàlisi dels resultats sobre què es fa al pati mostra una **ocupació diferenciada dels espais i activitats realitzades segons el gènere**. El sexe de l'alumnat enquestat torna a destacar diferències en els tipus d'activitats realitzades. Així s'observa clarament que els nois diuen que han realitzat en un 60% activitats mogudes per contraposició al 40% de les noies, les quals han combinat activitats mogudes i més aviat mogudes en més ocasions que els seus companys.

Quant a les activitats més aviat quietes, sobresurten les noies (un 20%) el doble que els nois de 9 anys. Aparentment, aquestes diferències de gènere en el tipus d'activitats realitzades als patis són importants per establir de pronòstics sobre les activitats físiques al llarg de la vida. Giuliano (2000) va poder observar que les noies que juguen de petites en grups mixts i a jocs de nois practiquen esports amb més freqüència en la vida adulta i tenen més probabilitats de ser atletes. **Les diferències de gènere són les més importants, per davant de les socials, ètniques o culturals, en relació amb les activitats desenvolupades als patis escolars** (Blatchford, 1998).

- De les 68 observacions documentades, 38 són desenvolupades per **grups amb presència exclusivament de nois (24) o de noies (14)**. Malgrat que de les activitats en què participen nois i noies hi ha nombrosos exemples on un dels dos sexes representa una minoria en el grup, això vol dir que hi ha agrupacions on només és una persona la representant de l'altre sexe.
 - Les activitats documentades on només participen nois són: futbol o xutar a la porteria (grans grups) circuit de cotxes, baldufa, lluites, volar avions (en grups més petits), a bales, cartes (joc d'estratègia i futbol) i xerrar (en parelles o grups de 4).
 - Les activitats documentades en que només participen noies són: a agafar, saltar a corda, escoltar música, animadores, jugar a cromos i a fet i amagar, com les activitats desenvolupades per grups més grans (entre 6 i 8 noies), a gomes, coreografies, tombarelles, bàsquet, cartes, xerrar, pica paret, al pi, pesta alta, a amagar i frontó en grups més petits (3 a 6 noies). Només tenim documentada una activitat duta a terme per dues noies i és una relacionada amb la gimnàstica.
- Entre les activitats desenvolupades per grups mixts més nombrosos (de 8 a 30 individus) destaquen el futbol, bola de foc, matar, a corda, a fet i amagar, a agafar, *pitxi*, pi i canviar cromos. Els grups mixts menys nombrosos (entre 5 i 8 individus) juguen a arrencar cebes, xarranca, bàsquet, *steps* amb neumàtics, bales, pilota de goma petita, a agafar i cordes, natació a la sorra, canviar cromos.

- Els resultats confirmen que les activitats desenvolupades per grups exclusivament formats per noies i per grups mixtos són més variades que les desenvolupades per grups de només nois. Els grups mixts tenen un nombre més gran d'individus que els monogenèrics, que són en canvi més freqüents. Aprofundint en les característiques dels grups al pati, la majoria (dues terceres parts) són grups monogenèrics, de tot nois (29%) o de tot noies (30%). Ara bé, la classe social dels alumnes dels centres revela comportaments d'agrupació al pati molt diferenciats entre classe social baixa i mitjana per una banda i classe social alta per l'altra. La meitat de l'alumnat de classe social baixa es relaciona en grups monogenèrics i l'altra meitat en grups que són mixts. En canvi, entre la classe social alta aproximadament el 80% dels grups són grups monogenèrics i només una mica més del 20% són mixts. Aquest fenomen té una importància destacada, atès que la recerca mostra que els tipus de joc varien segons si els grups són d'iguals del mateix sexe o no (Colwell i Lindsey, 2005).
- Quan la pilota desapareix, les activitats canvien, es diversifiquen, igual que els tipus de relacions que s'estableixen. L'omnipresent joc del futbol fa invisibles la resta d'activitats, majoritàriament realitzades per noies. Es constata que es produeix una manca de visibilitat de les activitats de les noies als patis, perquè queden recloses als marges, mentre que els espais centrals de joc queden ocupats per la pista de joc i el futbol, activitat majoritàriament realitzada per nois. Aquesta manca de visibilitat encara és més extrema quan es donen alguns grups formats per noies d'origen estranger que queden també segregades de la resta de companyes, mentre que els nois d'origen estranger s'incorporen a les activitats del grup de nois a través del futbol més sovint
- La pista poliesportiva, present en els patis de tots els centres educatius de la mostra, esdevé l'espai central de l'alumnat durant el temps d'esbarjo (33%). Considerant el sexe de l'alumnat, la majoria relativa de nois s'ubiquen a la pista, després assenyalen tot el pati i, en tercer lloc s'ubiquen en un racó. Aquest darrer espai, el racó, és significativament el més important per a les noies, que en segon lloc es mouen per tot el pati i en tercer lloc s'ubiquen a la pista.
- Per classe social, els comportaments són molt similars, tot i que la classe alta practica més esports reglats que les altres classes socials, que practiquen més activitats de córrer que aquests. Tenen una presència superior de jocs d'apostes i d'intercanvi, i menor influència de jocs o activitats que imiten programes de televisió. El mateix passa amb l'assaig de festivals i cançons, que també apareixen més a la classe social baixa i mitjana, amb la influència major dels mitjans de comunicació: cinema, DVDs i televisió.

Agressivitat *versus* col·laboració. La majoria d'activitats observades entre l'alumnat s'han desenvolupat en situacions de col·laboració, negociació i distensió, excepte 6 observacions de les 68, en les quals s'ha documentat un cert nivell d'agressivitat. Entenem per agressivitat aquelles situacions en què algun o alguns dels participants de l'activitat mostren físicament o verbalment estar enfadats, dirigint algun tipus d'acció agressiva verbal o física cap a algun o més membres del grup de joc o presents en l'activitat realitzada. El conflicte en els discursos dels equips directius s'associa a l'evidència de sang com a fruit de caigudes o ferides, així com al conflicte físic obert, explícit i evident. Els llocs conflictius són, segons els professorat, aquells que queden arraconats, els que no són planers, els que s'han de vigilar, i són entesos com potencialment perillosos, encara que recerques internacionals ho desmenteixen, com es veurà més endavant. Cap d'aquestes situacions d'agressivitat no ha motivat cap intervenció del professorat.

9. CERCA D'EXPERIÈNCIES SIGNIFICATIVES

9.1. Objectius de la cerca

Quan a IPA ens plantegem aquest projecte, se'ns fa indispensable endinsar-nos en experiències significatives, ja sigui pel seu paral·lelisme total o parcial amb el projecte que ens ocupa o bé perquè hi ha algun punt de connexió prou rellevant.

Es tracta de resumir i sintetitzar les reflexions, criteris i conclusions a les que hagin pogut arribar en altres situacions o territoris. D'aquesta manera, es poden visualitzar possibles aplicacions a la nostra realitat, que és una excel·lent manera d'enriquir les propostes d'intervenció i metodologies, alhora que s'amplia la perspectiva, configurant així una visió més global.

9.2. Fonts d'informació

La recerca d'informació s'ha realitzat a través de diverses fonts: les més destacades són les següents:

- **Investigacions i recerques** portades a terme per universitats, institucions i organitzacions.
- **Entrevistes i coneixement de projectes** facilitats per especialistes de l'educació directament connectats amb la realitat educativa d'altres països o amb experiències relacionades amb el joc en l'entorn escolar.
- **Fonts bibliogràfiques i publicacions** especialitzades en el disseny, i concretament el nou disseny, d'espais per a la infància.
 - CABANELLAS, I y ESLAVA, C. (2005) *Territorios de la infancia*. Barcelona: Editorial Graó
 - ROJALS, M. (2004). *Nuevo diseño de parques infantiles*. Barcelona: Editorial Structure
- **Recerca** mitjançant la xarxa de contactes i membres d'IPA WORLD, així com a través dels fòrums i webs especialitzats d'internet.

D'aquestes fonts d'informació, volem mostrar a continuació un **breu resum dels països, institucions, persones i projectes que han estat més rellevants.**



Resum per països:

País	Punts Clau	Referències
Espanya/Catalunya	Educació en valors associades a l'espai d'esbarjo	<ul style="list-style-type: none"> • Recuperem els jardins escolars (IMEB) • Patios sostenibles en la ciudad de Gijón (Ajuntament de Gijón) • CEIP Zamakola- Juan del Más (Bilbao) • CEIP Camilo José Cela (Palma de Mallorca) • Hagamos ambiental nuestro patio (Ajuntament de Segovia) • Escola Martinet (Barcelona) • Escola Arc Iris (Barcelona) • Canto i Ruiz: "Comportamiento motor espontáneo en el patio de recreo escolar"
Regne Unit	Entorn d'aprenentatge i convivència entès com a espai facilitador de diferents aprenentatges acadèmics i relacionals, així com escenaris adients on aprendre de forma espontània i en companyia d'altres agents (infants i comunitat educativa)	<ul style="list-style-type: none"> • L'arquitecta Hattie Coppard • El projecte de recerca Break-Time • Les institucions Play-Link, Free-Play, London Play i SuperGround.
EUA	Disseny: Experiències amb diferents elements de disseny afins a certs aprenentatges o a experiències enriquidores (els elements transmeten i comuniquen)	<ul style="list-style-type: none"> • Els dissenys de Sonic architecture.
Dinamarca	Disseny d'espais: Experiències que demostren una sensibilitat especial envers l'estètica i els entorns amables, i especialment atents a les necessitats dels infants, amb dissenys i elements que combinen la natura de la zona, el terreny i les condicions d'esbarjo i joc.	<ul style="list-style-type: none"> • L'arquitecta Helle Nebelong és el principal exponent referenciat. Tres dels seus projectes reuneixen tota aquesta sensibilitat. Un d'ells és una escola.
Japó	Encara que no vinculat als patis, ens han cridat l'atenció projectes sorprenents, <i>kinestèsics</i> , i altament sensorials	

9.3. Focalització de la cerca

Al llarg de l'estudi s'han visitat més d'una seixantena de projectes (incloent institucions i persones). La informació recollida s'ha estructurat sota tres aspectes claus o focus d'interès pel projecte:

- L'experiència educativa amb el pati com a escenari d'intervenció.
- La transformació del pati com a eina per a la millora de la tasca educativa
- La utilització d'elements i materials específicament dissenyats per al desenvolupament de jocs i activitats lúdiques en entorns exteriors d'aprenentatge.

Totes aquestes mirades han tingut un denominador comú: **el joc**. Aquest contingut ha estat la principal variable a contemplar en cadascuna de les experiències analitzades.

També s'ha valorat especialment la presència de dades i informacions que contemplin la participació de la comunitat educativa en el desenvolupament de l'experiència.

Tot seguit es detallen els diferents aspectes contemplats sota cadascun dels focus d'interès.

9.3.1. Focus 1: Experiències educatives amb el pati com a escenari d'intervenció

Des d'aquesta perspectiva, s'han tingut en compte diferents experiències que es desenvolupaven en el pati escolar i que compten amb el joc (o una dinàmica lúdica) com a metodologia d'intervenció.

Com a punts clau d'aquestes experiències (en molt casos denominadors comuns) es desprenen les següents idees força:

- El pati permet traslladar als alumnes la idea d'espai comunitari de i per a tothom. Una de les idees més comunes al respecte és que el pati té la capacitat de simular en unes condicions excepcionals les característiques de una comunitat. Un espai comú que no és de ningú, però que és de tots. Aquest fet facilita posar en marxa processos de corresponsabilització i participació.
- Les accions estan molt vinculades a l'educació en valors: ecologia, gènere, convivència, responsabilitat, valoració positiva de la diversitat...



Com a experiències destacades, volem fer esment de:

PATIOS SOSTENIBLES	
Dades generals	Un projecte liderat pel Departament de Medi Ambient de l'Ajuntament de Gijón, que pretén fer una intervenció integral en els patis i espais lliures de les escoles amb uns criteris centrats sobretot en la sostenibilitat.
Data	Curs 2006/2007
Font d'informació	Ajuntament de Gijón
Objectiu	Crear o millorar els patis i espais lliures de les escoles convertint els patis en sostenibles i fomentant l'educació mediambiental i l'educació en valors.
Descripció o síntesi	El projecte treballa a partir de dues línies: la creació de patis sostenibles (espais modèlics, econòmicament viables, socialment assumits per la comunitat escolar i respectuosos amb el medi ambient) i l'educació en valors (igualtat de sexes, interculturalitat, convivència, sostenibilitat i respecte a la natura i a l'espai públic). En aquest projecte no només es vol comptar amb la participació de tota la comunitat educativa, sinó també amb els col·lectius ciutadans presents al territori.
Idees força	El pati escolar com a espai variat. Respecte vers l'entorn Aquests espais són zones amb una potencialitat educadora important i la forma en què estiguin condicionades i la importància que se'ls doni influirà en l'educació que es transmet.
Contacte	Departament de Medi Ambient de l'Ajuntament de Gijón www.gijon.es

JOCS DE PATI	
Dades generals	Al CEIP Camilo José Cela de Palma de Mallorca realitzen un projecte educatiu de jocs de pati, per establir unes estratègies d'intervenció basada en una actuació conjunta de tots els agents escolars i centrada sobretot en la consideració del pati com a espai educatiu més dins de l'escola.
Data	2008
Font d'informació	CEIP Camilo José Cela
Objectiu	Establir una organització i una planificació durant l'estona de pati per transmetre uns valors concrets de convivència, cooperació, respecte, tolerància, etc.
Descripció o síntesi	Els preocupa el grau de conflicte i de problemàtiques que es donen en el pati durant el temps d'esbarjo (imposició de l'ús dels espais, conflictes per la competitivitat, etc.). El pati és un tipus d'espai on no hi ha una planificació coherent en relació a les intencions que defensa l'escola. Per aquesta raó, neix aquest projecte educatiu, on intervenen tots els agents educatius, que se centra en la necessitat que el pati tingui la mateixa consideració educativa que la resta d'espais escolars. Per això ha de tenir una planificació i organització acurada dels jocs que es donen al pati.
Idees força	Temps de pati com espai i temps educatiu. Resoldre conflictes i problemàtiques que es puguin donar entre els alumnes durant l'estona de pati. Divisió d'espais per jocs i interessos dels participants. Intervenció de tots els agents educatius.
Contacte	www.ceipcamilojosecela.com

EL PATIO ESCOLAR. UN ESPACIO EDUCATIVO	
Dades generals	Projecte per a la millora de la convivència al Col·legi Públic Zamakola (Ajuntament de Bilbao) que s'inicia per abordar des de la vessant lúdica d'intervenció a través del joc els problemes que es produeixen en el pati.
Data	Curs 1999/2000 (ha anat evolucionant fins el curs 2005-2006)
Font d'informació	CP Zamakola, Bilbao
Objectiu	Aprofundir en l'aprofitament de l'estona de pati pels aprenentatges positius, relacionats amb la convivència d'iguals.
Descripció o síntesi	El projecte s'inicia amb un estudi sobre els aspectes de convivència entre l'alumnat que es donen al pati. A partir de les conclusions, es dissenya un projecte on s'implica tota l'escola: es divideix el pati en tres zones (esports, zona blava i vermella) on els tres cicles de primària hi rotaran, i es compra un material de joc específic per a cada zona. A les tutories es treballen les normes del pati, les distribucions dels espais i les regles dels joc, i s'ensenya a tots els alumnes a jugar i a utilitzar el material. A mida que el projecte tenia èxit i els resultats eren concloents (el primer any el nivell de conflicte va baixar un 10%), el projecte s'anava ampliant i en cursos posteriors s'inclouen jocs del món i jocs cooperatius a l'hora del pati del migdia. El projecte comença com una resposta organitzativa per resoldre conflictes al pati i evoluciona cap a un espai amb unes implicacions pedagògiques vers l'escola igual o superior a alguns espais interiors de l'escola.
Idees força	Educació en valors associades a l'espai d'esbarjo Implicació de l'alumnat en la responsabilitat del material (són els alumnes els encarregats de distribuir i recollir el material) Aprenentatges adquirits al pati relacionats amb el desenvolupament personal i social de l'alumnat, potencia la relació amb els iguals, integració d'alumnes en un grup, etc... El pati com un espai idoni per l'observació dels alumnes i del seu comportament amb els iguals.
Contacte	http://web.educastur.princast.es/cpr/nalon_caudal/downloads/3237elpatioescolarunespacioeducativo.pdf

TRANSFORMIANO I CORTILLI SCOLASTICI	
Dades generals	Programa impulsat per l'Ajuntament de Fossano. El programa dona suport a la transformació del pati escolar en un entorn més amable i sensible als infants de totes les edats i interessos del centre. En el desenvolupament del projecte és necessària la implicació i intervenció de tota la comunitat educativa
Data	2008
Font d'informació	Ajuntament di Fossano. La città possibile
Objectiu	Transformació del pati en un entorn més amable i afí a la infància
Idees força	Participació de la comunitat educativa en el projecte i la transformació. Participació dels alumnes en el disseny del projecte.
Contacte	Dario Manuetti

RECUPEREM ELS JARDINS ESCOLARS	
Dades generals	És un programa impulsat pel Projecte d'Educació en Valors de l'Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona que, a partir del coneixement de l'espai del pati, facilita estratègies de resolució per a la realitat complexa que viuen els centres escolars.
Data	Comença el curs 2000 -2001
Font d'informació	Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona
Objectiu	Fer del pati un àmbit de treball comú per a tota la comunitat educativa realitzant projectes que repensin el seu disseny i distribució i la seva influència en les relacions personals. Aconseguir espais que afavoreixin i potenciïn les relacions interpersonals i amb l'entorn. Potenciar el protagonisme de l'alumnat i animar-lo a participar en les decisions que afecten aquest espai, que és el seu àmbit per excel·lència (responsabilitat), on es produeixen més relacions (respecte) i on disposen de més llibertat (autonomia)
Descripció o síntesi	El pati no només és un espai d'esbarjo en contraposició a les classes formals. Tan les aules com el pati han d'estar considerats com a diferents escenaris educatius. El pati es construeix de forma col·lectiva amb tota la comunitat educativa de diferents centres de la ciutat de Barcelona; a més, esdevé un espai físic i simbòlic. Un espai que possibilita la creació d'entorns naturals per a gaudir de la natura, l'aire lliure, el joc i moltes activitats diferents. Tot això, es porta a terme pensant en el desenvolupament de l'infant i de les seves capacitats. Un espai on es generen les condicions necessàries per donar a tothom l'oportunitat de desenvolupar les seves capacitats i habilitats, on es fomenten les relacions de respecte i confiança i les actituds responsables de cura de les plantes i d'altres elements de l'entorn.
Idees força	Educació en valors als patis. Repensar els espais de pati i jardins escolars de forma continua, per construir espais educatius de primer ordre. El jardí escolar com a espai de relació i convivència que atengui la diversitat d'interessos dels infants. Intervencions i inicis de processos de transformació d'aquests espais, amb l'objectiu principal de retornar el valor educatiu als patis i a les escoles.
Contacte	Ajuntament de Barcelona



CEIP EL MARTINET	
Dades generals	Escola de nova creació a Ripollet. L'equip de mestres ha pogut influir en el disseny arquitectònic de l'edifici de l'escola i del seu pati: podent entrellaçar el disseny dels espais i la metodologia educativa, s'ha convertit en una referència innovadora.
Data	2004-actualitat
Font d'informació	CEIP EL MARTINET
Objectiu	El joc, entès com a actitud lúdica d'aproximació al coneixement, és la base de la seva metodologia educativa.
Descripció o síntesi	L'escola inicia la seva tasca al 2004 i basa la seva metodologia en les comunitats d'aprenentatge. El pati és concebut com un espai més de l'aula; de fet, parlen de zona d'aprenentatge exterior per referir-se al pati. Els aprenentatges fets a l'aula tenen la seva versió d'experimentació al pati, de manera que es possibiliten la experimentació física, matemàtica, medi ambiental, musical, etc. Alguns d'aquests aprenentatges estan dirigits pels mestres i d'altres es provoquen perquè apareguin de manera espontània. En el pati els infants es barregen en funció dels interessos i necessitats. El pati s'entén doncs com un espai de relació i coneixement de l'altre. Els infants en el pati tenen accés a diversos materials de joc, exceptuant les pilotes de bàsquet i futbol que només es poden utilitzar a les pistes esportives (separades de la resta del pati). La funció del docent durant el temps de pati és la d'observar, conversar, participar amb la seva presència i actitud. Entenen que aquest també és un espai de descans pels adults, però en companyia dels altres adults i dels altres infants, és a dir, de comunicació horitzontal.
Idees força	L'activitat acadèmica es realitza en espais interiors i exteriors (pati) El pati es concebut com "l'altre" espai d'aprenentatge. El pati està clarament diferenciat de les pistes esportives. El pati com a espai de comunitat en un entorn d'espontaneïtat La funció dels educadors en el pati és fonamental per la tasca docent, i com en tota l'escola, s'entén a partir de l'autoritat i no a partir de la potestat. La vida esportiva es vehicula a través de les associacions esportives del barri
Contacte	Montserrat Navarro, directora Lidia Esteban, cap d'estudis a8059883@xtec.cat



9.3.2. Focus 2: La transformació del pati com a eina per a la millora de la tasca educativa

Des d'aquesta perspectiva, s'ha prestat atenció a aquelles experiències on deliberadament es produïa una transformació física de l'espai.

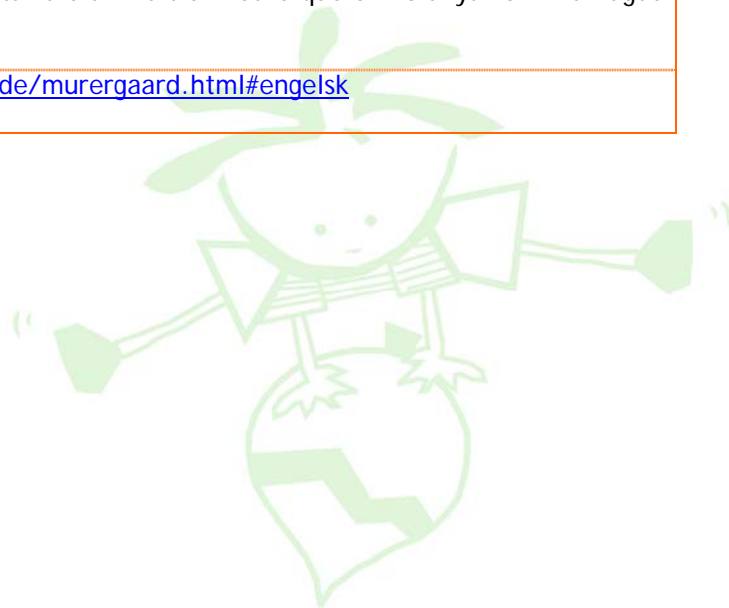
Molts d'aquests projectes guarden una estreta relació amb els processos participatius de la comunitat educativa. De les experiències seleccionades es destaquen els següents aspectes comuns, en major o menor grau, en cadascuna d'elles:

- Produir **una transformació** que possibiliti una millora/canvi reforçada per un valor educatiu (convivència, relació, aprenentatge natural, millorar l'escenari de joc i per tant de descoberta d'un mateix i de l'entorn. Refermar el joc com a valor educatiu...)
- Seguir **un procés participatiu** que permeti la implicació i presa de decisions dels diferents membres de la comunitat educativa
- La **participació activa i coordinada** entre la comunitat educativa i persones o entitats relacionades amb el món del disseny, el paisatge o/i l'arquitectura.

Com a experiències destacades, volem fer esment de:

DAUBENEY PRIMARY SCHOOL (London)	
Dades generals	És un projecte de transformació de pati de l'escola de primària Daubenev a Londres, a partir dels usos i interessos dels infants i els docents. Els arquitectes Kinneer landscape architects són els mateixos que participen en el projecte Snug.
Data	Comença al Març del 2000 i finalitza al juny del 2003.
Font d'informació	La dissenyadora i arquitecte de l'espai Hattie Coppard ha treballat en altres experiències similars.
Objectiu	Transformar el pati a partir de la participació de tota la comunitat educativa i sobretot dels interessos dels infants i els docents. L'objectiu no és tant el canvi del pati, si no el canvi en la cultura dels jocs i del moment del pati.
Descripció o síntesi	És un projecte que consta de 4 fases <ol style="list-style-type: none"> 1. Reflexionar sobre el pati i les repercussions en el desenvolupament i relació dels alumnes. 2. Experimentar sobre l'espai en una setmana de jocs, amb activitats participatives on s'impliquen tots els alumnes i els docents. 3. Experimentar amb diferents propostes, com a pas previ per a la transformació de l'espai. 4. Avaluació del projecte a mig termini.
Idees força	Activitats experimentals, prèvies a la transformació, perquè els alumnes poguessin investigar i descobrir què els agradaria tenir al seu pati. Transformació del pati a partir dels usos i interessos dels infants. El tipus de material és estimulador de nous jocs i de la cooperació dels infants, i estimula la seva imaginació i creativitat a l'hora de jugar.
Contacte	http://www.daubenev.hackney.sch.uk

MUREGAARDEN	
Dades generals	Projecte de pati escolar d'infantil i primària. Una transformació, basada en la natura, sensible a les necessitats de joc dels infants i que posa especial atenció a la seguretat i al desenvolupament de l'infant.
Data	1996
Font d'informació	L'arquitecte i paisatgista Helle Nebelong
Objectiu	Crear un espai natural entre els edificis de l'escola, amb una mirada pedagògica i sensible a les necessitats i preferències dels infants.
Descripció o síntesi	<p>Murergaarden és una institució integrada a un barri de Copenhaguen, Norrebro. Aquesta institució tenia uns 1050m² de pati entre els seus edificis, un espai que requeria una nova mirada i reformulació pensant en els infants. Després de celebrar un dia temàtic de joc on es van reunir els líders de les institucions més importants d'infants de Copenhaguen, es van proposar una sèrie d'idees amb un fonament pedagògic i preocupació per les necessitats dels infants.</p> <p>Aquesta reformulació es va traduir en un pati amb més naturalesa i diferents possibilitats de jocs amb elements naturals. Es va crear un oasi i diferents espais amb tot tipus de superfícies (llambordes, sorra, asfalt, camins de terra, pedres, desnivells, natura, etc.) Al principi els pares pensaven que aquest espai podria resultar molt perillós pels seus infants, ja que l'aigua i les superfícies no uniformes els feien por. Els resultats, però, han estat tot un èxit: els nens estan encantats amb el seu pati i amb totes les possibilitats de joc que hi troben. L'opinió dels pares i professors ha variat i consideren que l'espai els aporta molts beneficis no només esportius, (ja que poden fer moltes activitats físiques), si no de relació i de convivència entre iguals.</p>
Idees força	<p>Jugar amb la natura com a element fonamental del pati. Combinació, en el disseny, de la natura, els diferents terrenys i les condicions d'esbarjo i joc.</p> <p>Compta amb la participació activa dels infants, mitjançant dibuixos, propostes o dissenys.</p> <p>El pati dels infants és tota una mateixa zona, amb possibilitat de tancar la zona dels petits per seguretat d'aquests.</p> <p>El nou espai ha millorat la qualitat de joc dels alumnes de l'escola i ha beneficiat la convivència dels infants, tenir diferents possibilitats de joc ha fet baixar la taxa de conflicte dins del temps de pati.</p> <p>La preocupació pel grau d'accidents ha disminuït en veure que en 10 anys no hi ha hagut cap accident greu.</p>
Contacte	http://www.sansehaver.dk/asp/side/murergaard.html#engelsk



9.3.3. Focus 3: la incorporació de materials al pati com a reforç dels objectius educatius

Des d'aquesta mirada, s'han recollit els projectes que centren la seva innovació en l'ús de materials, existents o els específicament dissenyats, que tenen en el joc i l'experimentació la seva concreció psicopedagògica i en el pati el seu lloc d'ubicació.

De les experiències seleccionades es destaquen els següents aspectes clau:

- Dissenys que reforcen la participació i la convivència: pensats específicament per a proposar un tipus de relació (amb l'entorn, amb els companys amb els altres...).
- Materials suggerents que ens poden fer pensar en idees i aplicacions específiques i afins al projecte.

En aquests apartat parlarem de:

- Experiències a l'escola
- El material SNUG

Com a experiències, volem destacar:

WESTBOROUGH PRIMARY SCHOOL	
Dades generals	L'escola es troba a la ciutat d'Essex del Regne Unit. El seu pati és un espai de jocs recuperats que es troba en l'emplaçament de l'escola original. S'ha fet una transformació de l'espai convertint tota una esplanada d'asfalt en diferents espais amb zones (de joc, per esmorzar, per estar tranquils, per fer esport, etc).
Data	1996
Font d'informació	Els dissenyadors d'aquest material són Cottrell and Vermullen. www.cv-arch.co.uk/
Objectiu	Crear diferents entorns i possibilitats en l'espai que ja existia a l'escola.
Descripció o síntesi	Abans de realitzar el projecte de transformació del pati, la superfície del terra era desigual i els infants sofrien accidents continuament, no existien zones verdes i a més els infants o pares amb cadires de rodes no podien superar els canvis de nivell. Aquesta extensió de paviment es va convertir en una seqüència d'espais diferents i suggerents per ajustar-se a les diferents activitats que es realitzaven a l'escola. Amb un mínim pressupost va ser possible construir àrees de joc i aplicar-hi diferents textures, com superfícies ondulades i revestiments de cautxo. A més, es va elaborar un projecte alternatiu per introduir elements naturals que aportaven color i proporcionaven sentit d'entorn.
Idees força	Diversitat d'activitats en el mateix espai. Introducció de nous elements que possibiliten més oportunitats i variabilitat en el joc dels infants. Introducció d'elements naturals per donar sentit d'entorn i fomentar la relació amb la natura.
Contacte	http://www.west-borough.kent.sch.uk

PS 244 SCHOOL	
Dades generals	Projecte de transformació del pati a una escola de Brooklyn (Nova York), on s'han dissenyat una sèrie d'elements sonors amb uns materials molt innovadors (sobretot metàl·lics) que generen diferents tipus de sons i d'efectes.
Data	Any 1996
Font d'informació	Sonic Architecture http:// www.sonicarchitecture.com/index2.htm
Objectiu	Transformació del pati, mitjançant un material diferent i innovador, per proporcionar diferents possibilitats de joc relacionades amb els sons i els diferents efectes de so. A més fomenta la comunicació i la relació dels infants.
Descripció o síntesi	Es van dissenyar dos patis incorporats a una ampliació de l'edifici: un interior per als petits i un exterior pels alumnes més grans de l'escola. En el pati dels grans trobem diferents tipus d'elements per a la percussió, com palmeres amb tubs metàl·lics, tambors inspirats en diferents cultures o amplificadors de sons. A més, els infants poden escoltar les seves veus mitjançant les reixes que troben en els bancs i en el centre dels discs. El pati de petits disposa d'un conjunt de tubs de colors que transmeten sons i inciten a la comunicació. Aquest tubs s'han instal·lat sobre un paviment de seguretat.
Idees força	Material molt innovador sonor que anima a experimentar i a descobrir aspectes científics. Comunicació mitjançant reixes que transmeten el so que estan realitzant els seus companys. El material genera música i fomenta la creativitat dels alumnes, que creen diferents melodies o sons.
Contacte	http://www.sonicarchitecture.com/catalogue/PS244Sound%20Carnival.html

SNUG & OUTDOOR	
Dades generals	Material fruit de les investigacions de la Hattie Coppard i el Design Laboratory i amb finançament de l'EMC (que dona fons per comunitats desfavorides). Aquest material es dissenya per ser posat als patis de les escoles, per la seva versatilitat que afavoreix la qualitat de joc dels infants al seu pati i la imaginació i creativitat vers el material.
Font d'informació	Hattie Copard i Design Laboratory
Objectiu	Proporcionar a les escoles un material versàtil per dotar els seus patis de qualitat de joc i fomentar el esperit educatiu que proporciona el pati en el desenvolupament dels infants.
Descripció o síntesi	Un material molt versàtil i específicament pensat per estar ubicat a les escoles. És un material resistent que no requereix d'instal·lació. Son peces agradables al tacte que cada infant organitza segons les seves necessitats i del moment de joc. A més, resulta una experiència positiva per la convivència a l'escola, ja que mai juguen nens sols, si no que comparteixen l'activitat entre grups d'infants, cosa que potencia la relació entre aquests i valors com arribar a acords, compartir, prendre decisions, debatre com s'organitza l'espai, etc.
Idees força	Un material que pugui ser planificat i que l'alumnat pugui modificar i muntar pensant en tots els alumnes del centre. Mitjançant aquest material es fomenta la creativitat i l'exploració dels infants. És fruit de la preocupació per la qualitat de joc dels infants. Els docents poden utilitzar el material com un recurs d'aprenentatge integrat en el currículum escolar.
Contacte	www. snugplay.co.uk / www.snugandoutdoor.co.uk/scholls.html http://snugplay.blogspot.com

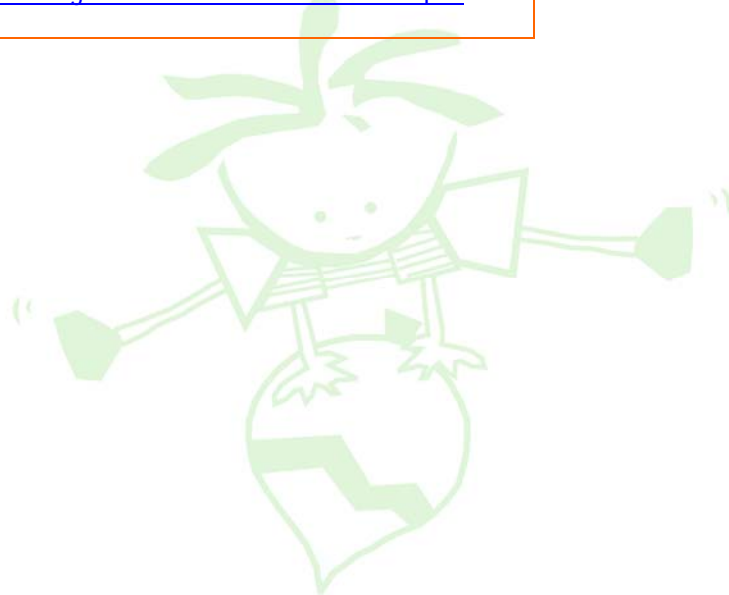
9.4. Institucions referents

En aquest apartat volem incloure no només experiències en patis escolars portades a terme per les escoles, sinó també altres institucions o projectes que ens aportat idees força esclaridores al respecte.

Pel que fa a les institucions:

UNIVERSITY OF LONDON - PROJECTE BREAK-TIME	
Persones o institucions implicades	Peter Blatchford Break Time
Idees força	Usos reals del pati Pati escolar com a espai de convivència Importància de les hores no lectives que transcorren dins del centre educatiu (extraescolars i sobretot temps del mig dia) Pati com a principal escenari de les hores no lectives dins del centre
Contacte	www.breaktime.org.uk

UNIVERSIDADE DO MINHO - ESTUDI ESPAIS D'ESBARJO	
Persones o institucions implicades	Dr. Alberto Nídio Barbosa de Araujo e Silva (Doctorat en estudis de criança) presenta un estudi de l'Àrea de Coneixement de la Universitat de Portugal amb dades sobre el joc dels infants centrat en els espais d'esbarjo.
Idees força	L'estudi destaca la necessitat de canvi la mirada als espais de recreació dels infants, ja que fins al moment tots els espais creats han estat amb una perspectiva d'adult i sense comptar amb l'opinió dels infants. El fet de preguntar als infants pot aportar una nova mirada i una evolució en el desenvolupament de polítiques relacionades amb el progrés del país que afecta directament als drets de subministrament i protecció dels infants. La clau és tenir present les necessitats dels infants i la seva opinió a l'hora de transformar o canviar espais destinats a ells.
Contacte	www.iiicongresomundialdeinfancia.org/MATERIAL/abstract/albnid.pdf



LONDON PLAY	
Persones o institucions implicades	Ute Navidi
Idees força	<p>Garantir als infants i joves londinencs oportunitats de joc a la seva ciutat. També treballen amb la millora dels patis de les escoles.</p> <p>Creació de la figura del <i>playworker</i>, un expert en el joc dels infants en espais d'esbarjo.</p> <p>El joc és molt important entre els infants. A Londres molts infants tenen dificultats per trobar un espai d'esbarjo amb una certa qualitat prop de casa.</p> <p>London Play són un equip d'experts que treballen per millorar els espais d'esbarjo de la ciutat de Londres i d'aquesta forma defensar el dret dels infants i joves al joc. Les diferents iniciatives són la transformació de parcs infantils, el tancament de carrers durant un temps concret per fomentar el joc al carrer, millora d'espais naturals per donar importància als espais naturals en el joc dels infants, etc.</p> <p>Des de 1998, London Play ha treballat per promoure els beneficis del joc a Londres. El seu principal objectiu és que els infants de Londres trobin espais de qualitat amb diferents oportunitats de joc.</p>
Contacte	www.londonplay.org.uk

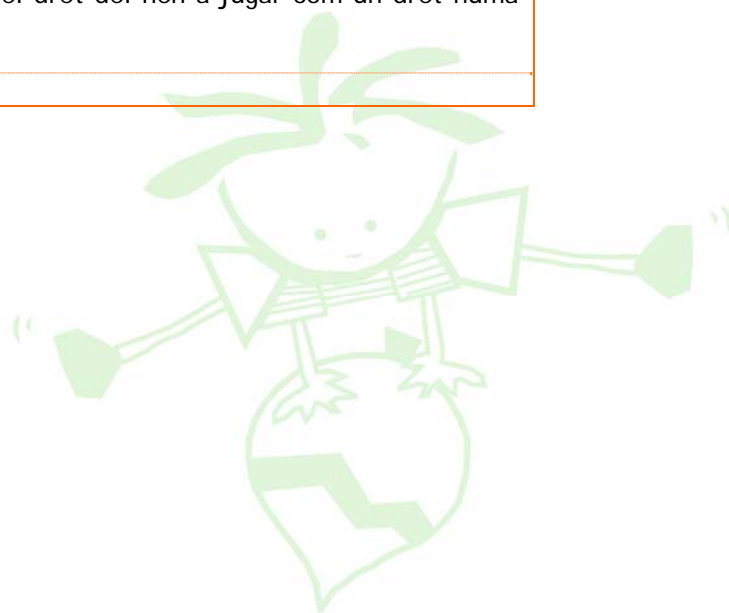
PLAY LINK	
Persones o institucions implicades	Bernard Spiegel de Playlink: www.playlink.org.uk
Idees força	<p>Sensibles a la recerca i la transformació dels patis escolars.</p> <p>És un projecte de creació assessorament i investigació sobre els espais de joc per a la infància dins la comunitat, als parcs i a les escoles.</p> <p>Sense risc no hi ha joc, ja que amb el risc podem conèixer els propis límits, ser creatius, etc.</p> <p>La proposta de PlayLink a les escoles es basa en la comprensió a llarg termini que es poden millorar les oportunitats de joc dels infants, i això no es pot fer si l'entorn no valora i no compren la importància de jugar.</p> <p>PlayLink és una consultora de joc i oci informal que dona suport a les experiències educatives de transformació dels espais de joc de les escoles i el seu valor com a espais educatius. Està a Londres i participa de moltes campanyes locals i del mateix municipi. Tenen una xarxa de relacions amplíssima amb comunitats dels Països Escandinaus, Holanda, Alemanya...</p> <p>El seu principal objectiu és la creació d'espais per jugar, dissenyats al servei del joc i planificant un espai amb unes millors oportunitats de joc pels infants i joves. Tenen un discurs molt concret basat en estudis, recerques i anàlisis sobre la importància del risc dins del joc dels infants, i conclouen que sense risc no hi ha joc.</p> <p>El seu projecte de joc en les escoles es va establir al 1993 com a resposta a les peticions que rebien d'escoles de primària que veien la necessitat de millorar els seus patis. És una oportunitat per canviar les actituds i valors de les escoles, un intent d'augmentar la capacitat de les escoles per dirigir-se a l'infant. El projecte està destinat a ajudar a les escolar a convertir el temps de pati en temps de joc.</p>
Contacte	info@playlink.org

FREE PLAY	
Persones institucions implicades	o Free Play: www.freeplaynetwork.org.uk
Idees força	<p>Donar oportunitats de joc als infants. Assessorar les transformacions dels espais per promocionar una cultura del joc lliure.</p> <p>És una organització que promou la necessitat de millora de les oportunitats de joc dels infants, incitant a la discussió, l'intercanvi d'impressions i l'orientació sobre les millores pràctiques en el desenvolupament d'oportunitat de joc pels infants</p> <p>És una xarxa de persones i organitzacions compromesa amb la promoció d'oportunitats de joc pels infants. Proporcionen ajuda a diferents institucions o entitats (formals i no formals) pel desenvolupament d'espais que fomentin una cultura de joc lliure. Per tenir èxit en el disseny dels espais de joc és important fer un disseny a mida de les necessitats, la utilització d'elements naturals, proporcionar una àmplia gama d'elements que atorguin diferents oportunitats de joc, l'accessibilitat, la convivència amb d'altres infants de diferents edats, poder experimentar el risc, etc.</p>
Contacte	http://www.freeplaynetwork.org.uk/

APRENTATGE A TRAVÉS DEL PAISATGE	
Persones institucions implicades	o Learning through landscape: www.ltl.org.uk Supergrounds: www.supergrounds.com
Idees força	<p>Sensibles a la recerca i la transformació dels patis escolars. Participen en molts programes d'ajuda a l'escola per millorar-ne les instal·lacions, els procediments i la gestió de l'espai exterior, amb l'educació sempre com argumentació. Fer que els infants i joves tinguin veu i siguin agents actius del canvi dels espais. Participació de tota la comunitat escolar en aquest procés de canvi.</p> <p>Learning through Landscape és un projecte educatiu que neix al 1990, i del qual participen moltes escoles del Regne Unit i Austràlia. La seva filosofia és crear espais a l'aire lliure (amb gran presència de la natura) per a jugar i aprendre.</p> <p>L'escola juga un paper fonamental en el desenvolupament integral dels infants. Aprendre a través del paisatge dona suport a les escoles per aprofitar un espai únic, sempre segur i amb diferents possibilitats per la comprensió, la consecució d'objectius, l'exercici físic i el joc.</p> <p>Estan implicats en un programa comunitari de The Royal Bank of Scotland Group (RBSSupergrounds). Reconeixen la importància de l'aprenentatge a través del joc, ja sigui en el pati de l'escola o a casa. Aquest programa intenta proporcionar idees als pares, mestres i nens per aprofitar el seu temps i el seu espai. A més, han creat un concurs on donen ajuda, tant econòmica com d'assessorament, a les escoles per la millora dels seus espais exteriors.</p>
Contacte	www.ltl.org.uk - www.rbssupergrounds.com

INSTITUT D'INVESTIGACIONS KOMPAN	
Persones institucions implicades	o Institut Kompan www.kompan.es
Idees força	<p>Destaquen la importància del joc per a la millora de la qualitat de vida dels infants i els avantatges que comporta la realització d'exercici físic durant l'etapa preescolar.</p> <p>Empresa danesa, sòcia d'IPA WORLD, que fabrica elements de joc per espais d'esbarjo infantil, principalment de primària. Dissenyen espais de joc per l'administració pública, com parcs infantils públics, escoles i entitats lúdiques.</p> <p>Els seus productes estan creats per estimular i despertar la imaginació dels infants i els seus espais d'esbarjo estan dissenyats per millorar l'entorn dels parcs infantils, fomentant la capacitat de joc dels infants. Parlen sobre el dret del nen a jugar i tots els beneficis que aporta el joc en el desenvolupament dels infants; a més, fan estudis sobre com millora la qualitat de vida dels infants sortir a jugar a espais d'esbarjo.</p>
Contacte	kompan.spain@kompan.com

IPA WORLD	
Persones institucions implicades	o Formada per professionals de tot el món vinculats al món del joc des de la vessant de la pedagogia, l'arquitectura, el disseny, la intervenció... 50 branques a diferents països del món Estatus consultiu a la UNESCO i UNICEF.
Idees força	<p>El benestar del nen és una preocupació a tot el món. Per això la creació d'entorns físics i socials que fomentin la seguretat i el desenvolupament saludable dels nens i joves és una exigència tant local com mundial.</p> <p>IPA World promou la importància del joc en el desenvolupament del nen, i constitueix un vehicle per l'intercanvi interdisciplinari i l'acció. Porta una perspectiva del nen a l'elaboració de polítiques a tot el món.</p> <p>Organització no governamental fundada a l'any 1961 que treballa per protegir, preservar i promoure el dret del nen a jugar com un dret humà fonamental.</p>
Contacte	www.ipaworld.org



SONIC ARCHITECTURE	
Persones institucions implicades	o Bill y Mary Buvhen
Idees força	<p>Potenciar les capacitats sensorials dels infants mitjançant els efectes de so. Crear espais innovadors tant en disseny com en material.</p> <p>L'empresa està especialitzada en instal·lacions interactives per museus de nens, escoles, o qualsevol zona pública dels EUA.</p> <p>Tenen una ampla experiència en el disseny de zones d'esbarjo, a gran escala alguna de les seves obres són: parc de sons, parcs de ciències pels infants, escultures eòliques i de so, etc.</p> <p>La seva especialitat és dissenyar i incloure estructures sonores en els espais infantils. Aquestes estructures a més d'oferir un altre tipus de descoberta sensorial, s'integren de forma espectacular en l'espai d'esbarjo de l'escola.</p> <p>Les seves activitats es centren en l'estudi dels fenòmens ambientals mitjançant les seves aplicacions a la ciència, l'arquitectura, l'ecologia i la diversitat cultural.</p> <p>Són l'empresa que van realitzar el projecte de transformació del pati de l'escola PS244 Sound Carnival de Brooklyn (Nova York) i de l'escola PS 23 Sound Playground del barri del Bronx de Nova York:</p>
Contacte	http:// www.sonicarchitecture.com



9.5. Algunes persones referents

Així mateix, en el que fa a entrevistes i propostes interessants i especialment rellevants en aquest punt, volem destacar:

HATTIE COPPARD	
Dades generals	Artista que treballa amb espais de jos, espais educatius i processos de creació de materials innovadors pels espais d'esbarjo dels infants. A més, és la directora del Snug and outdoor, un projecte de joc molt innovador per dotar els patis escolars de material de fàcil accés muntatge i amb l'al·licient que es pot muntar fàcilment i de diferents formes.
País	Regne Unit
Institució o projecte relacionat	És una de les autores del material Snug and Outdoor i va fer el disseny de la transformació del pati de la Daubeney School
Funcions/perfil d'interès	Dissenyadora d'espais amb sensibilitat envers les necessitats dels infants.
Idees força	Disseny d'espais de joc creatius i innovadors.
Contacte	www.snugandoutdoor.co.uk/schools.html hattie@snugandoutdoor.co.uk

VIKTOR PAVIA	
Dades generals	Ha realitzat alguns estudis sobre els patis. Alguns dels documents que ha escrit és <i>Espacios de descanso y esparcimiento cotidiano. Ensayo sobre la noción de carácter a partir del estudio de un escenario emblemático: el patio escolar de juego</i> . La clau del seu discurs és l'assaig de noves formes d'observació dels jocs infantils en els patis escolars, mitjançant un canvi d'actitud en els docents que impliqui la incorporació comprensiva del subjecte que juga i les seves pràctiques socials particulars.
País	Argentina
Institució o projecte relacionat	Autor del llibre: <i>El patio escolar: el juego en libertad controlada</i>
Funcions/perfil d'interès	És professor d'educació física, llicenciat en activitat física i esport i mestre en Teories i polítiques de la recreació. Ha impartit cursos i conferències sobre Investigació amb un enfocament etnogràfic i Joc i recreació. Concep del joc com un fet imprescindible, des dels seus aspectes culturals, sociològics, relacionals i educatius.
Idees força	L'escola necessita un nou plantejament dels seus espais, com a espais educatius integrals (una bona escola no només està formada per un aula decent, si no també per un pati en condicions). No només és important les mides del pati, si no la qualitat quant a joc de l'espai. La seva indagació del pati fa un recorregut per l'àmbit arquitectònic i pedagògic, recreatiu i educatiu, motriu i social, objectiu i subjectiu, abordant teories o polítiques de la recreació (un camp encara per construir). Afirma que hi ha aportacions sobre el pati escolar des d'una visió sociològica, antropològica, psicològica i arquitectura. Mentre que l'aportació pedagògica escasseja bastant.
Contacte	vapavia@uncoma.edu.ar

HELLE NEBELONG	
Dades generals	És una arquitecta paisatgista que des de 1994 treballa desenvolupant projectes i la planificació i el disseny de diferents espais d'esbarjo per infants de la Ciutat de Copenhaguen. Considera els espais d'esbarjo dels infants com un marc molt important per les seves experiències. Els parcs infantils o els patis escolars són els escenaris on els infants assagen diferents funcions i troben la seva identitat mitjançant la trobada amb els seus iguals. Participa activament en la creació de polítiques educatives i econòmiques que donin sortida a la transformació dels espais infantils de Copenhaguen.
País	Copenhaguen (Dinamarca)
Institució o projecte relacionat	Ha participat en la transformació de 4 zones públiques de joc, centrant-se sobretot en els espais per als infants: <ul style="list-style-type: none"> - Murer garden - The nature playground - El jardín de los sentidos - El jardín milenio de los niños
Idees força	Els espais per infants de Copenhaguen tenen una política basada en les necessitats de l'infant. Res no està fet perquè sí. El pati escolar té una influència molt important en l'aprofitament del temps de joc dels infants. El joc amb iguals influeix directament en el desenvolupament d'una identitat pròpia. Els espais es desgasten i poden tenir una vida d'entre 5 i 10 anys. Això els serveix per veure com a funcionat el material i, si és necessari, fer una nova proposta.
Contacte	http://www.sansehaver.dk/

PERE LAVEGA	
Dades generals	Professor d'INEFC de la Universitat de Lleida. Se centra molt en la Teoria del joc, parlant sobre la implicació de la psicomotricitat i de les activitats motrius en diferents ítems importants a l'escola, com el gènere, els jocs tradicionals o els conflictes que es generen.
País	Espanya
Institució o projecte relacionat	Universitat de Lleida
Funcions/perfil d'interès	És Doctor en Filosofia i Ciències de l'Educació, Llicenciat en Educació Física, Professor en l'INEFC de la Universitat de Lleida des de 1988 de 'Teoria i pràctica del joc' i de 'Jocs i esports tradicionals'. Actualment és el director d'aquest centre.
Idees força	El pati de l'escola és com un laboratori on es generen aprenentatges, relacions motrius i conseqüències pedagògiques que han de ser investigades.
Contacte	plavega@inefc.es

FEILDING - NAIR	
Dades generals	Empresa de disseny arquitectònic liderada per Prakash Nair (arquitecte), Randall Fielding (arquitecte) que va més enllà de la construcció d'escoles. Parlen d'ajudar a implementar estratègies de gestió del canvi com a part del programa de reforma global de l'escola.
País	EUA
Institució o projecte relacionat	Han portat a terme diversos projectes de transformació a diferents parts del món : Duke School (North Caroline, EUA), Scotch Oakburn College, Middle School Launceston, Tasmania) LAS Almaty Project, George Town Primary School (Illes Cayman), Cristo Rey Jesuit High School and Urban Ventures Community Athletic Center (Minneapolis, Minnesota, EUA)
Idees força	"Si nos limitamos a reparar las estructuras rotas, haremos caso omiso de los problemas reales de la educación de América, al dar nueva vida a un modelo de enseñanza y aprendizaje que ha quedado obsoleto desde el final de la era industrial."
Contacte	http://www.fieldingnair.com/

MONTSERRAT ANTÓN	
Dades generals	<p>Doctora en Pedagogia per la Universitat Autònoma de Barcelona, professora titular de la Facultat de Ciències de l'Educació de la mateixa universitat i actualment, directora de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la UAB.</p> <p>El seu focus professional sempre ha estat al voltant de l'escola. Inicia l'escolaritat del centre públic L'Escoleta de Bellaterra com a directora. És especialista en Educació Infantil i psicomotricista de l'etapa 3-6 anys, i autora de diverses publicacions entorn el joc. Mestre de mestres i gran coneixedora de les necessitats lúdiques dels infants.</p>
País	Espanya
Contacte	montserrat.anton@uab.cat

AZUCENA LINARES	
Dades generals	Especialista en educació infantil i molt interessada en les metodologies educatives a Noruega, on va viatjar per conèixer aquesta realitat i de la que ha escrit diferents cròniques.
País	Espanya
Institució o projecte relacionat	Fundació Rosa Sensat.
Funcions/perfil d'interès	Coordina diversos programes educatius per a la primera infància.
Idees força	Des de petits, s'ha de proporcionar als infants materials, elements i espais que l'ajudin a créixer en un entorn potencialment ric en estímuls.
Contacte	http://www.xtec.net/~ccols%20edinfantil/noruega2006/index.htm

PETER BLATCHFORD	
Dades generals	És el director del projecte Breaktime, que investiga des de fa anys sobre els temps d'esbarjo a l'escola. Lluiten activament perquè aquest no disminueixi i que sigui de qualitat en tots els seus aspectes.
País	Regne Unit
Institució o projecte relacionat	Breaktime project Ha escrit articles sobre la importància del temps d'esbarjo a l'escola (<i>Time for a break</i>)
Funcions/perfil d'interès	Professor de psicologia i educació a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Londres, ha col·laborat en diferents estudis i ha escrit articles sobre el temps d'esbarjo a l'escola elemental i primària.
Idees força	Proporcionar informació sobre el temps d'esbarjo i els canvis que s'han donat en els últims anys, proporcionar una base pel debat sobre el paper i la funció del temps d'esbarjo a l'escola; donar informació del valor d'aquest temps i la seva política a les escoles, sobretot centrades en el joc dels infants, els serveis per ells i els propis infants. Per últim aquesta investigació vol contribuir a la comprensió dels canvis que s'han produït en el temps d'esbarjo, així com les experiències que s'han donat fora de l'escola i l'amplitud de visió en les necessitats dels infants.
Contacte	http://www.breaktime.org.uk

DARIO MANUETTI	
Dades generals	És pedagog, sociòleg i president del projecte La città possibile, que es porta a terme a Torino (Itàlia), i que pretén transformar la ciutat perquè sigui un espai que es comuniqui més amb joves i infants. L'objectiu fonamental és que infància, joventut i ciutat mantinguin una relació agradable.
País	Itàlia
Institució o projecte relacionat	Ajuntament de Torino i Como. Projecte La città possibile
Funcions/perfil d'interès	Per ell, l'espai públic de les ciutats no està ben pensat. Els infants i joves també han de tenir el seus espais: creu que aquest espai s'ha de planificar en funció de les necessitats d'ells, escoltar-los, veure què els agrada fer i com, quins espais utilitzen i per a què, què els interessa de cada espai.
Idees força	Millorar la relació entre infància i ciutat, fomentar els aspectes de relació i comunicació a la ciutat (triangle de la comunicació: escolta activa, consciència de les emocions i gestió creativa dels conflictes).
Contacte	http://www.cittapossibile.org/

9.6. Visita al Regne Unit

D'entre les diferents experiències a les que hem tingut accés, destaquem com a molt reveladores les conegudes al Regne Unit, ja que en el seu conjunt ofereixen oportunitats des de la perspectiva dels tres focus assenyalats. Per conèixer-les de primera mà vam poder participar en el Seminari *Everything to play for*, organitzat per la institució London Play el 23 de juny del passat 2008.

El principal element a destacar és la similitud entre l'inici del seu procés, que va començar als anys 90, que ara podem identificar en el nostre territori.

Tot seguit se sintetitzen alguns dels elements rellevants:

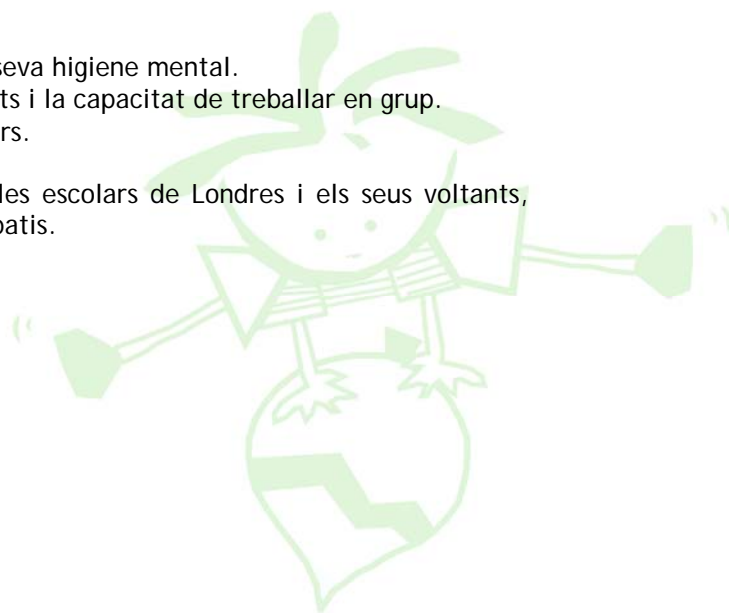
- Percepció d'un conflicte latent als patis escolars de primària, sorgit arran de l'alarma social apareguda entorn del *bullying* escolar a les escoles de secundària. En aquesta reflexió s'identifiquen les activitats habituals en els patis en el moment d'esbarjo com a:
 - poc creatives
 - molt estereotipades
 - segregadores (sexe, edat i cultura)
- Percepció de necessitat de canvis en les estones d'esbarjo.
- Revisió del significat i de la utilitat del temps d'esbarjo, passant d'una visió del pati com a espai de trencament de l'activitat acadèmica, i el pati com escenari d'intervenció educativa.
- Diàleg obert sobre quines són les línies més eficaces d'intervenció: espai dirigit o espai suggerit, quin és el paper de l'adult, etc.
- Sovint els possibles canvis són enfocats com a canvis morfològics, com a manera de propiciar canvis més profunds: el concepte i les actituds.
- Aposta de l'Administració amb l'aportació de recursos econòmics, provinents de l'organització de la Loteria Nacional (The National Lottery) per la millora i transformació dels patis i la sensibilització de la Comunitat escolar.

En aquests moments el tema continua obert i amb diferents realitats al llarg del territori; en tot cas hi ha un important avenç al respecte i és gràcies a la sensibilitat que en aquests moments mostra l'Administració Pública i les organitzacions socials entorn del tema.

Segons Jackie Harrop, membre del Government Office for London i participant del Seminari *Everything to play for*, la feina que en aquests moments es projecta per part de l'Administració Local persegueix les següents fites:

- Reduir l'estrès dels infants.
- Millorar la concentració dels nens i nenes i la seva higiene mental.
- Augmentar les competències socials dels infants i la capacitat de treballar en grup.
- Reduir l'assetjament escolar a etapes posteriors.

Al seminari varen participar mestres i responsables escolars de Londres i els seus voltants, que estan impulsant experiències d'innovació als patis.



9.7. Les constants

En les diferents experiències a què hem tingut accés hem detectat alguns aspectes i condicions constants a tots els projectes d'èxit:

El pati és viscut com un escenari educatiu

Aquesta percepció atribuïda principalment a l'equip de mestres és un dels elements clau que configuren i determinen molts dels aspectes que caracteritzen el pati:

- **Morfologia:** petits canvis tenen importants repercussions en l'activitat del pati. *Resituació* de les pistes esportives ("Recuperem els jardins escolars" de l'IMEB)
- **Usos del pati:** No només com a espai per esbargir-se si no com a espai exterior d'aprenentatge i escenari de la vida quotidiana (CEIP El Martinet de Ripollet)
- **Com entorn d'aprenentatge:** per treballar competències com l'autonomia, convivència, respecte... Pati com a espai on realitzar una intervenció educativa (Escola Daubeney, The Cherry Tress School)

Participació de la comunitat educativa

Els patis acostumen a ser espais de comunitat per excel·lència, perquè són més amplis i comuns a totes les edats; és l'espai que reuneix a tota la comunitat educativa (famílies, alumnes, mestres, auxiliars i monitors...). Aquesta relació es tradueix en implicació. Moltes de les experiències del Regne Unit treballen sota aquesta concepció destinant un dia específic a la sensibilització de la comunitat educativa respecte la importància i el valor del joc.

- Dia del joc de London Play
- The Cherry Tress School

Actitud positiva davant el joc

La funció del joc no recau només en el reforç dels processos d'ensenyament i aprenentatge, si no que és viscut com un especial aliat en la capacitat dels infants respecte competències bàsiques, com són:

- El desenvolupament personal
- La convivència amb els altres

Aconseguir que l'escola faci aquest canvi actitudinal s'identifica com el gran repte i com la condició fonamental per a la transformació.



9.8. Conclusions sobre la cerca d'experiències significatives

Un cop conegudes les diferents experiències i molt especialment les del Regne Unit, arribem a les següents conclusions.

- Els patis escolars són un dels principals escenaris d'experiència pel que fa a aspectes tan importants de l'aprenentatge com la convivència o la resolució positiva de conflictes. Des d'aquest punt de vista, cal considerar-lo un escenari educatiu de primer ordre, perquè és l'escenari natural per desenvolupar algunes de les competències bàsiques que orienten el treball de l'escola i marquen les fites amb què aquesta està compromesa (autonomia i iniciativa personal, competència social i ciutadania).
- La correcta proposta morfològica és necessària, però no suficient ni definitiva del tipus de joc que es desenvolupa en el pati. En tot cas cal considerar alguns elements afavoridors del joc i l'activitat lúdica:
 - Mida dels patis (ràtio de m² per nombre d'infants)
 - Segregació de les pistes esportives (col·locades de manera que deixin espai a altres jocs)
 - Varietat de superfícies quant a tipus de terra i nivells
 - Varietat de zones: àrees quietes i àrees mogudes.
 - La presència del verd i d'entorn naturals.
 - Elements claus per al joc (des de l'espai per fer de "casa" fins al de jugar a amagar-se, o a bales...): és a dir, elements versàtils estimuladors i aglutinadors de joc.
- A més d'una correcta morfologia es busca imprimir al pati d'intencionalitat educativa, implicant tota la comunitat escolar.
- Aquesta necessitat de provocar canvis significatius en la vivència dels patis entre la comunitat educativa, es vehicula a través de la proposta de modificació i transformació morfològica dels patis, que esdevé un potent motor de canvi i participació. Aquest procés participatiu té sempre com a objectiu el canvi de rols i actituds dels diferents agents que intervenen respecte la seva concepció de pati.



10. CONCLUSIONES DE LA 1A FASE DE L'ESTUDI I PISTES PER A LA SEVA CONTINUACIÓ

Al llarg de les darreres dècades el nostre país ha patit un seguit de canvis de caire sociodemogràfic, sociocultural, educatiu: envelliment de la població, vells i nous fluxs migratoris, allargament de l'escolarització, penetració de noves tecnologies de la informació i comunicació que es reflecteixen en dinàmiques globals i locals. Tots aquests canvis han contribuït a la transformació dels rols, de les llars, de les formes de relació, a les conceptualitzacions de la infantesa i de les estratègies i mecanismes emprats en els processos d'ensenyament i aprenentatge. Un dels llocs sobre el que recau la responsabilitat en el nostre context cultural és l'escola. Entenem, doncs, que es converteix en un espai i temps molt important en la formació dels nostres infants dins l'àmbit de l'educació formal. És per aquests motius que hem establert com a centre de la nostra anàlisi allò que succeeixen en el pati escolar, quines característiques tenen els espais, quines conceptualitzacions es vehiculen al seu voltant, quines percepcions i quins discursos es construeixen per part dels agents que hi desenvolupen la seva activitat: professorat i alumnat.

Presentem a continuació les conclusions abstrertes de l'anàlisi i reflexió entorn l'observació feta als patis i la cerca internacional.



1. NO EN TENIM CAP DUBTE, EL PATI ÉS, EN SI MATEIX, UN ESPAI EDUCATIU

▪ Aquest ha estat el nostre punt de partida

Les dues primeres idees fonamentals que sustenten aquesta reflexió són, d'una banda, que el joc és fonamental per al creixement i desenvolupament de les persones, i una potent eina educativa; i per altra banda, que els patis són uns espais privilegiats per al desenvolupament dels jocs dels infants, perquè són dels pocs espais, sinó els únics, pensats exclusivament per al joc i esbarjo dels infants.

Al llarg d'aquest estudi hem vist confirmats els nostres dos punts de partida:

- El pati és un espai ideal per a l'estimulació de la capacitat de jugar i per al desenvolupament dels jocs dels infants.
- Una part important de l'educació dels infants transcorre en el pati. Concretament, la càrrega d'hores lectives que tenen lloc en el pati (30 minuts diaris), suposa 525 hores durant tota l'educació primària (sense comptar les hores del migdia), més que les hores dedicades a la llengua i literatura catalanes (420h) o llengua estrangera (420h), i gual que les dedicades a l'Educació Artística (525h). [Decret 142/2007, de 26 de juny. Annex 3]

▪ Ho confirma la nostra rica història educativa

L'experiència de l'ús educatiu dels patis de les escoles dins la nostra tradició pedagògica i escolar com ara l'Escola del Bosc, l'Escola del Mar o l'Escola del Parc o les reflexions i pràctiques de brillants pedagogs i arquitectes com ara Rosa Sensat, Artur Martorell o Pau Vila, continuen essent vigents i aportant valors de referència: aprenentatge de l'entorn, comunitat amb la natura, joc.

▪ Ho confirmen les experiències actuals analitzades

Troblem, actualment, dins i fora del nostre país, experiències riques que estan sabent aprofitar el potencial educatiu del pati (entès com a espai i activitat) i l'han desenvolupat amb èxit, obtenint molt bons resultats dins els processos educatius dels infants.

- Escoles que consideren el pati com l'espai exterior d'aprenentatge i on la ratlla imaginària entre l'aula i el pati es difumina
- Escoles on han fet del pati l'espai de la vida de la comunitat escolar
- Escoles que han sabut transformar els seus patis en veritables estímuls de la capacitat de jugar dels infants i això ha provocat millores rellevants en aspectes com la creativitat, la capacitat de resoldre conflictes, la convivència, etc.
- Projectes desenvolupats amb èxit entorn de la manca de visibilitat de les noies en el pati, o l'enriquiment dels recursos lúdics dels infants i per tant de la seva autonomia i autoestima.

- Els aspectes educatius més rellevants del pati es confirmen

- **JOC:** espais per al desenvolupament de la capacitat de jugar i, per extensió, els seus beneficis educatius; aspectes com la construcció de l'autoestima, aprendre a afrontar reptes, desenvolupar defenses contra la frustració, aprendre a conviure i a ser respectuosos, apreciar la diversitat de gènere, de cultura...
- **APRENTATGES:** espais exteriors plens de recursos per a l'aprenentatge, relacionats o relacionables amb les diferents àrees curriculars. La diferència AULA - PATI es dilueix.
- **COMUNITAT EDUCATIVA:** espais per a la festa, la celebració, la convivència. És un dels escenaris més visibles de l'escola, que a més informa i transparenta bona part de les intencions educatives i metodologies del centre.

- Altres societats ens porten la davantera

Altres societats com per exemple l'anglesa (però no només) ens porten la davantera en identificar el pati com a espai educatiu de primer ordre i en debatre i potenciar experiències de transformació i millora dels patis dins el procés educatiu.

En aquest procés de reflexió i experiència, provocat en gran mesura per la inquietud de les escoles i el moviment associatiu a favor del joc en la infància (de gran pes en aquell país), hi ha també un compromís important de les administracions locals i governamental.

Per poder aprofitar el PATI com a espai educatiu ens cal:

1. Incloure-ho dins l'agenda educativa
2. Cercar estratègies i metodologies de transformació dels patis
3. Establir criteris per a la seva construcció i disseny
4. Compromís clar i coordinat de les institucions públiques, la comunitat educativa i de la societat civil



2. COM HEM TROBAT ELS PATIS EN LA NOSTRA OBSERVACIÓ?

Analitzats 30 patis dins l'àrea metropolitana de Barcelona el resultat és decebedor. Els nostres patis estan lluny de ser percebuts com a espais educatius per la comunitat educativa.

La necessitat d'innovació i transformació el pati en un espai amb valor educatiu s'està fent palesa a tota Espanya. Tot i que els precedents d'estudis escassegen, s'estan realitzant projectes, centrats sobretot en l'educació ambiental, l'educació física i les relacions de gènere i interculturals, a tot el territori espanyol.

Tanmateix, aquest és el primer estudi que té com a objectiu analitzar fins a quin punt el disseny i usos del pati responen a la seva funció com a espai de recreació, joc i esbarjo, i com a recurs educatiu per al desenvolupament de les competències bàsiques de l'aprenentatge. Aquesta manca de dades i observacions al respecte és en si mateixa rellevant.

Dels 30 patis observats, els resultats obtinguts un cop analitzades les variables físiques (morfològiques) i educatives, han estat:

- només 2 han obtingut qualificacions positives tant en l'aspecte físic com educatiu
- 5 patis obtenen qualificacions negatives pel que fa tant als aspectes físics com educatius
- 13 patis obtenen qualificació negativa en un dels dos aspectes.
- 12 patis no obtenen cap qualificació negativa, però tampoc sobresurten amb qualificacions positives.

Espais físics pobres i poca intervenció educativa

Els patis de joc són pobres en espais, dissenys i equipaments; sovint poc confortables i estimuladors i molt allunyats de la natura (sobre tot pel que fa a les grans ciutats), a més de poc o mal mantinguts. El seu aprofitament com a espais d'educació i creixement de la sociabilitat, convivència, curiositat, i descoberta i creativitat és insignificant comparant amb el seu potencial.



ESPAI FISIC

- **GRANDARIA:** acceptable perquè es juga en torns i perquè, en la majoria dels casos, la pista poliesportiva es suma a l'espai de pati.
- **SUPERFÍCIES:**
 - només 8 centres disposen de 3 o més superfícies diferents de joc.
 - En 9 centres només trobem ciment.
- **ELEMENTS DE JOC I INFRAESTRUCTURES:**
 - 10 centres no disposen d'elements lúdics de joc.
 - La majoria dels patis es limiten a oferir cistelles de bàsquet i porteries de futbol.
 - Sempre que trobem elements de joc ho fem en centres on hi ha diversitat de superfícies i d'espais en el pati.
 - En 8 dels centres l'únic element de joc són jocs pintats a terra, la majoria de vegades en estat deficitari.
 - Només una mica més de la meitat dels centres disposen d'arbres aptes per al joc.
 - Els elements naturals encara que no sempre afavoreixin el joc, dignifiquen l'espai.
 - Pràcticament cap pati compta amb espais tranquils de descans i conversa.

ESPAI EDUCATIU

- En la majoria dels casos, la pista poliesportiva és l'espai central i influeix clarament en les activitats que es realitzen.
- Promoció (*in*)-conscient del futbol a través de l'entronització de la pista de futbol i l'ofertament de pilotes com a element principal de joc.
 - 2 centres no ofereixen cap element de joc.
 - 2 centres deixen portar jocs de casa.
 - Només 8 centres fan algun tipus d'intervenció lligada al joc. En la majoria dels casos la intervenció consisteix en prohibir o limitar les pilotes.
 - Apareix el mite que en el pati és millor no intervenir per afavorir l'espontaneïtat i autonomia dels infants.
 - Però la realitat ens diu que, quan es duen a terme intervencions, les activitats es diversifiquen, enriquint el repertori lúdic i per tant la creativitat.

Els nostres patis tant des del punt de vista morfològic com d'intervenció educativa no estan pensats ni incorporats com a recurs pedagògic de l'escola.

1. **EL JOC:** ni tant sols en el pati forma part dels recursos que l'escola es planteja per dur a terme la seva tasca educativa.
2. **L'ENTORN INFLUEIX:** els espais, la seva conformació morfològica i la particular disposició dels objectes influeixen directament en la pobresa o riquesa dels recursos lúdics dels infants, les relacions que estableixen, la seva curiositat, la capacitat creativa i l'autonomia.
3. **LA INTENCIONALITAT EDUCATIVA:** és fonamental per donar solidesa i obtenir resultats. Sense intencionalitat la força educativa desapareix o, com a mínim, es dilueix.

3. COM ÉS EL JOC AL PATI EN L'HORARI LECTIU?

El joc al pati s'organitza sobretot per criteris pràctics i organitzatius de l'escola. En poc casos es fa menció d'aspectes pedagògics que tinguin per objectiu millorar la capacitat de jugar o enriquir el joc dels infants.

És cert, tanmateix, que quan les condicions físiques del pati, (sobretot pel que fa a la grandària, no son adequades), les possibilitats educatives es limiten; però tot i així, les solucions que es troben són molt diferents depenent de la presa de decisions amb motivacions predominantment pràctiques o educatives.

Aquesta manca d'intencionalitat educativa a l'hora d'organitzar el pati té com a resultat:

- **Separació per edats** a través dels horaris o dels espais del pati (amb la qual cosa que es guanya en ràtio espai/infant, però és perd en riquesa lúdica)
- A pesar que sovint en el pati coincideixen dos cursos, **poques vegades els infants es barregen** de manera espontània.
- **Els elements fixos que es situen en el pati**, ja siguin elements de joc, arquitectònics o naturals, **produeixen un atracció** que provoca l'**agrupació dels infants** en el seu entorn immediat, independentment de l'ús que se'n faci.
- Per altra banda, la tendència és la **d'expandir-se i ocupar tots els elements presents**.
- La **separació de sexes al pati és evident i superior a les diferències socials, ètniques i culturals**. Dues tercers parts dels infants es troben al pati en grups monogenèrics.
- **Més del 50% de les activitats realitzades les podem qualificar com a mogudes**
 - En el cas dels nois augmenta fins el 60%
 - En el cas de les noies el 40% combinen activitats mogudes i quietes
 - Les noies doblen als nois en activitats quietes
- **La pista esportiva esdevé l'espai central de l'esbarjo (33%)**, seguit per algun "racó" (normalment marginal) (29%) i tot el pati (27%). Aquests percentatges varien segons el gènere:

ESPAI OCUPAT	NOIS	NOIES
Pista poliesportiva	3	1
Un racó*	1	3
Tot el pati	2	2

*El racó, en aquest cas, assenyalava la suma dels espais marginals més d'altres de secundaris com el banc, la font o a prop de la porta.

- **Manca de visibilitat de les activitats diferents al futbol**, que es realitza majoritàriament a la pista. En conseqüència, **les activitats de les noies es fan invisibles**, i queden excloses als marges.
- **Manca de visibilitat de les noies es fa encara més extrema en noies d'origen estranger** que queden alhora segregades de la resta de companyes; mentre que els nois d'origen estranger s'incorporen fàcilment a les activitats dels nois a través del futbol.

- Les activitats per excel·lència dels nois són els jocs reglats (sobretot el futbol). Les activitats de les noies són molt més variades i diversificades, així com les del grups mixts.
- Quan la pilota desapareix, el joc al pati canvia, les activitats es diversifiquen, igual que el tipus de relacions i agrupacions que s'estableixen, que esdevenen molt més riques.

És lamentable observar la manca de plantejaments *coeducatius* reals i la manca d'objectius educatius per a la igualació en les relacions de gènere tant en l'organització dels espais dels patis com en la regulació de les activitats que s'hi fan. Entenem que no es garanteix la presència i reconeixement de sabers i de pràctiques de les nenes en els currículums explícits i ocults en els patis dels centres educatius, ans al contrari, ja que aquesta manca de visibilitat no obté resposta ni genera cap intervenció dels adults.

Són els aspectes pràctics i no els educatius els que orienten el disseny i usos dels patis.

1. El pati constitueix per a molts infants el temps diari de joc compartit més intens, on conviuen mainada de diferents edats, amb diferents interessos, provocant moments de convivència d'alta intensitat. El pati escolar és sens dubte el gran espai de foment de les relacions entre l'alumnat i dels models d'aquestes relacions.
2. Les possibilitats educatives que es perden davant la manca d'intencionalitat educativa en el temps de pati són evidents.
3. Cal una seriosa reflexió sobre la situació observada per determinar: perquè, com i quan intervenir.



4. QUÈ OPINEN ELS NENS I NENES DELS SEUS PATIS?

La primera constatació és que hi ha una gran adaptació dels infants a les possibilitats dels seus patis. Fins i tot, podem dir, satisfacció. Els infants aprofiten el que tenen i miren de treure-li el màxim de profit. Son pràctics. Sens dubte la creença arrelada en la etapa infantil que les coses són com són, estables, segures, sòlides i que per tant no canvien, influeix a l'hora d'imaginar altres possibles escenaris. També influeix, però, la manca de mecanismes metodològics quotidians de participació.

- La meitat dels nois i noies, en conjunt, els agradaria fer activitats que no fan. Aquestes activitats estan directament relacionades amb elements de joc dels que no disposen o amb les prohibicions implícites o explícites. A 1/3, sense diferència per sexes, ja els agrada el que fan.
- El que més els agrada del pati es relaciona directament amb com han ocupat els espais del pati, manifestant així les mateixes diferències de gènere.
 - Nois: pista poliesportiva en primer lloc
 - Noies: pati en general
- La meitat dels nois i noies proposen canvis i una quarta part ja els agraden els seus patis.
- Les noies sembla que apliquin una percepció més clara de les viabilitats i demanen la incorporació d'elements de joc. En canvi, els nois demanen la incorporació d'infraestructures com piscina, pista de gel, clarament molt més inviables.
- El 85% de l'alumnat creu que es poden aprendre coses jugant.
- Un 72% de l'alumnat percep el rol del professorat al pati com el de: vigilar, mirar i observar.
- Al 50% els agradaria compartir més joc amb el professorat en concret i amb els adults en general.
- Hem trobat una gran *(in)-consciència* sobre les possibilitat de canvi, només el 24% pensa que se'n poden fer.
- Les vies de participació de l'alumnat no existeixen o no estan clares
- Els nens i nenes de 6 a 12 anys necessiten jugar, ens ho diuen ells i ens ho diu la psicologia evolutiva.

Si bé està clar que les insatisfaccions identificades no generen frustració entre els infants, també constatem :

1. Els infants proposen canvis tant en els aspectes morfològics dels patis com pel que fa al rol i funcions del professorat i, en conjunt, fan propostes, encara que poc creatives i innovadores.
2. Els infants reclamen la complicitat dels mestres en els seus jocs
3. El pati té una gran potència com a element de participació i coresponsabilitat alumnat - professorat, encara per explorar.
4. Per potenciar la participació cal aplicar tècniques i recursos per incentivar la creativitat, i iniciativa dels infants.

5. CURRÍCULUM OFICIAL I PATI, UNA GRAN DESCONEXIÓ

En les nostres observacions s'aprecia clarament la desconexió entre el disseny i usos del pati i el projecte curricular d'escola. Així com la conceptualització dels projectes arquitectònics d'escola intenta respondre a les necessitats d'aprenentatge i convivència dels infants, la conceptualització dels patis torna respon, en la major part dels casos, a criteris pràctics o espontanis.

El pati es concep com un espai que queda inscrit en el recinte escolar però fora de les dependències considerades educatives: les aules. Les oportunitats i influència de l'entorn, que l'escola coneix bé, s'obliden quan es tracta dels patis, i es perd de vista que la relació de l'infant i de la comunitat d'infants amb l'espai és fonamental i permanent.

- En els projectes educatius de centre només es recull informació sobre els patis pel que fa a l'aspecte físic (plànols) i a la filosofia de fons. D'aquesta manera, es relaciona principalment el pati amb: espai d'acollida de les famílies i convivència, festes, celebracions, etc.
- En altres documents com Plans Anuals o reglaments de Règim, es recull la normativa del pati, s'hi detallen els espais, la vigilància, les regles que cal seguir, prohibicions, etc., sense pràcticament referències a les oportunitats i usos educatius i curriculars, més enllà de l'educació física.
- El joc no sempre apareix de forma explícita en els documents dels projectes educatius dels centres, ni tant sols quan es refereixen al pati.
- 3 centres no han sabut respondre a com apareix el pati en el seu projecte de centre. I només 3 centres hi vinculen 4 ó 5 àrees curriculars al pati.
- La totalitat dels centres destaquen l'educació física com l'àrea directament vinculada al pati i és assenyalada com l'activitat que més limita l'ús d'altres àrees (perquè ocupa la major part d'hores).
- Altres àrees que es vinculen amb algun tipus d'activitat al pati són: ciències naturals -hort i agenda 21- (14), matemàtiques (7), plàstica (6) i música (2). Encara que en la majoria dels casos, solen ser activitats molt puntuals.
- En cap cas es transparenta una concepció del pati com a prolongació de l'aula.
- El concepte "espai exterior d'aprenentatge" vinculat al pati, proposat per algunes escoles del nostre entorn, ens dona pistes sobre les potencialitats del pati i resulta clarament innovador i inspirador.
- En experiències d'altres països (molt més freds que el nostre) trobem aules que es perllonguen en el pati a través de porxos.
- En ambdós casos, la ratlla entre l'aula i el pati es dilueix, de manera que el professorat compta amb dos grans espais educatius i els utilitza de la manera més enriquidora possible.
- També en ambdós casos, el joc és manifestament rellevant com a metodologia d'aprenentatge, però sobretot com a estimulador del desenvolupament cognitiu, afectiu i social dels infants, a més que motriu.

No podem obviar la influència de l'entorn, i el pati és un entorn ple de possibilitats educatives

1. Si l'esbarjo és considerat una activitat educativa dins l'horari lectiu dels alumnes, el pati ha de ser tractat i concebut des de la perspectiva educativa.
2. Quan l'espai interior i exterior es conceben des de la perspectiva de l'educació i l'aprenentatge, el pati es converteix en un recurs clau per al currículum
3. Mentre pati i currículum estiguin desconnectats estem malbaratant un important recurs.



6. DEIXAR FER O INTERVENIR... UN IMPORTANT DILEMA

No hi ha coherència entre els discursos del professorat quan es refereixen al joc com a eina educativa i com a eina de transmissió cultural i les seves pràctiques al pati.

Un dels discursos més repetits en les entrevistes realitzades als equips directius és la d'interpretar i entendre el joc al pati com estona de joc lliure, esbarjo i descompressió, justificant així que no hi hagi cap mena d'intervenció dels adults, ja que això significaria orientar o dirigir les activitats que els infants realitzen al pati. En diem d'això **la fal·làcia del joc lliure**, ja que el veritable joc lliure es relaciona amb flexibilitat, espontaneïtat, i reflexa l'acció educativa d'autonomia, iniciativa i creativitat.

Però la no intervenció és, ho vulguem o no, una forma d'intervenció, que deixa que les circumstàncies i casualitats governin l'espai, les activitats i les relacions, sovint lluny dels objectius educatius i voluntats exposades en els discursos i projectes escolars. Destaquem, en aquest aspecte, diverses contradiccions.

- Les estratègies d'intervenció del professorat en els patis escolars són poques i obtenen, en alguns casos, resultats no desitjats.
- S'observa una confusió entre el concepte de "joc lliure", que s'entén com a activitat en què l'adult no intervé. Això fa que, a pesar que a les escoles es parli de joc lliure, **la majoria dels centres (22 de 30) expliciten prohibicions al pati**, normalment referides a l'ús dels jocs electrònics, jocs de lluites i baralles. També apareixen prohibicions relacionades amb els perills d'accidents provocats per la estructura del pati.
- 7 centres dels 30, **malgrat verbalitzen que no hi ha prohibicions, ofereixen una llista d'activitats prohibides**. Tant sols 1 coincideix dient que no hi ha prohibicions i no n'anomena cap.
- Si en els discursos apareixen motivacions educatives a l'hora d'explicitar les prohibicions sobre si es poden portar o no jocs de casa o quins són els objectes que es poden utilitzar en el pati, **la realitat observada ens mostra incoherències** (prohibir els jocs electrònics per individuals i permetre la lectura) i motivacions pràctiques de minimització dels conflictes.
- **La principal intervenció en el joc en el pati (i la que té més èxit)**, tot i que es dona pràcticament de manera inconscient i no mencionada a les entrevistes, **és el futbol**. La pressió mediàtica, però també la presència omnipresent de la pista esportiva i l'oferta de pilotes per part de l'escola ho possibiliten (és el material més ofert per les escoles).
- En el pati governa sovint **la llei del més fort...** Els més grans i nois ocupen l'espai central, que en la gran majoria dels casos és la pista, i la resta s'ubica als marges.
- Les intervencions del professorat al pati es vinculen majoritàriament a situacions de conflicte explícit, i el conflicte és interpretat com a tal tan sols en els casos en què és més evident: baralles amb contacte físic i els accidents.
- **Altres situacions no són considerades conflicte ja que no demanen**, explícitament, **l'atenció dels adults**: és el cas de les noies que ocupen majoritària i permanentment espais secundaris: en aquest cas, no s'intervé.
- **Aquest concepte de conflicte és molt diferent al que apareix en altres països**, que consideren qualsevol segregació, intolerància, desigualtat, etc., i fins i tot l'empobriment del joc infantil, com a conflictes implícits que demanen també intervenció.

- El rol exercit pels mestres en el pati, i percebut per els alumnes, és en primer lloc, el de **vigilar**; seguit per un segon rol més passiu com és el de “asseure’s, xerrar i esmorzar”.
- De les valoracions fetes pels nois i noies es desprèn que **on hi ha més presència de professorat als patis es percep que la seva actitud és més activa**, i lleugerament més punitiva.
- És durant els dies en què s’intervé propiciant activitats (com el dia sense pilotes), quan aquestes es diversifiquen, s’enriqueixen, i sorgeix també més barreja entre sexes, etc.

Perquè existeixi realment un joc lliure enriquidor cal crear les condicions tant pel que fa a l’espai i la particular disposició dels objectes, com pel que fa a l’actitud vital dels adults propers als infants.

1. Potenciar el joc lliure significa facilitar estímuls per incentivar la creativitat, autonomia, defenses a la frustració, resolució positiva de conflictes... etc. Tot allò que facilita i necessita el joc. En definitiva, idear tècniques i recursos per desenvolupar la capacitat de jugar i no només fabricar llistes de prohibicions.

2. Desfer mites: la intencionalitat educativa no significa exclusivament la intervenció directa, ni la participació en els jocs dels infants porta a la pèrdua d’autoritat o intromissió.

3. Desfer mites: el Joc lliure no és sinònim de deixar fer ni d’inhibició de la tasca educativa. No es tracta de dirigir en tot moment les activitats dels infants al pati, sinó d’ampliar el ventall de possibilitats i anar deixant aflorar l’autonomia i iniciativa de l’alumnat en la tria i pràctica de les activitats al pati; entenent que aquest és un procés que s’aprèn i que les primeres fases signifiquen acompanyament i maximització de l’oferta.

4. A partir de l’observació del que passa en el pati i del que succeeix quan els infants s’agrupen de manera mixta, de quan s’intervé, quan es modifiquen petits recursos, etc., es poden treure les pautes per reflexionar sobre la intervenció i dotació d’aquesta amb intencionalitat educativa, incidint en les desigualtats de sexe, cultura, pobresa de repertori lúdic, esperit creatiu, etc.



7. AGRESSIVITAT VERSUS COL·LABORACIÓ EN LES OBSERVACIONS REALITZADES

Entenem per agressivitat aquelles situacions en què algun o alguns dels participants en el joc s'han mostrat físicament o verbalment enfadats, dirigint algun tipus d'acció agressiva (verbal o física) cap algun altre company o grup de companys.

Els jocs en sí mateixos comporten conflicte i sovint malentesos, discussions que acaben en un "dons ja no t'ajunto", insults o baralles físiques. Aquests conflictes i la seva manera de resoldre'ls és, sens dubte, una de les moltes oportunitats educatives que ens brinda el fet de jugar. Saber quan intervenir, quan esperar que els mateixos infants resolguin les seves desavinences, i com i quan donar els recursos perquè aprenguin a *mediar* entre ells, és un art propi del saber fer dels mestres educadors.

- Per a molts infants, l'estona de pati constitueix el temps diari de joc compartit més intens, on conviuen infants de diferents edats, amb diferents interessos, la qual cosa provoca moments de convivència d'alta intensitat.
- La major part de les activitats observades entre l'alumnat s'han desenvolupat en situacions de col·laboració, negociació i distensió.
- Només en 6 de les 68 observacions s'ha documentat un cert nivell d'agressivitat, que només en 1 cas ha estat d'agressió física (una puntada de peu).
- El pati és un clar espai de convivència i col·laboració on la major part dels conflictes es resolen de manera natural.
- A pesar d'això, el pati és percebut pel professorat com un espai de conflicte potencial, per si mateix i pel tipus d'activitats que s'hi fan.
- La raó que s'al·ludeix per separar els infants per edats és la d'evitar agressions dels més grans cap els més petits.
- Tanmateix, existeixen altres formes d'agressivitat que no són percebudes com a font de conflicte i agressivitat, com l'exercida per la llei del més fort, que comporta l'ocupació permanent dels espais centrals pels nois o cursos més grans i la manca de visibilitat permanent de les noies.
- Es vigilen les agressions, però no es registren suficientment tots els processos educatius que es donen de manera espontània: escoltar l'altre, posar-se d'acord, fixar objectius comuns, sotmetre's a regles, formació del concepte d'un mateix, l'autoestima, la imaginació i resolució de conflictes, l'aprenentatge assaig - error... i un llarg etc.
- La recerca feta al Regne Unit ens parla d'una concepció del joc al pati com una activitat clau per augmentar les competències socials dels nens i nenes, la capacitat de treball en grup, la concentració i la higiene mental, i, en conseqüència, capaç de reduir l'assetjament escolar en etapes posteriors, així com reduir l'estrès.

El pati és percebut com a font de conflictes i perills; i és vist com una amenaça més que com una oportunitat.

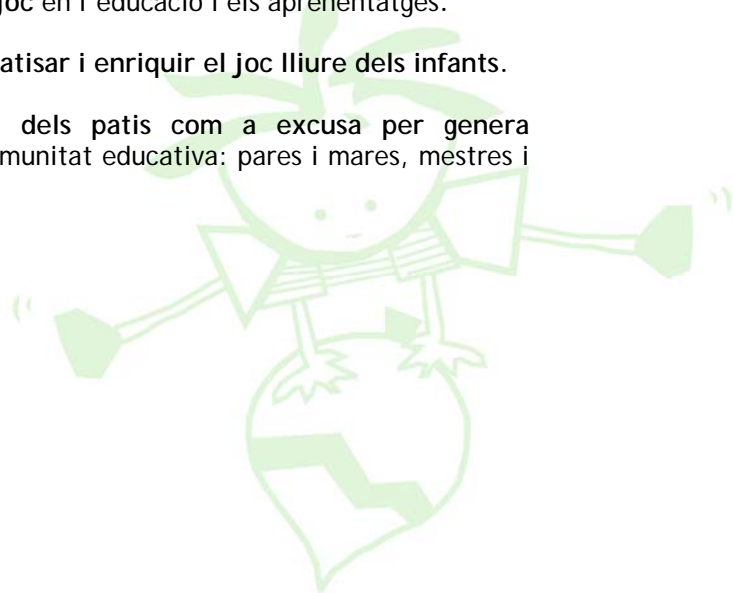
1. Reflexió de la comunitat educativa sobre els significat de conflicte i agressivitat.
2. Educar la mirada dels mestres perquè sàpiguen llegir en el joc espontani dels infants les diverses potencialitats educatives i analitzar la realitat i les possibilitats del pati.
3. Entendre les possibilitats educatives de socialització, en els processos de respecte i convivència que comporta un joc lliure ric en recursos i experiències facilitaria l'aproximació oberta i positiva al pati.
3. Fer de les amenaces oportunitats, aproximant-nos a les possibilitats del pati com un aliat de la tasca educativa.



8. ES SUFICIENT EL TRACTAMENT MORFOLÒGIC PER A IMPULSAR L'ÚS EDUCATIU DEL PATI?

Quan vam començar aquest estudi estàvem convençuts que la transformació morfològica dels patis havia de suposar de manera òbvia i immediata la transformació dels patis en veritables espais educatius. La realitat, però, ens porta a una conclusió diferent. Si bé la transformació morfològica és fa absolutament necessària, no resulta suficient per un veritable canvi en l'ús i aprofitament educatiu del pati. Cal una aproximació diferent per part de la comunitat educativa, mestres i famílies, que atorgui als patis la seva veritable potència educativa.

- Dels 9 patis amb millors condicions físiques, només 3 aconseguen una bona nota pel que fa a la intervenció educativa, i 5 suspensen en aquest aspecte.
- Sempre que trobem elements de joc ho fem en centres en que hi ha diversitat de superfícies i espais en el pati. No passa al contrari, és a dir, que hi hagi diversitat d'espais no significa que hi hagi elements de joc al pati.
- En les observacions generals dels patis hem trobat sempre concentracions d'alumnat al voltant dels elements del pati, ja siguin arquitectònics (columnes, escales, grades, fonts, bancs), com elements o infraestructures de joc (gronxadors, tobogans, jocs pintats).
- De tota la observació es desprèn que la riquesa d'activitats, definides per la seva varietat, és major en els patis on hi ha més oferta disponible d'elements siguin naturals, de joc o arquitectònics.
- Dels 10 patis que suspensen en les seves condicions físiques, en trobem 3 que obtenen una bona nota pel que fa a la intervenció educativa, la qual cosa ens fa concloure que, fins i tot en pèssimes condicions, hi ha equips que saben girar positivament aquesta situació.
- La majoria, però, 5 patis dels 10, obtenen males qualificacions tant en l'aspecte físic com educatiu, de manera que es confirma la tendència.
- Les recerques internacionals coincideixen en que la morfologia dels patis té una gran importància, però no és definitiva ni definitòria del joc que es realitzarà. Els aspectes més rellevants els situen en: mida i densitat dels patis, segregació de les pistes esportives, varietat de terres i zones i elements claus per al joc.
- Aquestes mateixes recerques coincideixen en donar la màxima importància a l'actitud dels mestres sobre el valor del joc en l'educació i els aprenentatges.
- Entenen la intervenció com a eina per matisar i enriquir el joc lliure dels infants.
- Utilitzen la transformació morfològica dels patis com a excusa per genera processos participatius de canvi en la comunitat educativa: pares i mares, mestres i educadors.



1. Necesitat de garantir un seguit d'aspectes morfològics:

- Dimensions i densitat
- Combinació de superfícies i elements arquitectònics que afavoreixin la diversitat d'oferta i que descentralitzin unes activitats i en facin visibles altres.
- Segregació de la pista esportiva
- Espais i elements de joc estimuladors de la capacitat de jugar (aspectes motrius, cognitiu, social - afectiu)

2. Necesitat de garantir una reflexió que provoqui una reformulació de la missió dels patis dins el projecte d'escola.

- Paper del joc i dels patis en el currículum
- Debat entorn del conceptes d'espais interiors i exteriors d'aprenentatge
- Debat entorn del sentit de les prohibicions al pati
- Debat entorn del paper de responsabilitat social que l'escola ha de jugar i les funcions del pati i el joc en aquesta responsabilitat.



9. LA TRANSFORMACIÓ DEL PATI DE L'ESCOLA COM A EINA DE CONSCIENCIACIÓ I PARTICIPACIÓ DE LA COMUNITAT EDUCATIVA

Tenim doncs prou elements de reflexió i debat per identificar les pistes que ens han de conduir a un veritable projecte de transformació per fer dels patis eines eficients d'intervenció educativa.

La primera idea fonamental és que queda clar que per una veritable transformació del pati cal alguna cosa més que un canvi morfològic. O dit d'una altra manera, sense la vinculació i compromís de tota la comunitat educativa, és molt difícil possibilitar la veritable transformació del pati.

Des d'aquesta perspectiva, la transformació del pati esdevé alhora un excel·lent eina de participació i mobilització de la comunitat educativa.

Així mateix, tenim experiències i bones pràctiques que ens poden resultar suggerents i reveladores:

- Les experiències observades al Regne Unit ens mostren com la transformació morfològica del pati és la clau de volta i motivació d'una veritable transformació; sempre i quan, en aquest canvi estigui implicada i compromesa tota la comunitat educativa.
- La implicació de la comunitat educativa passa per la seva participació activa en la reflexió i debat entorn de l'observació i anàlisi del propi pati, el paper del joc en l'educació primària, la definició de la missió del pati, la identificació de tècniques i recursos per incentivar la capacitat de jugar, el vincle i lligam entre joc, pati, convivència i currículum, etc.
- En definitiva, s'utilitzen la transformació morfològica dels patis com *excusa* per generar processos participatius de canvi en la comunitat educativa: alumnat, mestres i pares i mares.

Sembla, doncs, que l'actitud dels mestres i famílies vers el valor educatiu del joc per una banda, i la missió dels patis respecte l'educació i els aprenentatges per una altra, són fonamentals per aconseguir l'objectiu plantejat. Aquesta actitud caldrà incentivar-la i acompanyar-la:

- Sens dubte, una de les reflexions d'aquest debat serà la sensibilització necessària i la formació dels mestres i de tot el personal educatiu de l'escola (monitors de menjador, de paraescolars i extraescolars) en metodologies lúdiques d'educació a través del joc. Aquestes metodologies els permetran educar la mirada en l'observació del joc espontani dels infants, identificar tècniques i recursos desenvolupadors de la capacitat de jugar, així com la integració dels espais exterior com a recurs d'aprenentatge.
- Els pares i mares no poden quedar al marge d'aquest debat, ja que caldrà la seva complicitat per aconseguir una valoració positiva del pati com a espai d'oci educatiu i aprenentatge. La vivència que el temps de lleure no és un temps perdut ni *deseducador*, la distinció entre seguretat i risc zero, la visualització de les oportunitats educatives que brinda el pati, etc., són aspectes claus en què incidir.
- D'altra banda, caldrà també incentivar els processos crítics i creatius de l'alumnat, per tal que la seva participació en aquest procés de transformació sigui realment enriquidora. Imaginar nous espais, noves possibilitats de joc, l'ús no convencional dels objectes, etc., requereix un treball d'obertura creativa necessari i apassionant.

- Experiències internacionals del nostres entorn ens mostren que quan la comunitat educativa s'implica en la incorporació del pati dins els recursos educatius de l'escola, no només es beneficia el propi alumnat, sinó que fàcilment el pati s'obre perquè la comunitat veïnal en gaudeixi. No en va, el pati de l'escola és, per a molts infants, la primera experiència d'espai públic.

No és casualitat que davant la situació dels patis estudiats, tan sols 2 centres públics obrin les portes a la comunitat del barri; i un d'ells estigui descontent pels problemes que els ocasiona.

La transformació dels patis possibilita una reflexió i debat que transcendeix els propis patis i enriqueix el projecte de centre i per tant el procés educatiu de l'alumnat.

1. La transformació morfològica del pati és un aspecte necessari però no suficient.
2. En qualsevol cas, no és possible fins que l'espai exterior del pati, i per tant, el joc, no estiguin integrats en el projecte de centre com a recurs educatiu de primer ordre.
3. Per aconseguir aquesta integració, la transformació morfològica del pati esdevé una magnífica motivació que possibilita l'inici d'un procés de reflexió i debat.
4. El procés participatiu ha d'abastar tota la comunitat educativa posant-la en tensió per aprofundir en el model i conseqüències que hi ha darrere de cada decisió pel que fa al disseny, infraestructures i particular disposició dels elements.
5. Cal dotar aquest procés participatiu d'una metodologia que assegurï el resultat pretès: la transformació del pati en espai educatiu.



11. PUNT I SEGUIT: LA IMPORTÀNCIA DE LA REALITZACIÓ D'EXPERIÈNCIES CONCRETES PER A IMPULSAR EL JOC EN ELS PATIS

Estem molt satisfets del conjunt d'observacions, reflexions i treballs que al voltant del joc i el pati hem pogut fer mitjançant la realització de la primera fase de l'estudi.

La intuïció inicial de l'associació IPA, que treballant i reflexionant sobre el pati escolar i la seva funció educativa mitjançant l'aprenentatge a través del joc, s'ha vist reforçada un cop feta la observació de la mostra de patis i la cerca d'experiències significatives.

Com hem dit a les conclusions, el pati escolar és en si mateix un espai educatiu, i tan important és la seva morfologia com l'ús que se'n realitza. Tots dos necessiten doncs, una forta intencionalitat educativa. Però també hem constatat que, més enllà de la desitjable transformació i millora dels patis, el més important és que pot esdevenir una magnífica eina de motivació per fer participar tota la comunitat educativa en un procés de reflexió, debat i acció, i fins i tot es podria posar a l'agenda pública aquest important tema per promoure'n el debat.

Volem transformar i canviar els patis, la seva concepció, la seva morfologia i el seu ús. Però, sobre tot, el que desitgem és ajudar a transformar la visió del pati que té la comunitat escolar, i posar sobre la taula la seva potencialitat educativa, precisament, al bell mig de tots els membres que la componen.

I per això, res millor que concebre un procés participatiu del professorat, l'alumnat i els pares i mares, en estret contacte amb professionals, experts i agents socials de l'entorn, per reflexionar sobre el pati i el seu paper. D'aquesta manera, en ampli debat, deixant anar la imaginació i la il·lusió, participant, unint en un projecte de la comunitat les diferents visions, vessants i papers que pot jugar el pati en els diferents moments del curs escolar, es pot concebre un nou pati que doni cabuda al joc i la seva capacitat educativa, i que permeti trobar noves expressions de vida col·lectiva.

Aquest és el nostre somni i la nostra voluntat, i per això hem realitzat la primera fase de l'estudi i hem arribat fins aquí. Per això, en el seu inici, ja varem concebre la segona fase de l'estudi, que consta de:

- Selecció de dues escoles on es puguin realitzar dues experiències de participació de la comunitat educativa per reflexionar i debatre entorn del pati i el seu paper, per arribar a la realització de dos avantprojectes d'intervenció específica en patis per transformar la seva morfologia d'acord amb el projecte educatiu resultat del procés.
- A partir d'aquestes dues experiències pilot, guiades, observades i monitorades per l'equip d'IPA, extreure una metodologia especialment pensada per realitzar processos de participació a les comunitats educatives per al debat, reflexió i transformació dels patis, amb especial incidència en el joc i la seva capacitat educativa.
- Addicionalment, volem elaborar també, partint de l'experiència dels dos processos de participació i la confecció dels dos avantprojectes de transformació, un conjunt de pautes i criteris que puguin ésser d'utilitat en els propers dissenys de patis, quan es projectin noves construccions escolars.

- Finalment, es preveu també la realització d'un recull de jocs i activitats especialment pensats per a ésser usats en els patis de les escoles.

Es tracta ara, doncs, de poder realitzar aquesta segona fase, doncs si en l'origen del plantejament de tot l'estudi ja tenia sentit, un cop realitzada la primera fase, esdevé imprescindible.

A més, la cerca d'experiències significatives realitzades fora del nostre país ens ha fet conèixer processos participatius de transformació de patis molt interessants, que ens permeten afrontar aquesta segona fase amb més bagatge i coneixement.

La segona fase de l'estudi contempla des del procés de participació de la comunitat educativa fins a la realització de l'avantprojecte de transformació morfològica del pati. L'Associació IPA i els autors del present estudi, per totes les raons exposades anteriorment, consideren vital trobar els recursos per portar a terme la totalitat de la segona fase (que inclou els dos avantprojectes), i els addicionals per a fer els dos projectes i la seva efectiva transformació. D'aquesta manera, es podrien també contrastar els avenços educatius de les dues comunitats i treure'n noves experiències.

Finalment, volem recordar que aquest estudi s'ha centrat en els patis de primària. Seria desitjable, tal i com s'ha constatat, trobar també els recursos necessaris per a realitzar un estudi semblant sobre els patis de secundària, combinant observació, procés participatiu i intervenció.



12. ANNEXES

- 12.1. PROJECTE ORIGINAL
- 12.2. CURRÍCULUMS VITAE DE L'EQUIP
- 12.3. INFORME TÈCNIC OBSERVACIÓ I DIAGNOSI
- 12.6. BIBLIOGRAFIA



